

ประมวล

พระบรมราชโองบายเกี่ยวกับประวัติคำศัพท์สยาม

พระราชบัณฑิต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

— และ —

คำศัพท์บัญญัติ

ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่างๆในประเทศไทย

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นางาตรี ขุนฤทธิไกรวรรณการ ต.ม., จ.บ.

(รอต โตปาสะสุต)

ณ เมรุวัดอนงคาราม

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๕

ประมวล

พระบรมราชโองบายเกี่ยวกับประวัติศาสตรสยาม

พระราชบัญญัติ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

— และ —

ขัติยพันธุ์วิทยา

ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่างๆ ในประเทศไทย

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นาวาตรี ขุนฤทธิ์ไกรรณการ ต.ม., จ.ช.

(รอต โตปาสะสุต)

ณ เมรุวัดอนงคาราม

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

อธิบดีกรมการ

จาก

กองบรรณคดี และประวัติศาสตร์

วันที่ 28 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2516

ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เลขหมู่หนังสือ ๕๕๘.๓

พิมพ์ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๗๘

ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้านิลประภัสสร เกษมศรี

พิมพ์ครั้งที่หก ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๑๕

ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาตรี ขุนฤทธิไกรรณการ
(รอด โกลาละสุต)

ชาติพันธุ์วิทยา ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย

เลขหมู่หนังสือ ๕๓๒.๕๕๕๓

พิมพ์ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๕๐๕

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกบิรมุณี จุละจาริวัตต์

พิมพ์ครั้งที่สาม ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๑๕

ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาตรี ขุนฤทธิไกรรณการ
(รอด โกลาละสุต)

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาตรี ขุนฤทธิไกรธรรมา
(รอด โศปาละสุด) ณ เมรุวัดอนงคาราม กำหนดวันที่ ๒๗
พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๕ พระสภานกวี ได้เป็นผู้แทนเจ้าภาพ
มาติดต่อกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตจัด
พิมพ์หนังสือ ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
สยาม พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
และเรื่อง ขาดิพนธ์อุทथा ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย
รวมพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากร
ยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือ ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
สยาม พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว นี พิศนาคะ หลวงวิจิตรวาทการ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งอธิบดี
กรมศิลปากร ได้ให้เจ้าหน้าที่คัดรวมไว้ ได้นำออกตีพิมพ์เผยแพร่เป็น
ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้านิลประภัสสร เกษมศรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ และต่อมาได้พิมพ์อีกหลายครั้ง ครั้งนี้เป็น
ครั้งที่หก

ส่วนหนังสือเรื่อง ขาดิพนธ์อุทथा ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ
ในประเทศไทย นั้น นายแพทย์ เอ. คาร์ และ พันตรี อี. ไฮเคน-
ฟาเดน เป็นผู้เรียบเรียงเป็นภาษาอังกฤษ ให้ชื่อเรื่องว่า Thailand
Nature and Industry และกรมการสนเทศ กระทรวงการ
การ

ได้พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร พิจารณาเห็นว่า เรื่องนี้เป็นหนังสือทางวิชาการที่น่าสนใจ
และจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องความเป็นมาแห่งมนุษย-
ชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี จึงได้ขออนุญาตกรรมการ
สนเทศจัดแปลเป็นภาษาไทยเพื่อเผยแพร่ โดยได้มอบให้ นางสาว
พวงทอง สิริสาตี อ.บ., ป.ม. ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนก
เรียบเรียง กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นผู้แปล
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ และศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน อดีตนายก
ราชบัณฑิตยสถาน ได้กรุณาตรวจแก้และทำเชิงอรรถอธิบายเพิ่มเติม
กรมศิลปากรขอขอบคุณกรรมการสนเทศ ศาสตราจารย์ พระยาอนุมาน
ราชธน และนางสาวพวงทอง สิริสาตี ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

หนังสือเรื่องนี้ เดิมผู้แปลให้ชื่อว่า ชาคิงส์วิทยา นับแต่
แปลเป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้ว เพิ่งได้ตีพิมพ์ออกเผยแพร่
เป็นครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก บริบูรณ์ จุละจารีตต์
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ต่อมากรมศิลปากรได้ให้ นายชิน อยู่ดี ภัณฑารักษ์
พิเศษ กองโบราณคดี ตรวจแก้คำอธิบายในเชิงอรรถบางตอนให้ถูก
ต้อง และเรียกชื่อเรื่องใหม่ว่า ชาคัพพัธวิทยา เพื่อให้ตรงกับคำว่า
Ethnology ตามที่ราชบัณฑิตยสถานได้เคยบัญญัติคำแปลไว้ กรมศิลป-
ากรขอขอบคุณ นายชิน อยู่ดี ไว้ ณ ที่นี้ด้วย อนึ่ง เนื่องจากเวลา
ได้ล่วงเลยมากจากระยะที่ได้ตีพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษออกเผยแพร่หลาย
ปี ฉะนั้นตัวเลขต่าง ๆ จึงอาจเปลี่ยนแปลงไปได้บ้าง เช่น สถิติจำนวน

ก

พลเมืองเป็นต้น การนับปีย้อนหลังก็เช่นเดียวกัน ขอได้โปรดถือว่า
นับจาก พ.ศ. ๒๔๙๓ ซึ่งเป็นปีที่ พันตรี อีริก ไฮเดนฟาเดน เขียน
เรื่องนั้น

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ
นาวาตรี ขุนฤทธิไกรรณการ (รอด โคปาละสุด) ผู้วายชนม์ ให้พิมพ์
ไว้ต่อกำหนด

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีกิจนิทานุภาพ ซึ่งเจ้าภาพ
ได้จัดทำเพื่ออุทิศแด่ นาวาตรี ขุนฤทธิไกรรณการ (รอด โคปาละสุด)
 และได้ให้พิมพ์หนังสือนี้แจกจ่ายเป็นกุศลสาธารณประโยชน์ ขออำนาจ
กุศลทั้งปวงนี้ จงเป็นพลวปัจจัยสืบบันดาลให้ นาวาตรี ขุนฤทธิไกร
รณการ (รอด โคปาละสุด) ผู้วายชนม์ ประสพแต่อริภูมิคุณมณูผล
ในสุคติสัมปรายภพ สมดังมโนปณิธานของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๕ กันยายน ๒๕๑๕

คำไว้อาลัย

แด่

น.ต. ขุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น.

ท่านขุนฤทธิ์ไกรวรรณการ เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ท่านได้เป็นไวยาวัจกรมานานตั้งแต่สมัยเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ พุทธสรมหาเถระ ยังเป็นเจ้าอาวาส เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จพระมรณภาพแล้วมาสมัยท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ เป็นเจ้าอาวาสท่านก็ได้รับหน้าที่ไวยาวัจกรติดต่อกันมา จนถึงสมัยที่อาตมภาพเป็นเจ้าอาวาส ท่านขุนก็ได้รับหน้าที่นั้นตลอดมาจนถึงวันถึงแก่กรรมลง งานท่านไวยาวัจกรตั้งแต่ท่านได้ทำหน้าที่มา ไม่เคยมีความบกพร่องเลย นับว่าท่านได้ปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความเรียบร้อยสมกับที่ทางวัดได้มอบหมายความไว้วางใจ ท่านทำด้วยจิตเป็นกุศลของท่านไม่เห็นแก่เบียดเบียนรางวัล

สมัยท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์เป็นเจ้าอาวาสท่านจะตั้งเงินเคียนให้ พอท่านขุนได้ทราบเข้ารีบปฏิเสธทันทีว่า ผมไม่รับ ถ้าตั้งเงินเคียนให้แล้วกระผมจะลาออกจากหน้าที่ไวยาวัจกรทันทีที่ไม่ทำอีกต่อไปเป็นเด็ดขาด ทั้งนี้แสดงถึงกุศลจิตของท่าน ที่ท่านได้ตั้งใจทำด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของท่านเองซึ่งเกิดขึ้นในภายใน ของท่านไม่มีใครบังคับ บุคคลที่ตั้งใจทำงานด้วยจิตเป็นกุศลเช่นนั้นหาได้ไม่ยั้งนัยเมื่อท่านได้มาถึงแก่กรรมลงเช่นนั้น ทางวัดก่อนการามก็นับได้ว่าได้บุญ

เสียบุคคลที่เป็นกำลังของวัดไปทีเดียว เมื่อท่านขุนยังมีชีวิตอยู่ ทางวัดมีงานประจำปี เช่นงานวิสาขบูชา งานเทศกาลเทศน์มหาชาติ และงานทำบุญคล้ายวันมรณภาพของอดีตเจ้าอาวาสเป็นต้น ท่านขุนต้องมาประจำตลอทงานทุกคราวไปไม่เคยขาด เว้นเสียแต่เวลาเจ็บป่วย ตามปกติแล้วท่านขุนเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง อนามัยดีไม่ค่อยเจ็บป่วย ก็นឹងจะถึงแก่กรรมตอนกลางวันก็ยังมีมาที่วัดปรารภว่า สุขภาพไม่ดีจะอยู่ไปอีกไม่นานแล้วรู้สึกไม่เป็นปกติ ตกตอนกลางคืนมาไม่สบาย เป็นลมจุกแน่นหน้าอก พวกลูก ๆ ได้ไปตามหมอและรับนำส่งโรงพยาบาลศิริราช แต่ยังไม่ถึงโรงพยาบาลท่านขุนก็ได้ถึงแก่กรรมเสียก่อน ทงนั้นบว้าได้นำความเศร้าสลดมาไห้แก่พวกลูก ๆ และทางวัดเป็นอย่างยิ่ง

ท่านขุนฤทธิไกรรณการ ท่านได้จากไปก็แต่ร่างกายของท่านเท่านั้น ส่วนคุณงามความดีที่ท่านได้ทำไว้ยังจะเป็นเครื่องเตือนใจของอาณาภาพและพระเถรานุเถระวัดดอนงคารามอีกนาน

ด้วยอำนาจแห่งคุณงามความดีและบุญกุศลที่ท่าน ขุนได้ บำเพ็ญมาขอจงเป็นพลวบัจจยช่วยสนับสนุนให้ดวงวิญญาณของ ท่านขุนฤทธิไกรรณการ จงไปสู่สุคติภพ เทอญ ฯ

พระเทพสุธี

วัดดอนงคาราม

๙ ตุลาคม ๒๕๑๕

วัดดอนงคาราม

กับ

นาวาตรี ขุนฤทธิไกรวรรณการ

“วัดดอนงคารามนี้โชคดี มีคนดี ๆ มากอวยรับใช้ เช่นมีคน
อย่างขุนฤทธิ ฯ มาช่วยทำงานให้ ขุนฤทธิ ฯ นี่เป็นคนดี เป็นคน
ซื่อคนตรง ไม่มีนอก ไม่มีใน เป็นคนตรงไปตรงมาเสมอต้นเสมอ
ปลาย” นี่เป็นคำบอกเล่าของนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง และ
ท่านเจ้าคุณพระเทพสุธี เจ้าอาวาสปัจจุบันก็เคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า มี
นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่พูดกับท่านในท่านองนี้

เท่าที่ข้าพเจ้าสังเกต ก็เห็นว่า คำบอกเล่าดังกล่าวเป็นความ
จริง ไม่ผิดพลาก เพราะข้าพเจ้าได้รู้จักกับท่านขุนฤทธิไกรวรรณการ
มากกว่า ๒๐ ปี และได้ทำงานร่วมกันมาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปีเหมือนกัน
ตั้งแต่สมัยข้าพเจ้าเป็นพระผู้น้อยจนถึงวันที่ท่านขุนฤทธิ ฯ วายชนม์

นาวาตรี ขุนฤทธิไกรวรรณการ นายทหารเรือผู้มีความซื่อตรง
ราวกับไม้บรรทัด ได้เข้ามาช่วยงานวัดดอนงคารามในตำแหน่งไวยาวัจ-
กรของวัด มีหน้าที่เกี่ยวกับการรับ—จ่ายเงินของวัด ในสมัยที่เจ้า
ประคุณสมเด็จพะพุฒาจารย์ (นวม) พุทธสรมหาเถระ อดีตเจ้า
อาวาสรูปที่ ๖ ยังดำรงชนมายุอยู่ และท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศา-
จารย์ (สาส์) อินทโชตเถระ อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ ๗ ยังดำรงตำแหน่ง

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคอนงการาม เพราะศรัทธาเลื่อมใสในปฏิปทาของท่านทั้ง ๒ รูปนั้น ท่านขุนฤทธิ ฯ ไม่ใช่ศิษย์ของสำนักวัดคอนงการามมาก่อน แต่เมื่อได้เข้ามาช่วยงานในวัดคอนงการามแล้ว ก็มีความรักในวัดคอนงการามเหมือนกับเป็นศิษย์สำนักวัดคอนงการามเอง เคยประกาศตัวเป็นศิษย์ของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ และท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์อยู่เสมอ เวลาท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์จะไปธุระต่างจังหวัด ท่านขุนฤทธิ ฯ ก็ติดตามรับใช้อย่างใกล้ชิด แบบศิษย์กับอาจารย์แทบทุกครั้ง เว้นแต่มีกิจจำเป็น ไม่เคยห่างหาย เวลาทางวัดมีงานประจำหรืองานพิเศษ ทุกคนที่มาวัดคอนงการาม จะต้องได้เห็นขุนฤทธิ ฯ ร่วมกับคนอื่น ๆ อาทิ เช่น ขุนประสาธจรया เป็นต้น ประจำอยู่ที่โต๊ะรับ—จ่ายเงินทุกครั้ง ผู้ที่มานำบุญกุศลที่วัดคอนงการามไม่เคยพลาดหวังที่จะไม่พบเห็นขุนฤทธิ ฯ เพราะรับตำแหน่งหน้าที่ไวยวจักรมาถึง ๓ สมัย คือ สมัยท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ สมัยท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ เป็นเจ้าอาวาส และสมัยเจ้าอาวาสวัดคอนงการามปัจจุบัน ในสมัยหลังนี้ ยอมรับตำแหน่งหน้าที่หัวหน้าไวยวจักรตามกฎหมายเถรสมาคม ซึ่งเป็นตำแหน่งหน้าที่ของเจ้าพนักงานตามกฎหมายคณะ สงฆ์ตลอดมา จนถึงกาลอายุขัย เพราะความรักในสำนักวัดคอนงการาม

ท่านขุนฤทธิ ฯ ทำงานถวายวัดคอนงการามด้วยศรัทธาเลื่อมใสจริง ๆ ไม่หวังสิ่งตอบแทนที่เป็นวัตถุ แต่หวังบุญกุศลอันเป็นเวียยาวจ-

(๕)

มัย มีคนเข้าใจผิดคิดว่าท่านขุนฤทธิ ๖ ทำงานถวายวัดอนงคาราม
คงจะหวังลาภผลอะไรบ้างก็ได้ แต่ข้าพเจ้าขอแจ้งให้ทราบทั่วกันว่า
ถ้าคิดอย่างนั้น โปรคคิเสียดใหม่ เพราะเข้าใจผิดถนัดทีเดียว ท่าน
ขุนฤทธิ ๖ ไม่ใช่คนยากคนจน มีฐานะทางการเงินมั่นคง เป็นคฤหบดี
คนหนึ่งในย่านตรอกสารภีนี้

ในสมัยที่ท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ เป็นเจ้าอาวาสได้
เคยส่งข้าพเจ้าให้เบิกเงินวัดจ่ายเป็นรางวัลแก่ขุนฤทธิ ๖ เพราะเห็นอก
เห็นใจขุนฤทธิ ๖ ที่ทำงานถวายวัดมานาน ไม่เห็นแก่เหนื่อยยากลำบาก
แต่ประการใด

ข้าพเจ้ากราบเรียนท่านว่า “ให้ไม่ได้ ครับ”

ท่านเจ้าคุณอาจารย์ถามข้าพเจ้าว่า “ทำไม ให้ไม่ได้ เงินของ
วัดก็มีอยู่ ไม่ใช่จะให้หมาหมาบ่นัก เป็นเพียงรางวัลเพื่อเป็นสิน
น้ำใจแก่คนทำงานเท่านั้น เมื่อให้ไปแล้ว ขุนฤทธิ ๖ จะรับหรือ
ไม่รับก็เป็นเรื่องของขุนฤทธิ ๖”

ข้าพเจ้ากราบเรียนขึ้นขึ้นว่า “ให้ไม่ได้จริง ๆ ครับ ถ้าขึ้น
ให้ไป ขุนฤทธิ ๖ จะไม่ยอมทำงานถวายวัดต่อไป”

ท่านเจ้าคุณอาจารย์ถามว่า “เพราะอะไร จึงเป็นเช่นนั้น”

ข้าพเจ้าจึงกราบเรียนต่อไปว่า “ขุนฤทธิ ๖ เคยพูดกับเกล้า-
กระผมเสมอ ๆ ว่า ‘ถ้าวัดให้เงินให้ทองผมเป็นรางวัลเมื่อใด ผม
ก็เลิกทำงานถวายวัดเมื่อนั้น ผมไม่ได้ทำงานให้วัดเพื่อหวังลาภผล

ตอบแทน' นี่แหละครับ เหตุที่จะให้รางวัลแก่ขุนฤทธิ ฯ ไม่ได้
เกล้ากระผมกลัวจะไม่มีคนอย่างขุนฤทธิ ฯ ทำงานถวายวัด”

ท่านเจ้าคุณอาจารย์หัวเราะหิ ๆ แล้วสั่งว่า “ถ้ายังงั้น ไม่ต้อง
ให้”

วันต่อมา ท่านขุนฤทธิ ฯ มาหาข้าพเจ้าที่กุฏิ ข้าพเจ้าพูดเรื่อง
นี้ให้ฟัง ท่านขุนฤทธิ ฯ ฟังแล้วหัวเราะชอบใจใหญ่ แล้วพูดว่า
“ลองให้ขุนฤทธิ ฯ ซี้ ขุนฤทธิ ฯ เลิกทำงานให้จริง ๆ” ท่าน
ขุนฤทธิ ฯ มักพูดด้วยความภาคภูมิใจเสมอ ๆ ว่า “หลวงพ่อ (ท่าน
เจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์) กลัวขุนฤทธิ ฯ ไม่ทำงานให้ เลย
สั่งจ่ายเงินรางวัลให้ขุนฤทธิ ฯ”

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นการยืนยันว่า ท่านขุนฤทธิ ฯ ทำงาน
ถวายวัดด้วยศรัทธาเลื่อมใสจริง ๆ ไม่หวังลาภผลเป็นเครื่องตอบแทน
แต่ทำเพราะต้องการบุญกุศลเป็นที่พึ่ง นอกจากไม่ขอรับลาภผลแล้ว
ท่านขุนฤทธิ ฯ ยังบำเพ็ญกุศลไว้ในวัดอนงคารามมิใช่น้อย ทุกครั้ง
ที่ทางวัดมีงานประจำหรืองานพิเศษ ท่านขุนฤทธิ ฯ ต้องมีส่วนบริจาค
จตุปัจจัยร่วมการกุศลทุกครั้ง มากบ้าง น้อยบ้าง แล้วแต่งานนั้นมี
ความจำเป็นต้องใช้จ่ายมากหรือน้อย ถึงบุตรของท่านทุกคนก็บรรพชา
อุปสมบทที่วัดอนงคาราม ก่อนถึงแก่กรรมไม่นานนัก ได้บริจาค
ทรัพย์สร้างซุ้มประตูทรงไทยไว้ซุ้มหนึ่ง ทางวัดตั้งชื่อว่า “ประตู
ฤทธิไกรรณการ” อยู่ระหว่างคณะ ๑๐-๑๑ วัดอนงคาราม ทางจะ
ออกไปยังตรอกสารภี นี่ก็เป็นอนุสาวรีย์ของท่านขุนฤทธิ ฯ ซึ่หนึ่ง

นอกจากที่กล่าวนี้ก็ยังบริจาคทรัพย์ตั้งทุนกุศลนิริไว้อีก ๑ ทุน ชื่อว่า “ทุนกุศลไกรรณการ” มียอดเงินคงสุดท้ายจำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน)

นอกจากบำเพ็ญกุศลที่วัดอนงคารามแล้ว ก็ยังบำเพ็ญกุศลที่ต่างวัดอีก เช่นสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่วัดรัชฎาธิฐาน (วัดเงิน) ๑ หลัง และสร้างเครื่องเสนาสนภัณฑ์หลายอย่างไว้ที่วัดนั้น เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ธรรมาสน์เป็นต้น และเคยขอรับพระราชทาน ทอพระกฐินที่วัดรัชฎาธิฐานนั้นด้วย

ท่านขุนฤทธิ ๖ เป็นคนพูดตรง ๆ แบบขวานผ่าซาก ไม่พูด อ้อมค้อมกับใคร คนที่ไม่ชอบความตรงจึงไม่ค่อยชอบขุนฤทธิ ๖ คน ที่ชอบความตรงชอบขุนฤทธิ ๖ ขุนฤทธิ ๖ เคยพูดเสมอว่า “ทำอะไรไว้แล้วไม่ต้องมานอนเฝ้ามือกำหน้าผากเป็นครั้งสุดท้าย ผมนอนหลับสบายไม่มีเรื่องกลุ้มใจที่นอนไม่หลับ เพราะไม่ต้องนอนเฝ้ามือกำหน้าผาก”

ท่านขุนฤทธิ ๖ เป็นคนซื่อตรงจริง ๆ เมื่อมีชีวิตอยู่ เป็น กรรมการและเหรัญญิกของสมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็เอาใจใส่ทำงานในหน้าที่สม่ำเสมอ ทำงานตรงเวลา ไม่เคยพลาด ทำงานเสมอต้นเสมอปลาย แม้เมื่อรับเป็นกรรมการศาสนสมบัติของวัดอนงคาราม เวลารับ — จ่ายเงินในฐานะเป็นไวยาวัจกร ถ้าเงินเกินมากน้อยก็ไม่เอา ชาติก็ไม่ยอม เคยมีอยู่ครั้งหนึ่ง ท่านขุนฤทธิ ๖ รับเงินส่วนแบ่งค่าเช่านาของวัดอนงคาราม ต่อหน้าคณะ

กรรมการ ทายาท และผู้แทนวัด ซึ่งข้าพเจ้าเป็นผู้แทนวัดร่วม
ประชุมในครั้งนั้น เมื่อกรรมการนับเงินต่อหน้าแล้วส่งให้ท่านขุนฤทธิ
รับมา ท่านขุนฤทธิ ๖ รับแล้วไม่นับอีก ด้วยความไว้วางใจกัน แต่
บังเอิญเงินที่ท่านขุนฤทธิ ๖ รับมานั้นขาดไป ๒๐๐ บาท ข้าพเจ้าเข้าใจว่า
ผู้นับคงไม่มีเจตนาจะให้ขาด อาจจะเป็นเพราะความพลั้งพลาดก็ได้
ข้าพเจ้าจึงให้ทราบ ว่า “ในฐานะที่อาตมา เป็นผู้แทนวัด เมื่อเกิด
ผิดพลาดขึ้น ขอเป็นผู้ชดใช้เงินจำนวนนี้แทนวัดเอง” ท่าน
ขุนฤทธิ ๖ ไม่ยอม อ้างว่า “ผมเป็นคนรับเงิน ต้องออกแทนวัด
จึงจะถูก” เมื่อเรื่องขึ้นทราบถึงเจ้าอาวาสปัจจุบัน ท่านก็อ้างว่า ท่าน
เป็นผู้ใช้ข้าพเจ้ากับท่านขุนฤทธิ ๖ ไปร่วมประชุมแทน ในฐานะที่
ท่านเป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้ส่งให้ไปประชุม ท่านจะออกเงินใช้แทน
วัดเอง ขุนฤทธิ ๖ ก็ยืนยัน ไม่ยอมให้ท่านเจ้าอาวาส และข้าพเจ้า
ออกอยู่นั่นเอง

ท่านขุนฤทธิ ๖ เป็นคนตรง ไม่ขาดไม่เกิน เรื่องทำนองที่ว่า
มานี้ยังมีอีกมาก คนอย่างนี้มีไม่มากนัก ข้าพเจ้าร่วมงานกับท่าน
ขุนฤทธิ ๖ มาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี รู้สึกสบายใจมาก ท่านขุนฤทธิ ๖
รู้เวลา รู้หน้าที่ ไม่ต้องเตือน บางครั้งกลับเตือนข้าพเจ้าเสียด้วยซ้ำ
ไป ปฏิบัติงานอย่างตรงไปตรงมา เปิดเผยมิมีอะไรลับ คบง่าย
เป็นที่รักและนับถือของพระสงฆ์ในวัดคอนคาราม ตั้งแต่ท่านเจ้าอาวาส
ลงมา แต่ถ้าพระเถระในวัดบางรูปประพฤติไม่เหมาะสม ท่านขุนฤทธิ ๖

(๔)

ก็ถือว่าเอาตรง ๆ ด้วยความหวังดีเป็นส่วนตัวและหวังดีต่อสำนัก ไม่
เกรงใจ และไม่กลัวใครใคร่

เมื่อคืนวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๕ เวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น.
หลานชายของท่านขุนฤทธิ ฯ มาหาข้าพเจ้า เรียนว่า “ท่านอาจารย์
ครับ คุณปู่เสียแล้ว” ข้าพเจ้าฟังแล้ว ไม่คิดว่าจะเป็นขุนฤทธิ ฯ
ถึงแก่กรรม จึงได้ถามว่า “คุณปู่ไหน” หลานชายของท่านตอบ
ว่า “คุณปู่ขุน ครับ” ข้าพเจ้ารู้สึกตัวชาแทบไม่เชื่อหูตัวเอง เพราะ
เมื่อตอนสายก่อนเพลวันนั้น ท่านขุนฤทธิ ฯ ได้ไปหาข้าพเจ้าที่กุฏิ
และคุยกันอย่างสนุกสนานฐานกันเอง ไม่น่าเชื่อว่าจะตาย จึงได้ถาม
ต่อไปว่า “ตายด้วยโรคอะไร” หลานชายของท่านตอบว่า “ตาย
ด้วยโรคลมบ้าจู้บ้น” ข้าพเจ้าพร้อมด้วยพระที่คุ้นเคยอีก ๔ รูป คือ
พระครูศรีธรรมกิจ พระครูอุคมพิทยากร พระมหาชัย และพระ-
มหาบุญนาค ได้รับไปที่บ้าน พบศพท่านขุนฤทธิ ฯ นอนอยู่บนเตียง
คลุมไว้ด้วยผ้าเรียบร้อย และได้เห็นบรรดาลูกหลานญาติมิตรกำลัง
เศร้าโศกอยู่

เป็นอันว่า ท่านขุนฤทธิ ฯ ถึงแก่กรรมจริง กล่าวตามหลัก
ธรรมทางพระพุทธศาสนาถือว่า ขุนฤทธิ ฯ ตายแล้ว แต่ก็ตายเพียง
ร่างกายเท่านั้น ส่วนคุณงามความดีของท่านขุนฤทธิ ฯ ยังไม่ตาย ยัง
คงประทับอยู่ในจิตใจของคณะสงฆ์วัดทองนงการาม สมาคมศิษย์อนง-
การาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมวลญาติมิตรทั้งหลายไปอีกนาน

จนกว่าต่างคนต่างก็จากกันด้วยความตายมาถึงตนเท่านั้น สมกับบท
ประพันธ์บทหนึ่งที่กวีของไทยนิพนธ์ไว้ว่า

นรชาติวางวาย มลายสินทงอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดึก ประดับไว้ในโลกา

ข้าพเจ้าสลดใจมาก เพราะคุ้นเคยกันมาก ตลอดเวลาที่ทำงาน
ร่วมกันมากกว่า ๒๐ ปี ยังไม่เคยมีปากเสียงทู่เถียงกันเลย การถึง
แก่กรรมของท่านขุนฤทธิ ๗ เป็นเหตุให้วักตองการาม และสมาคม
ศิษย์อองการาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ สูญเสียกำลังที่สำคัญไปคน
หนึ่ง จึงก่อให้เกิดความสลดสังเวชใจทั่วกัน เพราะคนคืออย่างนี้หายาก

ท่านขุนฤทธิ ๗ มีความดีที่ประทับใจอยู่หลายอย่าง อาทิเช่น มี
ความซื่อสัตย์สุจริตเสมอต้นเสมอปลาย มีสัจจะ ความจริงใจ พุดจริง
ทำจริง ตรงไปตรงมา เบิกเผย ไม่ปิดบังอำพราง และจริงในสิ่งที่ดี
มีความรักสำนักวักตองการามอย่างมั่นคงเป็นชีวิตจิตใจ และก็มี ความ
เคารพมั่นคงกตัญญูต่อเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ และท่านเจ้าคุณ
พระมหาโพธิวงศาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวักตองการามอย่างแท้จริง
ไม่เคยล่วงเกินแม้ด้วยวาจา ประการสุดท้ายก็คือเป็นผู้ใฝ่ใจในการบุญ
กุศลหาโอกาสบำเพ็ญบุญกุศลตลอดชีวิตของท่าน

ตลอดเวลาที่ท่านขุนฤทธิ ๗ เกี่ยวข้องกับวักตองการามนั้น มี
แต่เรื่องบำเพ็ญกุศล และสร้างความเป็นส่วนใหญ ข้าพเจ้ามั่นใจว่า
เมื่อท่านถึงแก่กรรมแล้ว วิญญาณของท่านคงจะสถิตในสุคติทิพยสถาน

(๑๑)

เป็นแน่ หากจะมีใครสวดที่ว่า “ขุนฤทธิไกรรณการ บรูษผู้มีความ
ซอส์ตย์และกตัญญู” ก็เห็นว่าจะไม่เกินความจริงนัก

ด้วยความระลึกถึง จึงขอประมวลบุญกุศลที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญมา
และบุญกุศลของท่านขุนฤทธิไกรรณการได้บำเพ็ญไว้แล้ว กับบุญกุศล
ที่คณะเจ้าภาพและญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศนี้ จงเป็นพลวปัจจัย
ศลบันดาลให้ท่านขุนฤทธิไกรรณการ ได้รับทราบและอนุโมทนา สำเร็จ
เป็นปัตติทานมัย และปัตตานุโมทนามัย สมเจตนาอุทิศเป็นผลสัมฤทธิ์
อิฏฐวิบากสมบัติแก่ท่านขุนฤทธิไกรรณการ ในสุคติทิพยสถานจง
ทุกประการ.

พระสรภานก์

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม

๑๐ ต.ค. ๒๕๑๕

บุคคลสำคัญของสมาคมศิษย์องคาราม

ขุนฤทธิไกรรณการ เป็นนายทหารเรื่อร่นเก่ามียศเป็นนาวาตรี ประวัติส่วนตัวเมื่อรับราชการมีชื่อเสียงมาในชีวิตตอนหนึ่งอย่างไร ปรากฏตามบันทึกประวัติซึ่งเจ้าภาพได้เรียบเรียงไว้เป็นอนุสรณ์ส่วนหนึ่งแล้ว

บรรดามิตรสหายของท่านขุนที่ร่วมงานสมาคมกับท่านมาในตอนหลัง ๆ ดูเหมือนจะมีความรู้สึกด้วยกันทุกคนว่า หลังจากขุนฤทธิไกรรณการได้พ้นตำแหน่งหน้าที่ราชการในกระทรวงทหารเรือมาแล้วท่านก็ได้ใช้ชีวิตส่วนใหญ่เข้าวัดเข้าวา สมาคมอยู่กับบรรดาเพื่อนฝูงในสมาคมศิษย์องคาราม ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นศิษยานุศิษย์ในสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) พุทธสมมหาเถระ อันเป็นสมาคมเกี่ยวกับวัดวาอาราม เป็นสมาคมแรกที่ได้รับพระราชทานพระมหากฤษฎาเป็นสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ อันมีประวัติสืบเนื่องมาแต่สมเด็จพระพุฒาจารย์ฯ เคยถวายพระอักษรสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีระหว่างยังทรงพระเยาว์ เป็นที่เคารพสักการะในฐานะพระเถระผู้ใหญ่

สมาคมศิษย์องคารามนี้เป็นสมาคมใหญ่มีศิษย์น้อยใหญ่ติดต่อกันเป็นปึกแผ่นมากกว่า ๓๐ ปี และที่ยืนอยู่จนสมัยปัจจุบัน เป็นศูนย์

กลางบำเพ็ญกุศลที่เป็นงานสำคัญๆ ของวัดทางพระพุทธศาสนาเป็น
กิจวัตรประจำ

ที่ข้าพเจ้านำสมาคมเป็นข้อกล่าวนำรำลึกถึงคุณฤทธิไกรธรรมา
ในที่นี้ ก็เพราะว่าการงานของสมาคมนี้เติบโตยิ่งขึ้นมากแล้วได้ว่า
ท่านคุณฤทธิไกรธรรมาเป็นส่วนเป็นผู้ได้ช่วยเหลือเป็น หัวเรี่ยวหัวแรง
ของสมาคมมาเป็นอันมาก ตั้งแต่แรกก่อตั้งและติดตามงานทุกสิ่ง
ทุกอย่างมาตราบ กระทั่งท่านถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าได้ร่วมงานและรู้จัก
คุ้นเคยกับท่านคุณฤทธิไกรธรรมาตลอดเวลา งานบำเพ็ญกุศลที่
เป็นงานเรียกความจงใจเชื่อเชื่อยให้บรรดาสมาชิกและพุทธศาสนิกทั่วไป
มาร่วมทำบุญ เช่น งานเข้าพรรษา ออกพรรษา และอื่น ๆ อันเป็น
วัตถุประสงค์ของสมาคมมีหน้าที่ต้องทำนั้น ท่านคุณฤทธิไกร ๆ กับ
เพื่อน ๆ ที่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำสมาคมเป็นกำลังที่สำคัญจัดงานให้
สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยศรัทธาอันสูง บอกรับบุญหาทุนทรัพย์ร่วมกัน
บำเพ็ญกุศลเป็นกิจวัตรประจำและบำรุงสมาคมให้เจริญก้าวหน้ามาเป็น
ลำดับ ท่านคุณฤทธิไกร ๆ เป็นผู้สนับสนุนสัจโอบอ้อมอารีมีผู้รักนับถือมาก
การสมาคมส่วนตัวและงานที่ปฏิบัติติดต่อกับบุคคลภายนอกกว้างขวาง
เป็นที่นิยมของคนทั่วไป เมื่อมาถึงแก่กรรมทั้งพวกเราไปทั้งนี้ จึงเป็น
ที่น่าเสียดายยิ่งนัก

กันนั้นแหละความตายนั้นไม่มีใครหรือที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ ตาย
ด้วยกันทุกคนช้าหรือเร็วเป็นอนิจจัง แต่คนที่ตายนอกจากได้ฝากความดี

(๑๔)

ไว้เบื้องหลังแล้วก็นำความที่ติดตัวไปด้วย ขอให้ความที่ติดตัวไปนั้น
จงเป็นผลตลบันดาลให้วิญญูณท่าน ชุนฤทธิ์ ไกรวรรณการสู่สาวต้อัน
เป็นแดนแห่งความบรมสุขในสัมปรายภพโน้น เทอญ ฯ

ธนบุรี, วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๕

มไหสวรรย์

นายกสมาคมศิษย์องการาม

ในพระบรมราชูปถัมภ์.

คำไว้อาลัย

แก่

น.ต. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น.

นับแต่สมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ตั้ง
ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๙ มีผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของ
สมาคมเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ เพียงแต่ในรอบปีที่ ๑ และที่ ๒ มี
จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน ๒๘๘ คน ในจำนวนสมาชิกรุ่นแรก
ของสมาคมดังกล่าวนี้ ขอกล่าวถึงท่านสมาชิกผู้มีเกียรติของสมาคม
ผู้หนึ่ง คือ น.ต. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น.

เมื่อ น.ต. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น. เป็นสมาชิกของสมาคม
แล้ว ปรากฏว่าได้มีความสนใจ และสมัครใจเข้าร่วมงานของสมาคม
เสมอมา ไม่ว่าจะเป็นงานประจำหรืองานพิเศษ จนได้รับเกียรติจากที่
ประชุมใหญ่ของสมาคมเลือกตั้งเป็นกรรมการที่ปรึกษาโดยลำดับมา และ
เมื่อสมาคมได้ตั้งแผนกสถาปนิกขึ้น ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายทะเบียน
ของแผนกสถาปนิกด้วย ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ก็ได้รับแต่งตั้ง
ให้รับตำแหน่งเหรียญิกของสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง

ในระหว่างเวลาที่ได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งเหรียญิกของสมาคม ถึงแม้

จะต้องรับภาระหนักเกี่ยวกับการเงินและการบัญชีของสมาคม น.ต. ชุนฤทธิ์ ไกรธการ ร.น. ก็มีไม้ทอดย มีความอดุสาหะยอมเสียสละ เวลาและประโยชน์ส่วนตัว ปฏิบัติหน้าที่การงานของสมาคมให้ดำเนิน ไปด้วยดีตลอดมา ทั้งนี้โดยอาศัยเป็นผู้มีจิตเป็นกุศล มีอุปนิสัยซื่อตรง เกร่งกรัดต่อการงานในหน้าที่ ด้วยมุ่งหวังความเจริญของสมาคมเป็น สำคัญ ทั้งจะเห็นได้จากกรณีที่เขามีส่วนริเริ่มในการก่อตั้งเงินทุน อุดหนุนสมาคมด้วยผู้หนึ่ง ซึ่งได้สละทรัพย์สินส่วนตัวตั้งเป็นทุนอุดหนุน สมาคมเป็นจำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท นับว่าได้มีส่วนสนับสนุนกิจการของ สมาคม และช่วยสร้างเสริมความเจริญและความมั่นคงของสมาคมต่อไป ภายหน้าอีกส่วนหนึ่งด้วย

นอกจากกิจการของสมาคมดังกล่าวแล้ว เมื่อเวลาทั่วคองงการาม มีงานบำเพ็ญกุศลแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นงานประจำปีหรืองานพิเศษ น.ต. ชุนฤทธิ์ ไกรธการ ร.น. ก็ได้ร่วมมือช่วยเหลือทางวัดในงาน นั้น ๆ เสมอมา ทั้งนี้เป็นการช่วยเหลืองานของวัดด้วยศรัทธา และ ความสมัครใจ โดยมิต้องมีการบอกกล่าวหรือร้องขอ

โดยอาศัยคุณงามความดีของ น.ต. ชุนฤทธิ์ ไกรธการ ร.น. ทั้ง ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เมื่อคณะกรรมการสมาคมศิษย์องการาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รับทราบข่าวการวายชนม์ของ น.ต. ชุน ฤทธิ์ ไกรธการ ร.น. จึงมีความสลดใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการ สูญเสียสมาชิกผู้เป็นพลังสำคัญของวัดและสมาคมไปอีกผู้หนึ่ง ทั้งเป็น การพลัดพรากจากไปโดยไม่มี โอกาสที่จะกลับมาบำเพ็ญประโยชน์แก่

(๑๗)

วัดและสมาคมต่อไปอีก เพื่อเป็นการสนองคุณงามความดีของ น.ท. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น. ที่มีอยู่แก่วัดและสมาคม นอกจากสมาคมได้จัดการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ น.ท. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น. ส่วนหนึ่งแล้ว จึงขอถือโอกาสบันทึกกุศลกรรมคุณงามความดีของ น.ท. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น. ที่ได้บำเพ็ญไว้ในระหว่างมีชีวิต เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูให้ปรากฏเป็นเกียรติประวัติสืบไปตลอดกาลนาน

ขออำนาจแห่งกุศลกรรมคุณงามความดีทั้งหลาย ที่ น.ท. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น. ได้บำเพ็ญไว้แก่วัดและสมาคมส่วนหนึ่ง กับบุญกุศลทักษิณานุทานที่สมาคมได้บำเพ็ญร่วมกับเจ้าภาพอีกส่วนหนึ่ง จงประมวลกันให้สำเร็จเป็นอุปถัมภ์ภกกรรม ติดตามอุปถัมภ์ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของ น.ท. ชุนฤทธิ์ไกรวรรณการ ร.น. ผู้ล่วงลับไปแล้วสู่ปรโลก ให้ประสบสันติสุขโดยสมบูรณ์ในทิพยสถาน สมตามเจตนาอุทิศของสมาคมทุกประการ.

สมาคมศิษย์นงคาราม

ในพระบรมราชูปถัมภ์

ไว้อาลัยแด่ น.ต.ขุนฤทธิไกรรณการ ร.น.

ท่านขุนฤทธิไกรรณการ จะได้เคยเป็นศิษย์ร่วมสำนักวัดอนงคาราม มาด้วยกันกับข้าพเจ้าตั้งแต่ครั้งไหน ข้าพเจ้าจำไม่ได้ เพราะเมื่อข้าพเจ้ายังบวชเป็นพระอยู่ยังไม่คุ้นเคยและสนิทสนมกัน เพิ่งจะมาสนิทกัน เมื่อตอนที่ข้าพเจ้าสึกออกมาเป็นฆราวาสและพ้นจากหน้าที่ราชการโดยเกษียณอายุ และได้เคยไปช่วยเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ พุทธสมมหาเถระ อดีตเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม ในงานกองการกุศลเทศกาลพระพุทธรบาทประจำปี ที่จังหวัดสระบุรี เมื่อสมัยเจ้าประคุณท่านยังมีชีวิตและดำรงตำแหน่งผู้กำกับการพระพุทธรบาทอยู่เวลานั้น ท่านขุนฤทธิไกรรณการ ได้ร่วมเป็นกรรมการเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานฉลองพระคุณอยู่ด้วยกันตลอดมาทุกปี จนหมดยุคของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ โดยท่านได้ถึงมรณภาพไป ข้าพเจ้าและท่านขุนฤทธิไกรรณการ จึงต่างหมกหน้าที่ และได้มาเป็นกรรมการร่วมกันในสมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดมาจนหมดชีวิตไป ท่านขุนฤทธิ ๖ เป็นคนตรงมีนิสัยซื่อสัตย์สุจริต คนตรง ทำอะไรทำจริงตรงไปตรงมา การเงินการทองเป็นที่ไว้วางใจได้ กับข้าพเจ้าชอบพอรักไกร่กันมาก ถึงพุดจาโล่เลียนกันเล่นได้ฐานเพื่อนฝูง แต่โดยอายุท่านแก่กว่าข้าพเจ้า ๑ ปี มีธุระสิ่งใดต่างด้อยที่ด้อยอาศัยกันตลอดมา รู้จักชอบพอกันทั้งครอบครัวของท่านและของข้าพเจ้า ไม่เคยมีเรื่องชู้ช้องหมองใจกันเลย เมื่อข้าพเจ้าได้รับข่าวว่าท่านขุนฤทธิไกร ๖ ถึงแก่-

กรรมไปโดยด่วน ทำให้ข้าพเจ้าและภรรยารู้สึกตื่นเต้นตกใจอลังถึง
เป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่ได้ทราบอาการป่วยมาก่อน เคยเห็นหน้ากันอยู่
เมื่อไม่กี่วันก็มาได้รับข่าวอันน่าสลดใจมาก แต่ก็เป็นเรื่องของชีวิต
สังขารเอานิยมเที่ยงแท้แน่นอนไม่ได้ เหมือนกันหมดทุกรูปทุกนาม
สุดแต่กรรมเขาจะให้ไป สมดังพระพุทธภาษิตว่า “อนิมิตฺตมณฺเฑ-
ณาคํ มจฺจานิ อิทํ ชีวิตํ” ชีวิตสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิมิต
เครื่องหมาย ใคร ๆ ก็รู้วันตายไม่ได้ เมื่อท่านชุนฤทธิไกร ฯ
จากไปแล้วก็ยังแต่เรา คงต้องตามกันไปไม่เร็วกี่ช้า เป็นของแน่นอน
หลีกเลี่ยงไม่พ้น สมดังนิพนธ์บทโคลงกระทู้ว่าไว้ ดังต่อไปนี้

เกิด	เป็นนามรูปต้อง	แตกดับ
แก่	หนุ่มไกรหลักลับ	ล่องพ้น
เจ็บ	จุกทุกซอกทุก	ทุกท่าน เทียวแซ
ตาย	แน่ควรรับวัน	เร่งสร้างทางสวรรค์

ขอคุณความดีทั้งหลายที่ท่านชุนฤทธิไกรรณการ ได้สร้างสม
อบรมไว้ในชีวิตของท่าน พร้อมทั้งบุญกุศลต่าง ๆ ที่คณะสงฆ์และ
ญาติมิตรร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้ จงสำเร็จเป็นบัตถานุโมทนาภัยให้
ท่านชุนผู้วายชนม์ ได้รับอนุโมทนา เพื่อสุขสมบัติในทิพย์วิสัยโดยควร
แก่คตินิยมประสงคฺ์จงทุกประการ.

แจ่ม ดีประวัติ (เปรียญ)

๔๒ ซอยบ้านช่างหล่อ อำเภอบางกอกน้อย

นครหลวงกรุงเทพธนบุรี

ไว้อาลัย

นาวาตรี ขุนฤทธิไกรธรรมากร

นาวาตรี ขุนฤทธิไกร ฯ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เวลา ๒๒.๐๐ น. โดยปัจจุบันทันด่วนโดยไม่มีอาการป่วยเจ็บมาก่อนเลย ซึ่งก่อนตายเพียง ๑ วัน ขุนฤทธิไกร ฯ ยังได้ไปเดินเล่นที่หน้าวัดทองนงศ์

ด้วยความไม่เที่ยงแห่งสังขารร่างกายทั้งหลายในโลกนี้ ขุนฤทธิไกร ฯ จึงตายจากบรรดาบุตรและญาติมิตรสหายไป โดยไม่มีใครคาดคิดมาก่อน ซึ่งยังความเศร้าโศกและอาลัยรักมาสู่บรรดาญาติมิตรสหายโดยทั่วไป

นาวาตรี ขุนฤทธิไกร ฯ กับข้าพเจ้าเป็นเพื่อนชอบพอกันมาตั้งแต่อยู่ในโรงเรียนนายช่างกลด้วยกัน และได้ออกเป็นนายทหารรับราชการพร้อมกัน แต่ได้แยกย้ายไปรับราชการคนละแห่ง ไม่เคยทำงานร่วมกันเป็นเวลานานหลายสิบปี แต่ได้ให้ความใกล้ชิดติดต่อกันสนิทสนมกันตลอดเวลา

นาวาตรี ขุนฤทธิไกร ฯ เป็นผู้มีนิสัยโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนฝูงดี ผู้หนึ่ง เป็นผู้มีใจเป็นกุศล ทั้งแต่ออกจากราชการมาได้ช่วยเหลือกิจ

(๒๑)

การทางศาสนาในวัดอนงค์ตลอดสิ้นอายุขัย กุศลผลบุญที่ได้ทำมาแล้ว
แต่หนหลังจึงบันดาลให้การตายของ ชุนฤทธิ์ไกร ๖ ตายโดยสงบ ไม่
ทรมานทนทุกข์แต่อย่างใด

ขอให้กุศลผลบุญทั้งหลายที่ได้สะสมมารวมกับกุศลผลบุญที่พระ-
สงฆ์และบรรดาบุตรญาติมิตรร่วมกันทำบุญกุศลภายหลังที่ตายไปแล้ว
อุทิศให้ จงเป็นพลังปัจจัยให้สำเร็จประโยชน์ตามสมควรแก่ฐานะใน
สุคติภพ

น.อ. ชุนศรีนาวา ร.น.

คำไว้อาลัยคุณพ่อ

วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๕ เป็นวันที่ลูก ๆ มีความโศกเศร้าเสียใจอย่างสุดซึ้ง ในการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณพ่อ แม้ว่าจะเป็นสิ่งธรรมดาที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ แต่ลูกทุกคนก็ไม่วายที่จะมีความเศร้าสลดและอาลัยอาวรณ์ การจากไปของคุณพ่อกระชั้นหันเกินไป จนลูก ๆ ไม่มีโอกาสจะเยียวารักษาได้ทัน ให้สมกับพระคุณของคุณพ่อ ที่มีต่อลูกเป็นล้นพ้น

ความเมตตาปรานี ความรัก ความห่วงใย ของคุณพ่อที่มีต่อลูกยังตรึงใจลูกอยู่เสมอ ลูกได้รับความกรุณาอยู่ตลอดเวลา คุณพ่อให้ความร่มเย็นแก่ครอบครัว ประจุร่มโพธิ์ พระคุณของคุณพ่อ ลูกไม่สามารถพรรณนาได้หมด แต่ก็ฝังจิตใจของลูกทุกคนอย่างไม่มีวันลืม

ไต่เต้าน้อมจิตอธิษฐาน เมื่อคุณพ่อของลูกจากไปแล้วในท่ามกลางความอาลัยอย่างสุดซึ้งของลูก ๆ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก จงดลบันดาลให้วิญญาณของคุณพ่อ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ ฯ

จากลูก

สถิต ฤทธิไกรธการ

นาวาตรี ขุนฤทธิไกรรณการ ต.ม., จ.ช.

(รอด โคปาละสุด)

ป่าตะ ๑๒ เมษายน ๒๕๓๔

มรณะ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๕

ประวัติย่อ

นาวาตรี ขุนฤทธิไกรวรรณการ ค.ม., จ.ช.

นามเดิม รอด โคปาละสุต เป็นบุตรนายบา นางแก้ว โคปาละสุต
เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๔ ณ ตำบล
บางกะปิ เหนือวัดหนองม่วง (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นตำบลอินทร์)
อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีพี่น้องร่วมบิดามารดา คือ

๑. นางอ่อนศรี ถึงแก่กรรมแล้ว
๒. นางคำมี ถึงแก่กรรมแล้ว
๓. พ.ท. หลวงบรรณวิทย์วรพาท (ข้า) ถึงแก่กรรมแล้ว
๔. พระชำนาญอนุศาสน์ (ทองคำ) ถึงแก่กรรมแล้ว
๕. น.ท. ขุนฤทธิไกรวรรณการ ร.น. (รอด)

เมื่อเยาว์วัยได้ศึกษาอยู่กับท่านพระครูวินิตศีลคุณ(ลา)ที่วัดโพธิ์ศรี
ตำบลอินทร์ อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อศึกษาที่โรงเรียนวัด-
โพธิ์ศรีแล้ว ต่อมาบิดาได้นำมาฝากท่านพระครูอมรสรนาท (มี สารีบุตร
เปรียญ) วัดราชบพิธ นครหลวง ฯ โดยอยู่ร่วมกับพี่ชายทั้งสอง ที่ได้
มาศึกษาในนครหลวง ฯ อยู่ก่อนแล้ว และได้เข้าศึกษาในโรงเรียนนาย
ช่างกล(โรงเรียนนายเรือในปัจจุบัน) สำเร็จการศึกษาได้รับพระราช-
ทานยศเป็นว่าที่เรือตรี เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๕๙ รับราชการในสังกัด
กองทัพอากาศมาจนครบเกณฑ์เกษียณอายุราชการ ในระหว่างที่รับ

(๒๔)

ราชการได้ลาอุปสมบท ๑ พรรษา ณ วัดโพธิ์ศรี อำเภออินทร์บุรี
จังหวัดสิงห์บุรี ต่อมาได้สมรสกับนางสาวจำรัส ภุรินันท์ มีบุตรธิดา
คือ

๑. นายสถิต ฤทธิไกรรณการ
๒. นางสาวประไพ ฤทธิไกรรณการ
๓. นายชาญชัย ฤทธิไกรรณการ

เมื่อเกษียณอายุราชการ เป็นข้าราชการบำนาญได้มาอยู่ที่บ้าน
เลขที่ ๔๑๕ ตรอกสารภี ๑ ถนนอิสรภาพ นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี
(จังหวัดธนบุรี) ได้ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ของวัดทองนงการาม ในตำแหน่งหน้าที่ไวยาวัจกรวัดทองนงการาม นอกจากนี้ได้เป็นสมาชิกและ
เหรัญญิกสมาคมศิษย์นงการาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดมา
ก่อนถึงแก่กรรมประมาณ ๒ ปี ลาออกจากตำแหน่งหน้าที่เหรัญญิก
สมาคม เนื่องจากอยู่ในวัยชรา คงเป็นแต่ไวยาวัจกรวัดทองนงการาม
และกรรมการสมาคมศิษย์นงการาม ๖ เพียงสองตำแหน่งเท่านั้น
ทราบจนถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๕ สิริ
รวมอายุได้ ๘๒ ปี ๒ เดือน ๒๔ วัน

ประวัติการรับราชการ ของนาวาตรี ขุนฤทธิไกรรณการ (รอด โดปลายะสุด)

ตำแหน่งต่าง ๆ ที่ได้รับในราชการทหารเรือ

นายหมวดกองร้อยที่ ๔ กองพันพาหนะ ๖	๑๐ เม.ย. ๒๔๕๕
ประจำกรมกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๖	๑๔ เม.ย. ๒๔๖๕
นายหมวดกองร้อยที่ ๑ กองพันพาหนะ ๖	๑ พ.ย. ๒๔๖๕
นายหมวดประจำกองร้อยที่ ๒ กองพันพาหนะ ๖๒๒ธ.ก. ๒๔๖๘	
นายหมวดประจำกองร้อยที่ ๓ กองพันพาหนะ ๖๔	๔ เม.ย. ๒๔๗๑
รับตำแหน่งผู้บังคับกองร้อยที่ ๓ กองพันพาหนะ ๖๑ ก.พ.	๒๔๗๔
นายกลางเชื้อเพลิง กองพัสดุทหารเรือ	๘ ก.ก. ๒๔๗๕
สำรวจราชการ พก.	๑ ม.ก. ๒๔๘๘

รับและเลื่อนยศทหาร

เป็นนักเรียนนายช่างกล	๖ ม.ก. ๒๔๕๑
ขึ้นทะเบียนทหารกองประจำการ ท.ร.ก.	๑ เม.ย. ๒๔๕๒
นักเรียนทำการนายช่างกล	๑๐ เม.ย. ๒๔๕๙
ว่าที่นายเรือตรี	๑๙ ก.ก. ๒๔๕๙
สัญญาบัตร เรือตรี	๒๖ พ.ก. ๒๔๖๐
สัญญาบัตร เรือโท	๑๙ เม.ย. ๒๔๖๗
สัญญาบัตร เรือเอก	๒๒ เม.ย. ๒๔๗๕
สัญญาบัตร นาวาตรี	๑๙ มิ.ย. ๒๔๘๔

(๒๖)

รับบรรดาศักดิ์

โปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ สัญญาบัตร ขุนฤทธิ-
ไกรวรรณการ

๑ เม.ย. ๒๔๗๔

โปรดเกล้า ฯ ให้ลาออกจากบรรดาศักดิ์ ตามราชกิจจา เล่ม ๕๔
ตอนที่ ๒๖

๑๔ เม.ย. ๒๔๘๕

โปรดเกล้า ฯ ให้กลับใช้บรรดาศักดิ์ ขุนฤทธิไกรวรรณการ
ตามเดิม

๑๗ เม.ย. ๒๔๘๘

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

เหรียญบรมราชาภิเษก

๒ ธ.ค. ๒๔๕๔

เหรียญบรมราชาภิเษก เงิน รัชกาลที่ ๗

๒๕ ก.พ. ๒๔๖๘

เหรียญที่ระลึกงานฉลองพระนคร

๒๘ มี.ค. ๒๔๗๔

เหรียญ จักรมาลา

๖ พ.ย. ๒๔๗๔

เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

๒๒ มี.ค. ๒๔๗๖

จตุรดาภรณ์ มงกุฎไทย

๒๐ ก.ย. ๒๔๘๐

จตุรดาภรณ์ ช้างเผือก

๒๐ ก.ย. ๒๔๘๒

ตรีตาภรณ์ มงกุฎไทย

๑๙ ก.ย. ๒๔๘๔

รายนามผู้รับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ

น.ต. บุญฤทธิไกรธการ ร.น.

ตั้งศพที่บ้านเลขที่ ๔๑๕ ถนนอิสราภาพ

วันพฤหัสบดีที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๕

พระสรภานโกศล

วัตรฐาธิฐาน

เจ้าภาพ

วันศุกร์ที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๕

บุตร — ธิดา “ฤทธิไกรธการ”

เจ้าภาพ

วันเสาร์ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๕

คณะกองแบบแผน ธนาการออมสิน

เจ้าภาพ

วันอาทิตย์ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๑๕

คณะ เอ.ซี. รุ่น ๘๑

เจ้าภาพ

วันจันทร์ที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๕

พระสงฆ์คณะ ๗ วัดอนงคาราม

เจ้าภาพ

บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร (๗ วัน) สวคมนต์เย็น เลี้ยงพระเช้า

วันอังคารที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๕

บ้านบางยี่ขัน

เจ้าภาพ

วันพุธที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๕

บุตร — ธิดา “ชวลิตเลขา”

เจ้าภาพ

ตั้งศพสวดในคืนวันพุธทุกสัปดาห์ จนถึงกำหนด ๑๐๐ วัน

มีผู้รับเป็นเจ้าภาพ ดังนี้

(๒๘)

สัปดาห์ที่ ๑	วันพุธที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๕ คุณนายเสงี่ยม วิจิตชลชัย	เจ้าภาพ
สัปดาห์ที่ ๒	วันพุธที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๑๕ พระครูธรรมธรสุนันท์ — พระมหาสมพร	„
สัปดาห์ที่ ๓	วันพุธที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๑๕ คุณประยูร เอกะนาค	„
สัปดาห์ที่ ๔	วันพุธที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๑๕ คุณโชติ ภุรินันท์	„
สัปดาห์ที่ ๕	วันพุธที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๑๕ คุณเอิบ เพิ่มปรีชา และน้อง ๆ	„
สัปดาห์ที่ ๖	วันพุธที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๕ บำเพ็ญกุศลบุญญาสมวาร (๕๐ วัน) คณะสงฆ์ วัดอนงคาราม	เจ้าภาพ
สัปดาห์ที่ ๗	วันพุธที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๕ สมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระบรมราชูปถัมภ์	„
สัปดาห์ที่ ๘	วันพุธที่ ๖ กันยายน ๒๕๑๕ คุณน้อย บางยี่ขัน, บุตร — ธิดา	„
สัปดาห์ที่ ๙	วันพุธที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๑๕ พระมหาสวาสติ — พระมหาบุญนาค	„
สัปดาห์ที่ ๑๐	วันพุธที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๑๕ คุณสุจิตร์ — คุณนิศยา บุญจางกุล	„

(๒๙)

สัปดาห์ที่ ๑๑ วันพุธที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๑๕

ศาสตราจารย์ แสง — คุณบรรเจิด สดประเสริฐ

เจ้าภาพ

สัปดาห์ที่ ๑๒ วันพุธที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๕

คุณบุญธรรม เอลกวัฒน์

”

วันอาทิตย์ที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๕ บำเพ็ญกุศลสัปดาห์ (๑๐๐ วัน)

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม

วันจันทร์ที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๗ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล

เวลา ๑๓.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๔.๑๕ น. เชิญศพสู่เมรุวัดอนงคาราม

เวลา ๑๕.๐๐ น. พระสงฆ์ ๘๕ รูป สวดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

วันอังคารที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

เวลา ๗.๓๐ น. เก็บอัฐิ

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๙ รูป สวดพระพุทธมนต์ ทำบุญ
อัฐิ ที่บ้านเลขที่ ๔๑๕ ถนนอิสราภาพ

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล

คณะบุตร — ธิดา เป็นเจ้าภาพ

จตุรบุคคลกถา
พระธรรมเจดีย์ วัดทองนพคุณ

แสดง

ในงานปัญญาสมา
ซึ่งคณะสงฆ์วัดอนงคาราม

บำเพ็ญกุศลอุทิศแก่

น.ต. ขุนฤทธิ์ไกรรณการ ร.น.

๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
จตุตาโรเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา สมนฺโต สวิขฺขมานา โลกสฺมี กตฺเม
จตุตาโร

ตโม ตมปรายโน ตโม โขติปรายโน โขติ ตมปรายโน
โขติ โขติปรายโนติ ฯ

บัดนี้ คณะสงฆ์วัดอนงคาราม มีท่านเจ้าคุณพระเทพสุธี เจ้า
อาวาสวัดอนงคารามเป็นประธาน พร้อมด้วยพระเถรานุเถรวัด
อนงคาราม ได้จัดการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน เนื่องในการที่
น.ต. ขุนฤทธิ์ไกรรณการ ร.น. อดีตกรรมการสมาคมศิษย์อนงคาราม
ในพระบรมราชูปถัมภ์ และอดีตหัวหน้าไวยวจักรวัดอนงคาราม ถึง

แก้กรรมมาบรรจบครบ ๕๐ วัน ด้วยความระลึกถึงคุณูปการของท่านผู้ถึงแก่กรรม อันได้มีแล้วแก่วัดอนงคารามมาแต่อดีต ฯ

ท่านขุนฤทธิไกรรณการได้มีความสัมพันธ์อยู่กับวัดอนงคารามมาช้านาน โดยเป็นผู้เลื่อมใสเคารพนับถืออย่างยิ่งในท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ พุทธสรมหาเถระ อดีตเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม ได้ช่วยเหลือกิจการของวัดมาตลอดสมัยที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าอาวาส เมื่อทางวัดมีงานอะไรก็มักจะพบหน้าท่านขุนไม่ว่างวัน ท่านสละแรงกาย แรงปัญญา และทรัพย์ ช่วยขนขวายในการงานของวัดมาด้วยดี นับว่าเป็นผู้ใกล้ชิดสนิทกับวัดอนงคารามมากผู้หนึ่ง หลังจากเกษียณอายุราชการทหารเรือที่ท่านดำรงตำแหน่งอยู่แล้ว เมื่อสิ้นสมัยเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าอาวาสแล้ว มาถึงสมัยท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์เป็นเจ้าอาวาส ท่านก็ได้รับใช้เจ้าอาวาสและรับใช้วัดอยู่ตลอดมา แม้สิ้นสมัยท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์เป็นเจ้าอาวาสแล้ว มาถึงสมัยท่านเจ้าคุณพระเทพสุธีเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ท่านก็คงเป็นเช่นนั้น มีความภักดีต่อวัดอนงคารามมั่นคง ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าไวยาวัจกรวัดอนงคารามซึ่งชื่อนี้ก็แสดงอยู่ในตัวว่ามีการงานสัมพันธ์อยู่กับทางวัดหลายอย่าง ทั้งทางด้านการเงินของวัด ทั้งการงานของวัดที่มีที่เกื้อหนุน อันตนจะพึงมีส่วนเข้าไปช่วยเหลือในฐานะไวยาวัจกรของวัด ฯ

บัดนี้ ท่านขุนฤทธิไกรรณการก็ได้ถึงแก่กรรมล่วงลับไปแล้ว นับว่าวักอณงการามชาตบุคคลผู้ช่วยการงานของวัดสำคัญไปผู้หนึ่ง ซึ่งน่าเสียดายมาก ในฐานะที่เคยเป็นบุพพการีผู้หนึ่งของวัดมา คณะสงฆ์วักอณงการามซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระเทพสุธีเจ้าอาวาสเป็นประธาน จึงจัดการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอุทิศฉลองคุณเชิดชูเกียรติเป็นอนุสรณ์ในอวสานกาล ตามวิสัยบัณฑิตสาธุชนผู้ไม่ลืมคุณคน เป็นส่วนไวยาวจักรธรรมิกกลียาณวัตร ถ้าต่อไปแม้ทางวัดจะจัดให้มีบำเพ็ญอินทอณจาริกนามท่านผู้มีอุปการคุณแก่วัดฐานเป็นบุพพการี ดังเช่นท่านขุนฤทธิไกรรณการนี้ ติดตั้งไว้ในสถานที่เปิดเผยเป็นอนุสาวรีย์ วัตถุให้อนุชนได้เห็นเป็นตัวอย่างของผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่วัดเป็นอย่างดี ก็จะสามารถแสดงงามดี ๆ

งานไวยาวจักรนั้น เป็นงานรับใช้วัดด้วยความศรัทธาเลื่อมใสปรารถนาบุญกุศลเป็นที่ตั้งจึงจะทำหน้าที่ได้ดี ไม่มีความเสื่อมเสีย ว่าเป็นการทำให้ ไม่ใช่ทำเอา จะได้ก็แต่ไวยาวจักรมัยบุญกุศล ไม่ได้ประโยชน์โภชผลเหมือนงานอย่างอื่น ท่านขุนฤทธิไกรรณการรับหน้าที่เป็นหัวหน้าไวยาวจักรวักอณงการาม ก็ด้วยความประสงค์จะสนองงานของวักอณงการาม ซึ่งท่านได้มีความสัมพันธ์มาโดยที่มีความเคารพนับดีอย่างยิ่ง ในเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอาวาส ตลอดจนมาถึงท่านเจ้าคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ อดีตเจ้าอาวาส และในท่านเจ้าคุณพระเทพสุธี เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน แม้ตัวท่านมิได้เคยเป็นศิษย์ศึกษาศิลปวิทยาหรือบรรพชาอุปสมบท ณ ลำพูน และโดยเฉพาะ

ก็คือปรารภนาบุญกุศลของตนเท่านั้น เพราะฐานะในทางคฤหัสถ์วิสัย
ของท่านมั่นคงสมบูรณ์อยู่แล้ว โดยที่ท่านได้เคยรับราชการมาทาง
ทหารเรือ ได้รับพระราชทานยศเป็นนาวาตรี ได้รับพระราชทาน
บรรดาศักดิ์เป็นขุนฤทธิไกรรณการ และได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ช้างเผือก เป็นเครื่องประดับเกียรติคุณ เป็นผู้ถึงความสำ
เร็จแห่งประโยชน์ในปัจจุบันคือทรัพย์สิน และไม้ตรีแล้วเป็นอย่างดี นับ
ว่าในปัจจุบันชาติของท่านก็ได้เป็นผู้มีความสว่างมา เพราะเป็นกตบุญญ
ตาบุคคลที่ได้สร้างสมบุญกุศลไว้เป็นอันมากในปัจจุบัน จึงเป็นที่หวัง
ว่าอนาคตของท่านจักเป็นผู้มีความสว่างไป ๆ

อันบุคคลผู้มีความสมบูรณ์บริบูรณ์ดีด้วยประโยชน์ปัจจุบันตาม
ฐานะ ได้อาศัยร่างกายพร้อมด้วยความสมบูรณ์เหล่านั้น เป็นปัจจัย
สนับสนุน กระทำความดีที่เป็นประโยชน์ตนประโยชน์ท่านเสมอมา
ย่อมได้รับความสรรเสริญว่าเป็นผู้มาดีคือเกิดมามีชีวิตอยู่ดี มีประโยชน์
และไปดี ก็มีบุญกุศลอันตนทำไว้แล้วเป็นกำไรและที่พึ่งแห่งชีวิต
อันจะนำไปให้ได้ประสพฐานะแห่งชีวิตอันรุ่งเรืองสมบูรณ์พูนสุขใน
อนาคตต่อไปอีก ตามคติทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดา
ทรงแสดงประเภทแห่งบุคคลไว้ ๔ อย่าง โดยทรงถือเอาบุญบาปที่กระทำ
ไว้เป็นส่วนอดีต กับบุญบาปที่กระทำในปัจจุบันเป็นเครื่องกำหนด ถึง
พระพุทธพจน์ที่ยกมาเป็นอุทเทสแห่งเทศนาในเบื้องต้นนั้นว่า “จิตฺตา-
โรเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา สนฺโท สํวชฺชมานา โลกสฺมี” เป็นต้น ความว่า
ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คือ
ตโม ทมปรายโน คนมีคมา มีตไป ๑ ตโม โชติปรายโน คนมีคมา
สว่างไป ๑ โชติ ทมปรายโน คนสว่างมา มีตไป ๑ โชติ โชติปรายโน

คนสว่างมา สว่างไป ๑ ทั้งนี้ ๖

เมื่ออธิบายว่า คนที่เกิดมาในที่ต่ำทรมาน ยากไร้ ลำบากเป็นนิตย์
 ช้าเขายังอาศัยกายใจประกอบทุจริตเป็นโทษไม่ว่างเว้น ครั้นเขาสิ้นชีวิต
 ย่อมเข้าถึงชาติภพที่ต่ำทรมาน อย่างนี้เสียทั้งต้นทั้งปลาย ใช้ไม่ได้ จัด
 เป็นผู้มีตมา มีคไป ฯ ผู้ที่เกิดมามีฐานะต่ำทรมานยากไร้ ในเบื้องต้น
 ต่อมาสำนึกตน ไม่ประมาณหัวเมา แก้อับจนพร่องของตนกลับประพฤติ
 สุจริตด้วยกายวาจาใจ ครั้นเขาสิ้นชีวิตย่อมได้ประสบชาติภพที่ดี มีความ
 สุขความเจริญ อย่างนี้ ต้นเสียปลายดี ยังใช้ได้ จัดเป็นผู้มีตมา
 สว่างไป ฯ ผู้ที่เกิดมามีฐานะดี สมบูรณ์ด้วยยศอำนาจทรัพย์ศฤงคาร
 บริวาร แต่อาศัยความสมบูรณ์เหล่านั้นแล้วเกิดความประมาณหัวเมา
 กระทำทุจริตประกอบกัมมิชอบเสมอไป ครั้นสิ้นชีวิตย่อมได้ชาติภพที่ต่ำ
 ทรมาน อย่างนี้ต้นดี ปลายเสีย ใช้ไม่ได้เหมือนกัน ฯ ส่วนผู้ที่เกิด
 มามีฐานะกตัญญูพร้อมทั้งยศอำนาจทรัพย์สมบัติบริวาร อาศัยสิ่งเหล่านั้น
 ประพฤติเป็นสุจริต ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนและผู้อื่น ไม่หัวเมา
 ประมาณเสีย ครั้นสิ้นชีวิตย่อมเข้าถึงชาติภพที่ดี มีความสุขสำราญ อย่าง
 นี้ทั้งต้น ดีทั้งปลาย นับเป็นประเสริฐแท้ สมควรเป็นตัวอย่างที่ดี
 จัดว่าเป็นผู้สว่างมา สว่างไป ฯ

ตามนัยพระพุทธภาษิตนี้ แสดงว่าพระพุทธศาสนารับรองชาติ-
 ภพเบื้องหน้ามีจริง แสดงความดี ความชั่ว ที่เกิดจากความประพฤติ
 ดี ประพฤติชั่ว ด้วยกายวาจาใจว่า เป็นกรรมที่อำนวยผลให้ประสบ
 ชาติภพข้างหน้าประณีตหรือเลวทรามได้ แม้ผู้ที่เกิดมาแล้ว อำนาจ
 บุพพกรรมดีชั่ว กับันดาลให้ประสบสุขทุกข์ตามกำลังแห่งกรรมดี
 กรรมชั่วนั้น ๆ ได้ผลเหมือนกัน เพื่อให้เป็นผู้มีบุพพกรรมหรืออดีต

กรรมดี ๆ จึงต้องพยายามละกรรมปัจจุบันที่ชั่วเสีย เลือกทำแต่กรรมดี ๆ และมีสัตว์ระวางกรรมชั่วอนาคตที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น เพราะกรรมดีหรือชั่วที่เป็นปัจจุบัน ย่อมเลื่อนไปเป็นกรรมอดีตหรือเรียกว่า บุญกรรม เมื่อถึงคราว กรรมอนาคตก็เลื่อนมาเป็นปัจจุบัน ไม่มี การคงที่ เพราะชีวิตของทุกคนเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และการกระทำ กรรมก็เช่นเดียวกัน ความสุขทุกข์ในปัจจุบันย่อมมีกรรมชั่วในอดีตกับ ปัจจุบันผสมกันเป็นพื้นฐานมูลเดิม จึงมีคำกล่าวว่า “กมฺมํ เขตฺติ” กรรมดีชั่ว เป็นเหมือนพื้นที่นา “วิญญาณํ พิชํ” วิญญาณที่อุบัติ เหมือนพืช “ตณฺหา สินฺโน” ตณฺหาเหมือนยางในพืช ๆ พืชที่ดี นำไป เพาะปลูกในที่ดี ย่อมงอกงามเจริญดี ฉะนั้น กรรมดี ก็ย่อมอำนวย ชาติภพที่ดีให้ได้ ฉะนั้น แม้ในฝ่ายกรรมชั่ว ก็พึงทราบโดยปฏิบัติ ขนัย เช่นเดียวกัน ก็กรรมชั่วนั้น ทำแล้ว ก็เป็นอันทำ จะทำคืน ไม่ได้ จะได้ก็ผ่อนหนักให้เป็นเบาแบบทุเลาโทษ ด้วยการกระทำ กรรมดีให้มาก ๆ เมื่อทำแต่กรรมดี ๆ ส่งเสริมเพิ่มเติมเข้าไว้เสมอไป กรรมชั่วก็จะค่อยทรพลด่อนกำลังลง จนกว่าจะหมดกำลังให้ผลเป็น อโหสิกรรมไปในที่สุด ๆ

เมื่อกล่าวถึงผล สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงว่า ทุกจริตที่ บุคคลกระทำแล้ว ย่อมได้รับโทษ คือ ตนติดตนเองได้ วิญญูชนใคร่ ครวญแล้ว ย่อมติเตียนได้ ชื่อเสียงที่เสียย่อมระบือไป เป็นผู้หลงตาย เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงภูมิที่ต่ำทราม ๆ ในฝ่ายสุจริตก็เช่นเดียวกัน เมื่อบุคคลประพฤติแล้ว ย่อมได้รับผล คือ ตนเองติดตนเองไม่ได้ วิญญูชนใคร่ครวญแล้ว ย่อมสรรเสริญ ชื่อเสียงที่ดี ย่อมฟุ้งขจรไป เป็นผู้ไม่หลงตาย เมื่อตายแล้ว ย่อมเข้าถึงภูมิที่ดี ดังนั้น พระพุทธ-

ภาษิตนี้แสดงให้เห็นผลของกรรมดีกรรมชั่ว ในปัจจุบันและอนาคต อันเป็นของผู้กระทำ ใครจะชอบหรือไม่ชอบรับผลแห่งกรรมนั้น ๆ ก็ต้องได้รับผลแน่นอน เหมือนผู้ที่อยู่ใกล้ไฟ แม้ไม่ต้องการร้อนก็ต้องร้อน อาบน้ำเย็น แม้ไม่ต้องการเย็น ก็ได้รับความเย็น ด้วยเหตุนี้ กรรมดีชั่วที่บุคคลกระทำ จึงเป็นของเกิดที่ตน มีตนเป็นแดนเกิด เหมือนแสงและความร้อนเกิดแต่ไฟ มีไฟเป็นแดนเกิด ฉะนั้น คนที่เกิดมาแล้ว มัวทำแต่กรรมชั่ว ก็ต้องเป็นผู้มืดไป เมื่อตั้งใจทำแต่กรรมดี ก็สว่างไป เป็นกฎธรรมดาอยู่อย่างนี้ ๆ

ท่านขุนฤทธิไกรรณการ ปราภตามชาติประวัติตามแสดงมาแล้ว ในเบื้องต้น แสดงว่าเป็นผู้หนึ่งที่มุ่งสร้างแต่กรรมดีไว้มาก ในชาตินี้ก็เป็นผู้ได้รับผลแห่งกรรมดีตามสมควรแก่ฐานะที่อยู่แล้ว ควรนับได้ว่าเป็นผู้มีผลความสว่างมา ๆ ท่านอาศัยความเป็นผู้มีฐานะดีนั้น ๆ สร้างสมบุญกุศลความดีไว้มาก จึงนับได้ว่าเป็นผู้มีผลความสว่างไป ปฏิบัติในการดำรงชีวิต ครองกายและครองใจของท่าน ควรนับได้ว่าเป็นผู้มาดีไปดี มีความดีทั้งไว้ให้คนอื่นอย่างน้อยก็คณะสงฆ์วัดดอนงาราม และญาติมิตร ได้คิดถึงต่อไปอีกชั่วกาลนาน ๆ

ขออำนาจบุญกุศลทักษิณานุทานที่คณะสงฆ์วัดดอนงาราม ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระเทพสุธี เจ้าอาวาสเป็นประธาน ได้บำเพ็ญตั้งไว้ดีแล้วในสงฆ์และอุทิศทั้งนี้ จงสัมฤทธิ์ผล ตลอดให้ท่านขุนฤทธิไกรรณการ ประสบความเกษมสำราญ โดยควรแก่คติวิสัยทุกประการ พระธรรมเทศนาบรรหารสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้ ๆ

แสดงเรื่อง

พระร่วง

ตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี

เมื่อจุลศักราชประมาณ ๖๐๐ ปี หรือพระพุทธศาสนายุกาล
ประมาณ ๑๗๘๐ พรรษา แผ่นดินซึ่งเป็นประเทศสยามเดี๋ยวนี้ ตอน
ใต้เป็นอาณาเขตของขอมอยู่มาก เมืองละโว้ (คือเมืองลพบุรี
ทุกวันนี้) ก็เป็นเมืองส่วยขึ้นประเทศขอม และในละโว้นั้นมีทะเล
สาบอันหนึ่ง ซึ่งน้ำจืดใสบริสุทธิ์ พวกพราหมณาจารย์ขนานนามว่า
ทะเลชุบศร อาศัยเหตุตามลัทธิในศาสนาพราหมณ์ถือกันว่า เมื่อ
พระนารายณ์อวตารลงมาเป็นพระรามนั้น นมัสการแล้วจะแสดงศรผลาญ
ศัตรูเมื่อใด ย่อมเอาคมพระแสงศรลงชุบในห้วงน้ำอันมีในทีที่ใกล้เสีย
ก่อนแล้วจึงแสดง บรรดาห้วงน้ำที่พระรามอวตารได้ชุบพระแสงศร
ต่อมาจึงเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ทุก ๆ แห่ง และทะเลชุบศรนี้เป็นที่อ้างแห่ง
หนึ่งว่า เป็นห้วงน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ถวายอนุภาพของพระราม หรือของ
พระลวะ (ลพ) ผู้เป็นราชโอรสซึ่งเป็นผู้มีฤทธานุภาพมาก ต่อมา
จึงเอานามของพระลวะมาขนานเป็นนามเมืองว่า ละโว้ แท้ที่จริง
ชื่อที่เรียกว่าเมืองละโว้นี้ เห็นว่า น่าจะถ่ายมาจากเมืองลวะปุระ
ในมัธยมประเทศ (อินเดียน) ซึ่งว่าเป็นเมืองที่พระลวะสร้างนั้นเสีย

ตัวเข้าไป ชื่อละวณะชาวอินเดียเองแสดงเป็นละพะก่อน (เพราะ
อักษร ว ในภาษาสันสกฤต เป็น พ ในภาษาประกฤต) เพราะเหตุนี้จึง
เป็น ลพ ในภาษาไทย เลยเป็นชื่อเมืองลพบุรี ที่จริงชื่อเก่าเรียกว่า
ละโว้ ใกล้กับศัพท์ละวณะเดิมมาก เป็นที่น่าเสียขายของผู้ปรมาภาษา
วิจารณ์ ที่เมืองนี้ไม่ใช่ชื่อละโว้อยู่อย่างเดิม

อาศัยเหตุที่น้ำทะเลชบศรเป็นน้ำที่ถือน้ำว่าประกอบด้วยสิริ
มงคล จึงได้กล่าวมาแล้วนี้ พระเจ้าแผ่นดินขอมจึงได้ตั้งพระราช
กำหนดให้พ่อเมืองละโว้ที่ก้นน้ำทะเลชบศรไปส่งยัง พระนครหลวง ซึ่ง
เป็นราชธานีของประเทศขอม ไว้สำหรับใช้ในการพระราชพิธี กํา
หนด ๓ ปี ครัง ๑

ในที่นี้ควรจะอธิบายความเพิ่มเติมไว้สักหน่อยหนึ่ง เพื่อให้ผู้
ศึกษาพงศาวดารและประเพณีโบราณเข้าใจความชัดขึ้น ความอธิบาย
มีเป็น ๒ ข้อดังนี้ คือ

๑. มีธรรมเนียมของชาวอริยจะแต่เดิมมา ที่ทำพิธีถวายอภิ
เชกแก่พระเจ้าแผ่นดินของตนแต่แรกได้ผ่านพิภพ พิธีอภิเชกนี้ยะ
อย่างหนึ่งนั้น เรียกว่า มุรธาภิเชก คือพระเจ้าแผ่นดินสรงน้ำอภิเชก
พิธีมุรธาภิเชกนี้ ไม่ได้ทำแต่เวลาเสด็จผ่านพิภพเท่านั้น ถึงในการ
พระราชพิธีสำคัญอย่างอื่น ๆ ที่ถือเอาความบริสุทธิ์เป็นสำคัญ ก็ย่อมมี
การสรงมุรธาภิเชก พิธีอันนี้พวกพราหมณาจารย์ได้นำเข้ามาสู่
ประเทศสยามและประเทศขอม และยังคงใช้อยู่เป็นพระราชประเพณี
จนราบเท่าทุกวันนี้ ตามคัมภีร์พิธีไสยศาสตร์ (มีพระโอตะระยะ
พราหมณะ อันเป็นอรรถกถาแห่งพระคัมภีร์ฤคเวท และพระศัตปถ-

พราหมณะ อันเป็นอรรตถาแห่งพระกัมภีร์ยชุรเวช เป็นอาทิ) น้ำที่ควรใช้เป็นน้ำมูรธาภิเชกนั้น ต้องนำมาจากห้วงน้ำล้วนแต่ที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ น้ำในที่นี้มีสวัสดิมงคลแห่งใด ๆ ในแคว้นแคว้นพระราชอาณาจักรของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ก็ต้องนำมาถวายเป็นน้ำสรงมูรธาภิเชกด้วย เพราะฉะนั้น จึงมีพระราชกำหนดบังคับไว้ให้หัวเมืองซึ่งเป็นข้าชดทาสีมาส่งน้ำ อันมีสวัสดิมงคลมาถวายสำหรับสรงมูรธาภิเชกเป็นสำคัญในความยินยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมาด้วย อีกประการ ๑ ถ้าเมืองใดไม่ส่ง ก็เป็นอันแสดงกิริยาที่ไม่ยอมเป็นข้าชดทาสีมาชกแข็งต่อพระราชอำนาจ เป็นเหตุที่ต้องปราบปรามและเอาโทษฐานกบฏ เป็นประเพณีมีแต่โบราณดังนี้

๒. คำว่า พ่อเมือง กับ เจ้าเมือง ๒ คำนี้ผิดกันมาก ถ้าพิเคราะห์หุตุศัพท์ที่ใช้คงจะเข้าใจได้ว่า คำว่า พ่อเมือง นั้น หมายความว่า ชาวเมืองนั่นเองที่รวมพลเมืองยินยอมพร้อมกันยกขึ้นเป็นหัวหน้า อย่างเป็นพ่อปกครองครอบครัวยกขึ้นเป็นหัวเมืองนั้น จึงเรียกว่า พ่อเมือง ตำแหน่งที่เรียกว่า เจ้าเมือง นั้น หมายความว่า ผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเจ้าของประเทศตั้งแต่งตั้งไปอยู่บังคับบัญชาการต่างพระเนตรพระกรรณ คือเป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน ผิดกันกับพ่อเมือง โดยอธิบายดังนี้ พระร่วงเป็นพ่อเมืองละโว้ เพราะฉะนั้น พระร่วงนั้นเป็นไทยชาวเมืองละโว้ ถ้าเป็นขอมคงจะตั้งเป็นเจ้าเมือง

ตำนานเรื่องพระร่วงพ่อเมืองลพบุรีได้เป็นพระเจ้ากรุงสุโขทัยนี้ มีอยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนือ เรื่องราวที่กล่าวเล่าโดยลงปาฏิหาริย์เกินไป มีใจความดังนี้ว่า

นายกองเกรา พ่อเมืองละโว้ซึ่งเป็นนายกongs่วยน้ำ มีบุตรชาย
 คน ๑ ชื่อ นายร่วง เมื่อนายกองเกราตายนายร่วงได้แทนที่ และนายร่วง
 นี้มีอำนาจวาจาสิทธิ์ ว่าให้อะไรเป็นอย่างไรก็เป็นได้อย่างนั้น ครั้น
 ถึงคราวส่งส่วยน้ำทะเลชุบศรไปพระนครหลวง นายร่วงเห็นว่าตกน้ำ
 ใต้ตุ่มขนไปลำบากนัก จึงให้เอาไม้สานชะลอมเอาไปจุ่มลงในทะเล
 ชุบศร แล้วสั่งให้น้ำอยู่ในชะลอม น้ำก็ไม่รั่วตาชะลอมไปได้ นักคุ้ม
 เจ้าพนักงานขอมที่มาเร่งส่วยน้ำเห็นดังนั้นยังไม่สิ้นสงสัย นายร่วงจึง
 สั่งให้น้ำไหลออกมาเสียหมดชะลอม นักคุ้มก็ตกใจกลัวปาฏิหาริย์ของ
 นายร่วง รีบนำชะลอมน้ำไปถวาย พระเจ้าพนัธมสุริยวงศ์ พระเจ้า
 แผ่นดินขอม ณ พระนครหลวง กราบทูลให้ทราบว่ามีบุญเกิดขึ้นที่
 เมืองละโว้ พระเจ้าพนัธมสุริยวงศ์ได้ทรงทราบดังนั้น ทรงพระดำริ
 เกรงว่านายร่วงจะเป็นราชาครู จึงให้ขอมไปจับนายร่วงมาถวาย ถ้า
 จะจับเป็นมาไม่ได้ก็ให้มาเสีย ขอมนั้นก็มิฤทธิ์ ได้รับรับสั่งแล้วก็ดำ
 แทรกแผ่นดินมา จึงเรียกว่า ขอมดำดิน นายร่วงได้ทราบข่าวว่า
 พระเจ้าพนัธมสุริยวงศ์จะให้จับตัว จึงหนีขึ้นไปบวชเป็นภิกษุอยู่ที่
 เมืองเหนือ จึงเรียกว่า พระร่วง ไปอาศัยอยู่ที่วัด ณ เมืองสุโขทัย
 (ในที่นี้ข้าพเจ้าต้องกล่าวไว้ว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่านผู้รวบรวม
 พงศาวดารเหนือในข้อที่อธิบายว่า ที่เรียกว่าพระร่วงนั้นเพราะไปบวช
 ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะเรียกพระร่วงอยู่ก่อนแล้ว
 โดยเหตุที่คำว่า พระ นี้ในภาษาไทยโบราณใช้เรียกผู้ที่นับถือทั่วไป
 ภิกษุเป็นต้นนับถือจึงเรียกว่าพระ แต่พระเป็นคำเรียกยกย่องคุณสูงสุด
 เหมือนกัน เพราะฉะนั้น พ่อเมืองก็จึงเรียกว่าพระอยู่แล้ว พระร่วง

ก็คงจะได้เรียกกันว่า พระร่วง มาแต่ก่อนบวชแล้ว เปรียบอย่างชาว
เชียงใหม่เรียกใคร ๆ ที่เขานับถือว่าเจ้าทงหนึ่ ภิภษุกก็เรียกว่าตุ้เจ้าทงหนึ่
เป็นตัวอย่าง) วันหนึ่งพระร่วงลงมากวาดวัดอยู่ ขอมดำดินไปโผล่ขึ้น
ในลานวัด แลเห็นพระร่วงไม่รู้จัก จึงถามว่านายร่วงชาวละโว้ที่หนึ่
ขึ้นมาอยู่สุโขทัยนี้อยู่ที่ไหน พระร่วงจึงสั่งว่าคอยอยู่ที่นั่นเถิด จะไป
บอกพระร่วงมาให้ ด้วยอำนาจวาจาสิทธิ์ของพระร่วงขอมก็กลายเป็น
หิน เลยติดแผ่นดินอยู่ที่ตรงนั้นจนตราบเท่าทุกวัน (ที่ในเมืองสุโขทัย
ทุกวันนี้ ก็ยังมีหินก้อนใหญ่ก้อนหนึ่ง เป็นหินเขียวจมอยู่ในแผ่นดิน
ที่ลานวัดพระมหาธาตุ ใครไปเที่ยวพวกราชาเมืองเขียงชัยให้ดูได้ ว่า
นั่นแหละ ขอมดำดิน ดังข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วโดยละเอียดในหนังสือ
เรื่อง เทียวเมืองพระร่วง ในขณะนั้นพอพระเจ้ากรุงสุโขทัยสิ้นพระชนม์
ลง ไม่มีผู้ใดจะสืบพระวงศ์ เมื่อภิกษุติศัพท์แพร่หลายว่า พระร่วงมี
วาจาสิทธิ์ได้สาปขอมให้กลายเป็นหินไปได้ คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นผู้มี
บุญญาภพ จึงพร้อมกันอัญเชิญให้ลาผนวชออกครองราชสมบัติ ณ
กรุงสุโขทัย ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีจันทราบดี (ศรีอินทราทิตย์)

เรื่องตำนานที่กล่าวมาในหนังสือพงศาวดารเหนือครั้งนี้ ผู้อ่าน
ที่ไม่มีความเชื่อถือในการปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้อ่านแล้วก็เลยเหมาเอาว่า
เป็นนิทานแต่งขึ้นเล่าเล่นทั้งอัน เหมือนเรื่องวงศ์ ๆ จักร ๆ เหลวไหล
ไม่สมควรที่จะเอาใจใส่ต่อไป แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าเองเห็นว่า
จะว่าเป็นนิทานไปหมดก็เสียไม่ได้ คงจะมีเรื่องจริง แต่หากเล่าต่อ
เติมเพิ่มความอัศจรรย์ต่าง ๆ ขึ้น ตามนิสัยของคนในชั้นหลัง ที่ชอบเล่า

เรื่องอะไรให้วิเศษแปลกประหลาดเป็นอุกนิหาร ของเจ้านายที่ทนนับถือ ความจริงอันควรเชื่อได้ในเรื่องนั้น คือพระร่วง^๕ได้เป็นทั้งพระเจ้าแผ่นดินและเป็นวีระบุรุษ เป็นผู้มีสติปัญญาไหวพริบ เช่นการคิดภาชนะอย่างใหม่ขึ้นใช้ทดแทน ที่เรียกว่า ชะลอม นั้น น่าจะมุ่งความแต่เพียงว่า เป็นภาชนะที่สานด้วยไม้อย่างชะลอม ไม่ใช่ปั้นด้วยดินอย่างตุ้มหรือโอ่ง และไม่ใช่เป็นชะลอมตาห่าง ๆ อย่างที่ใช้ใส่ผลไม้ลงเป็นตาดี และมีชั้นภายในจึงทนน้ำได้ไม่รั่ว กล่าวโดยย่อ คือพระร่วงเป็นผู้คิดทำกระออมหรือครุ^๕ขึ้น เป็นของที่คิดขึ้นใหม่จึงพากันตื่นตื่นเห็นเป็นผู้วิเศษ ที่ว่า วาจาสิทธิ์ นั้นก็น่าจะอธิบายได้ว่า พระร่วงเป็นผู้ที่พลเมืองนิยมนับถือมาก จะมีบัญชาสั่งอะไรก็เป็นไปตามบัญชาทุกประการ จึงเป็นผู้ที่ควรพระเจ้าพินธุมสุริยวงศ์จะทรงวิตกว่าจะเป็นหัวหน้านำไทยที่เป็นข้าขอบขัณฑสีมาให้กำเริบ และต้องให้คิดกำจัดเสีย ส่วนนายทหารที่ส่งมานั้น ก็คงจะเป็นผู้ฝีมือ และทั้งจะให้อุกนิหารพระร่วงมากหนึ่กนั้น จึงต้องกล่าวว่ามิฤทธิ์มีเดชมาก ส่วนข้อที่ว่าคำดินมาจากเมืองขอมนั้น น่าจะมากเกินไป อันที่จริงคงจะยกเข้ามาตรง ๆ ก่อน พระร่วงจึงได้ทราบเหตุและหลบไปบวชเสียที่สุโขทัย ถ้าขอมได้คำดินมาแต่พระนครหลวง ที่ไหนพระร่วงจะได้รู้ตัวและหลบหนีไปได้ ฝ่ายนายทหารขอมเมื่อมาใกล้ละโว้ ทราบว่าพระร่วงหนีไปแล้ว ครั้นว่าจะยกติดตามไปก็ไม่สะดวกด้วยเหตุที่สุโขทัยเป็นราชอาณาจักรไทยอยู่ภายนอกขอบขัณฑสีมาของพระเจ้าพินธุมสุริยวงศ์มา ก็คงจะเกณฑมาแต่เพียงพอรบละโว้ซึ่งเป็นเมืองเล็ก หากจะยกจู่โจมเข้าไปในแดนสุโขทัย ก็คงจะเกิดมีเหตุต้องรบพุ่งกับชาว

สุโขทัย กำลังไม่พอ ขอมจึงต้องหันลงใช้อุบายเพื่อล้างผลาญพระร่วง
 คือปลอมแปลงตัวเป็นไทย และไปโดยอาการอันลับ ประหนึ่งว่า
 แทรกพื้นแผ่นดินไป จึงเรียกว่า ขอมดำดิน แต่ครั้งไปถึงสุโขทัยแล้ว
 ไปพบพระร่วงเป็นภิกษุอยู่ ไม่รู้จักจึงเข้าไปถามหาพระร่วง ฝ่ายพระ
 ร่วงคงจะเห็นผิดสังเกต เพราะคนแต่งเป็นไทยแต่พูดสำเนียงแปร่ง
 เป็นขอม จึงกล่าวประวิงไว้ แล้วไปตามโยมวัดออกมาจับตัวได้ แต่
 อย่างไร ๆ ก็ดี ไม่มีที่สงสัยในข้อที่พระร่วงนี้ได้เป็นหัวหน้าทำการ
 สงครามรบพุ่งชิงชัย จนไทยได้เป็นอิสรภาพพ้นจากอำนาจขอม ทั้ง
 ประเทศไทยเอาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี มีกษัตริย์สืบพระวงศ์ทรง
 อานุภาพแผ่อาณาเขตยิ่งขึ้นโดยลำดับมา เมื่อพิเคราะห์ดูตามหลักฐาน
 ในทางพงศาวดาร และจดหมายเหตุที่ได้พบแล้ว น่าจะเชื่อว่าพระร่วง
 นี้ได้ประดิษฐานราชวงศ์ครองกรุงสุโขทัยก่อนกรุงเก่า และบรรดา
 กษัตริย์ในราชวงศ์นี้ คนทั้งหลายเอานามวงศ์มาเรียกว่า พระร่วงเจ้า
 ทุก ๆ พระองค์ พระร่วงเจ้าองค์เป็นปฐม คือ ขุนศรีอินทราทิตย์
 ที่ปรากฏพระนามในจารึกศิลาหลักอักษรไทย ที่เมืองสุโขทัยนั่นเอง
 (ข้อที่ในพงศาวดารเหนือกล่าวว่า ทรงพระนามว่า พระเจ้าศรี
 จันทราริบดี นั้น ก็ไม่ค้านกับความเห็นที่ข้าพเจ้าได้แสดงมา เพราะ
 นามจันทราริบดีนี้ น่าจะเป็นอันเดียวกับจันทราทิตย์ อย่างเช่น
 พระนควินทราชา พระมหินทราริราช นี้ ก็คือนาม พระอินทราชา
 นั่นเอง และอินทร์กับจันทรในโบราณกาลมักใช้ควบ ๆ กันอยู่ เช่น
 ตำแหน่งหลวงอินทรมนตรี ก็มีสร้อยต่อว่าศรีจันทรกุมาร ทั้งชื่อเจ้ากรม

พระสนมพลเรือนก็มีเป็นพยานอยู่ว่าใช้ได้ทั้งอินทราทิตยและจันทรา-
ทิตย) ถ้าความเป็นจริงเช่นนั้นไซ้ พระร่วงเจ้าองค์เป็นที่สองนั้น คือ
พระเจ้าปดริฐ หรือเรียกในภาษาไทยตามที่จารึกไว้ว่า ขุนบาลเมือง
(อันเป็นชื่อเดียวกับงำเมือง ซึ่งมาใช้เป็นตำแหน่งขุนนางอยู่ใน
ปัจจุบันนี้) และพระร่วงเจ้าองค์ที่สามก็คือ ขุนรามกำแหงมหาราช ผู้ที่
จารึกหลักศิลาที่กล่าวแล้วนั้น และเป็นผู้สร้างพระแท่นมนังคศิลาบาต
กับมีข้อความเห็นความต่อไปว่า พระเจ้าศรีอินทราทิตย นี ได้อภิเษก
กับ นางเสือง ซึ่งเป็นราชธิดาของพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์ก่อน
ด้วยเหตุที่เป็นผู้สืบพระวงศ์ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ก่อนประการ ๑
และเพราะเหตุที่ชาวเมืองสุโขทัยได้พร้อมกันถวายราชสมบัติด้วยอีก
ประการ ๑ พระเจ้าศรีอินทราทิตยจึงได้ประดิษฐานราชวงศ์มั่นคงใน
พระนครสุโขทัยสืบมา

เรื่องไฉฉวมของคนไทย

ข้าพเจ้าเชื่อแน่อนโดยมีหลักฐานอยู่ว่า ไทยสมัยพระร่วงนั้น
ไฉฉวมสูงเป็นแน่ คือรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในโบราณสถานเป็นพยานอยู่
ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไทยจะได้ไฉฉวมสูงกันลงมานาน แม้พวกกรุงเก่าก็น่าจะ
พึงมาตัดผมเมื่อราวแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิ หรือพระมหาธรรม-
ราชา ถ้าจะให้เดาเหตุ ข้าพเจ้าก็ใคร่จะเดาว่า คงเป็นเมื่อรบกับ
พม่าบ่อย ๆ ไทยจึงตัดผมเสีย เพื่อให้แลเห็นผิดกันได้โดยถนัด
ส่วนชาวเชียงใหม่และเมืองขึ้นของเชียงใหม่เป็นพวกข่างพม่า จึง
มิได้ตัดผม ยังคงไฉฉวมสูงมาจนราวแผ่นดินพระนารายณ์จึงตัด ชะรอย
จะเป็นเพราะชาวกรุงศรีอยุธยาบังคับให้ตัด ส่วนผู้หญิงไทยนั้น คงไว้

ผมยาวต่อมาอีกจนแผ่นดินชนหลวงบรมโกศก็ยังไผ่ผมยาว ดังปรากฏ
อยู่ในกาพย์เห่เรือ ซึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (กุ้ง) ได้ทรงพระนิพนธ์
มีความว่า “กิดอนงค้องก็เอวอร ผมประบ่าอำเอี่ยมไว” ทั้งนี้ การ
ที่ผู้หญิงชาวไทยได้ตัดผม ข้างพเจ้าเข้าใจว่า เมื่อเสียกรุงจึงตัดผมสั้น
ให้คล้ายผู้ชาย เพื่อจะได้ปลอมตัวเป็นผู้ชายได้ง่าย ๆ ในขณะเมื่อหนี
พม่า ส่วนพวกขอมนั้นได้ความตามรูปที่มีอยู่ที่นครธมว่า พวกท้าว
พญาไผ่ผมยาวมุ่นเมาลี แต่ผู้น้อยตัดผมสั้น ผมหลังประบ่า

เรื่องสำเภาทองลอยพระธาตุ

ส่วนเรื่องที่กำลังถึงทำสำเภาทองลอยพระธาตุนั้น ไม่ใช่ว่า
เพราะไม่เชื่อเรื่องบ่อใต้พระเจดีย์นั้นแล้ว จะต้องเลยไม่เชื่อเรื่องนี้ไป
ด้วย ตรงกันข้ามข้าพเจ้าเห็นเรื่องลอยพระธาตุนั้นเชื่อกว่าเรื่องบ่อ แต่
เป็นธรรมดาเมื่อไม่เชื่อว่ามีบ่ออยู่ใต้พระเจดีย์แล้ว ก็ต้องไม่เชื่อว่า
สำเภาได้ลอยใต้พระเจดีย์นั้นด้วย ข้าพเจ้าสงสัยไปอีกอย่างหนึ่งคือ
สงสัยว่า ผู้แต่งเรื่องพงสาวดารเหนือไม่ได้พิจารณาข้อความละเอียด
และเดาผิดว่าลอยอยู่ใต้พระเจดีย์ คือเข้าใจว่าขุดบ่อนั้นแล้วเอา
สำเภาที่ใส่พระธาตุลงลอยในบ่อ แล้วจึงก่อพระเจดีย์สวมบ่อนั้นอีกที่
หนึ่ง ข้อนี้อีกก็ดูสักหน่อยก็เห็นว่าไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น พระธาตุลง
ไปลอยอยู่ก่อนในบ่อแล้ว จึงก่อพระเจดีย์ขึ้นไปทั้งเช่นนั้น คุณากลัว
ใจหาย ก้อนศิลาก้อนอิฐอาจที่จะพลัดตกลงไปทับเป็นอันตราย หรือ

อย่างน้อยปุนอาทิจจะร่วงลงไปเป็นพระธาตุก็ได้ คุมน้ำไว้อย่าง
 ถ้าแม้จะเอาเข้าไปไว้ต่อภายหลังก็ควรจะมีช่องมีทางที่เข้าไปได้ นี่ก็
 ไม่มีเค้าเลย ข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่า การที่ลอมพระธาตุน่าจะได้ลอมจริง
 แต่ลอมในสระที่อยู่แจ้ง ๆ ไม่ใช่อยู่ในภายใต้พระเจดีย์ ลองตรวจกัน
 คุสระในที่ใกล้เคียงวัดมหาธาตุนี้ ก็ได้ความว่ามีสระอยู่สระหนึ่งทาง
 ทิศเหนือนอกกำแพงในกาลบัดนี้ แลเห็นกำแพงแลงที่คุสระนั้นอยู่
 ด้านเดียวคือด้านใต้ อยู่กับตลิ่งริมแม่น้ำที่เดียว อีกสามด้านพังลงน้ำ
 ไปเสียแล้ว เติมสงสัยว่าจะเป็นกำแพงเมือง แต่ข้าพเจ้าได้ลงไปพิจารณา
 ณาตุ ก็เห็นว่าเป็นกำแพงข้างสระจริง เพราะเล็งดูไม่ตรงกับแนว
 กำแพงเมือง ที่มีอยู่ตามริมฝั่งน้ำนั้นเลย ตรงนี้ถูกสายน้ำแทงพังลงไป
 เสียมากแล้ว จึงมีเหลือที่แผ่นดินอยู่น้อยนัก สิ่งซึ่งจะทำให้ข้าพเจ้า
 นึกถึงการลอมพระธาตุในสระว่าอาทิจจะเป็นจริงได้นั้น คือ นึกถึง
 โบราณสถานที่ไปอยู่ในประเทศอียิปต์ ได้เคยเห็นที่เทวสถานสำคัญ ๆ
 เช่นที่ตำบลการนักเมืองลุกซอร์เป็นต้น มีสระใหญ่อยู่ที่ริมเทวสถาน
 มีศิลากรูอยู่แข็งแรง ตามผู้ชำนาญในคดีอียิปต์โบราณ เขาอธิบายว่า
 เป็นที่ลอมเรือทรงของเทวรูป เทวรูปนั้น ในเวลาปกติประดิษฐานไว้
 ในห้องภายในเทวสถาน ถัดห้องที่ไว้เทวรูปออกมาเป็นห้องไว้เรือทรง
 ครั้นกำหนดวันนักขัตฤกษ์ เช่นนักขัตฤกษ์ฤดูน้ำท่วมตลิ่งแม่น้ำไนล์
 เป็นต้น จึงเชิญเทวรูปแท่นเป็นกระบวนไปที่สระ เชิญลงตั้งในเรือทรง

แล้วลอยเรือในสระ เมื่อผู้ใดมีความประสงค์จะกระทำการสักการบูชา
ก็หากระทรงเป็นรูปเรือบ้าง รูปสัตว์น้ำบ้าง ตกแต่งด้วยดอกไม้และ
เครื่องหอมจุตอบรมต่าง ๆ มาลอยในสระ ถ้ามว่าทำไมไม่ลอยเทวรูป
ในแม่น้ำไนล์ ได้ความว่าบางแห่งก็ใช้ลอยในแม่น้ำ อย่างเช่นเทว-
สถานตำบลเอตฟู เป็นต้น แต่ที่ตำบลการนักระแสน้ำเชี่ยวจึงใช้ลอย
ในสระแทน ผู้ที่นำไปดูเทวสถานได้ชี้ให้ดูรูปพิธีลอยเทวรูป ซึ่งมี
สลักไว้กับศิลาผนังเทวสถาน ทั้งในหนังสืออียิปต์โบราณก็มีเล่าถึงพิธี
นี้ไว้ชัดเจนด้วย ตั้งแต่เมื่อเวลาไปอียิปต์นั้นแล้ว ข้าพเจ้าได้เคยนึก
เปรียบเทียบวิธีลอยเทวรูปนั้นกับพิธีลอยประทีปของเรา ชาวอียิปต์โบราณ
นั้น ตามผู้ชำนาญในคติอียิปต์กล่าวว่า เป็นชาวเอเชีย ถิ่นเดิมอยู่ใน
เอเชียตอนกลาง ไม่ห่างจากมัธยมประเทศนัก เพราะฉะนั้น ไม่เป็น
ที่น่าประหลาด ในการที่ลัทธิศาสนาของชาวอียิปต์โบราณนั้นจะมี
คล้ายกับศาสนาพราหมณ์ รากเง่าก็คงจะเป็นอันเดียวกันในขั้นต้น
แต่เมื่อไปอยู่ห่างไกลกันเช่นนั้น ต่างชาติก็ต่างจะต้องเกิดมีข้อความที่
นิยมแตกต่างกันออกไปบ้างเป็นธรรมดา แต่ยังมีสิ่งที่ยังคงถือร่วมกัน
อยู่บ้าง เช่น โคอุสุภราช ชาวอียิปต์โบราณก็นับถือ เรียกนามว่า
“เซระบิส” หรือ “โอสิริอะบิส” มีลักษณะเหมือนโคอุสุภราช คือ
เป็นโคผู้มีสี่เท้า สีเทาต่างหางคอก ที่หน้าผากมีใบโพธิ์สีขาว และ
เรื่องราวของเทวราชโอสิริส หรือเออาสาร์ของอียิปต์ ก็เป็นทำนอง

เดียวกับเรื่องพระกฤษณของพราหมณ์ จึงเข้าใจว่าพิธีพิธีกรรมต่าง ๆ คงจะมีที่คล้าย ๆ กันทีเดียวอยู่บ้าง พิธีลอยกระทง^๕นี้ก็ควรเชื่อได้ว่าเป็นพิธีของพราหมณ์ ซึ่งภายหลังได้นำเข้ามาใช้เป็นพิธีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างเดียวกับวิสาขบูชา ฉะนั้น จึงทำให้ข้าพเจ้านึกเดาต่อไปว่า ข้อที่กล่าวถึงการที่ลอยพระบรมธาตุในสำเภาทองในสระนั้น อาจที่จะทำได้จริงได้ คือลอยเรือพระธาตุในสระแล้ว ผู้ใดประสงค์จะกระทำการสักการบูชาที่หากระทมมาลอยในสระ แต่การที่ลอยเช่นนี้ จะได้กระทำแต่เมื่อแรกเชิญพระธาตุเข้ามาในเมือง แล้วบรรจุพระธาตุไว้ในพระปรางค์เสียให้มั่นคงที่เดียว หรือจะมีพิธีเชิญลงลอยตามกำหนดคนกษัตริย์ เช่นลอยกระทงทุก ๆ ปี ไม่กล้าจะเดาได้

ยังมีข้อความในพงศาวดารเหนือ ที่กล่าวถึงเรื่องวัดมหาธาตุ อีกแห่งหนึ่งว่า “พระยาอภัยคามณี จึงเอาเจ้าอรุณราชกุมารเป็นพระยาในเมืองสัชนาลัยได้นามว่าพระยาร่วง และพระองค์จึงให้สร้างพระวิหารทั้ง ๕ ทิศ สร้างพระจำลองไว้แทนพระองค์ติดพระมหาธาตุและพระระเบียงสองชั้น แล้วเอาแสงทำเป็นค่ายและเสาโคมรอบพระวิหาร และพระองค์ก็ให้หาช่างทองมาทุกบ้านทุกเมือง จึงให้เอาทองแดงมาทำเป็นลำพระขรรค์ ยาว ๘๘ ศอกกึ่ง ดัน ๕ ศอกกึ่ง ปลาย ๓ ศอก และแก้วใส่ยอด ๑๕ ใบ และบัลลังก์แท่นรองยอดได้ ๕ กำ ตรีภูทอกทองคำ ๑๐ ชิ้น

และหุ้มทองแดงขลิบนูนลงมาถึงต้นคูลา และสร้างอุโบสถให้เป็นทานแก่พระสงฆ์เจ้า” การก่อสร้างต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอันได้ทำจริง คือวิหารทั้ง ๕ ก็มี ระเบียบก็ยังเห็นอยู่ พระอุโบสถก็มี ค่ายแสงและเสาศิลาแลงก็มีจริง แต่ส่วนล้าพระขรรค์ซึ่งเข้าใจว่ายอคนภคสนั่นจะยาวใหญ่เท่าที่กล่าวไว้จริงหรือไม่ก็ไม่ทราบ เพราะไม่ได้ขึ้นไปวัดดู แต่สงสัยว่าจะมากเกินไป ตามแบบของพงศาวดารเหนือ การก่อสร้างทั้งปวงที่เหมาะสมให้พระยาร่วงทั้งสนั่น ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้ที่เขียนในเมืองศรีสัชนาลัย คงจะได้ปฏิสังขรณ์วัดกันมาเป็นคราว ๆ ไม่ใช่ทำคราวเดียวกันหมด เพราะวัดนั้นย่อมเป็นวัดสำคัญในเมืองสวรรคโลก ยิ่งกว่าวัดอื่น (๑)

ที่วัดนั้นอยู่ใกล้ฝั่งน้ำมาก และเฉพาะถูกตรงสายน้ำทางด้วยตลิ่งจึงพียงอยู่เสมอ ๆ กำแพงวัดด้านเหนืออยู่ใกล้ตลิ่งเต็มที่แล้ว ไม่ซำก็คงพัง และถ้าเมื่อเวลาน้ำมาก ๆ น้ำท่วมเข้าไปถึงในลานพระปรารักษ์ถ้าถึงไว้เฉย ๆ อย่างที่เป็นมาแล้ว ต่อไปอีกไม่กี่ปีนักพระปรารักษ์คงลงน้ำไปวันหนึ่ง การที่จะคิดแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่งก็สำคัญอยู่ที่เงิน ถ้ามีเงินก็คงพอจะรักษาไปได้อีกหลายปี แต่ถ้าไม่รีบจัดการ ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่ช้าก็ถึงแก่อันตราย และของงามในเมืองไทยก็จะสูญไปอีกอย่างหนึ่ง เช่นของโบราณอื่น ๆ เป็นอันมากเป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้มีโอกาสไปเห็นมาแล้วเป็นขวัญตา

(๑) คูอธิบายความเพิ่มเติมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ หมายเลข ๑ ข้างท้าย

เรื่องบ้านโคกในจังหวัดกำแพงเพชร

ที่นี้มีปัญหาอยู่ว่าจะเป็นที่ตั้งเมือง เทพนคร ของ พระเจ้าสุริยชัย
เชียงแสน หรือมิใช่ เพราะฉะนั้น จึงเห็นเป็นที่ควรขึ้นดูสักการาหนึ่ง
จากที่เรือจอดต้องเดินข้ามหาดทรายไปหน่อยหนึ่งก่อน แล้วจึงถึงที่
ตลิ่งแท้ ๆ บนตลิ่งมีหมู่บ้านคนแน่นหนาตา แต่ในชั้นต้นยังไม่ได้ดูหมู่บ้าน
แต่ได้เดินเลยออกไปในป่า ซึ่งไม่ใช่ป่าสูง ต้นไม้ก็ไม่ใช่ใหญ่นัก
พอเดินไปได้ร่มสบาย เดินไปได้ประมาณ ๒๐ เส้นก็ไปถึงลำน้ำแห่ง
หนึ่ง มีน้ำขังอยู่เป็นห้วง ๆ เมื่อแรกเข้าใจว่าจะเป็นคูเมือง แต่ถ้า
เช่นนั้นแล้วหลังลำน้ำเข้าไปควรจะมีเนิน แต่เมื่อได้ข้ามคลองนั้นไป
แล้วก็ค้นดูไม่พบเนิน หรือเนินที่รูปวังพอจะเหยียดเป็นเนินได้เลย
พระวิเชียรปราการจึงแจ้งว่า คลองนี้ออกไปต่อกับลำน้ำแควน้อย
เพราะฉะนั้น เข้าใจว่าเป็นลำน้ำเก่า ก็ดูรอบกลอยดูเลยยอมเห็นตามด้วย

เดินต่อไปอีกถึงวัดซึ่งราษฎรเรียกว่า วัดกาหลง ไม่ปรากฏว่า
เหตุใดจึงเรียกชื่อเช่นนั้น ทางตั้งแต่ท่าเรือมาประมาณ ๔๐ เส้น สังเกต
ว่า วัดนี้เป็นวัดเก่าจริง และได้ซ่อมแซมหลายครั้ง มีอุโบสถย่อม
ก่อด้วยอิฐแผ่นใหญ่ ๆ ถูกซุกเสียบบ้นแล้ว ที่พื้นอุโบสถซึ่งยกสูงเหนือ
พื้นดินราว ๒ ศอกนั้น ตรงกลางถูกซุกเสียบจนเป็นบ่อลึกถนัด พระ
ประธานก็พระเศียรหาย คงจะถูกทำลายเสียด้วยเหมือนกัน เสาชาย
หน้าโบสถ์ถูกถอนขึ้นมาล้มนอนอยู่ และที่ตรงที่ตั้งเสมานั้นเป็นหลุมลึก
คงจะเป็นที่เล่นพระพิมพ์ทำเสียเป็นแน่ ต่อโบสถ์ออกไปทางทิศ

ตะวันออกมีวิหาร กว้างขวางกว่าโบสถ์ตามแบบวัดโบราณ เสาะเรียง มีเหลื่ออยู่บ้าง และรั้วผนังอยู่มุมหนึ่ง วิหารนี้ในชั้นแรกใช้ก่อด้วย อิฐแผ่นใหญ่กว้างยาวขนาดที่ก่อกำแพงกรุงทวารวดี แต่จะบางกว่า สักหน่อยหนึ่ง แต่อิฐที่ใช้ซ่อมแซมในชั้นหลังนั้นเล็กเพียงขนาดที่ ใช้ก่อตึกกันในกาลบัดนี้ ส่วนเสาระเบียงนั้นใช้ก่อด้วยแรง พระประ-
ธานที่วิหารยังอยู่พอเห็นได้ พระพักตร์ยาว ๆ เช่นอย่างพวกพระ กำแพงเพชร ไม่ห่างจากวิหารนักมีสระเล็ก ๆ อยู่สระหนึ่งยังมีเสาบัก อยู่ ๔ ต้น ซึ่งเข้าใจได้ว่าเป็นเสาท่อไทร เสาเหล่านี้บริบูรณ์ที่อยู่ ซึ่ง ทำให้เข้าใจว่าวัดนี้น่าจะพังทลายไปในไม่ช้านัก คงจะพังทลายเมื่อ ลำานาเก่าซึ่งผ่านไปริมวัดนั้นเห็นแห่งนั้นมานั่นเอง

ออกจากวัดนั้นเดินต่อไป ข้ามลำานาเก่าบ้ายหน้าลงไปทางลำานา ใหม่ มีหมู่บ้านซึ่งเรียกว่า บ้านโคก นั้น ตั้งแต่ริมลำานาเก่าตลอดลงไป จนถึงฝั่งน้ำแควน้อย สังเกตว่าบ้านเรือนตามแถบนั้นแน่นหนา และ ปลูกไว้เป็นแถวสองข้างถนน ดูท่วงทีเป็นบ้านเป็นเมือง ทางที่ลึก เข้ามาจากลำานาแควน้อยมีบ้านเรือนห่าง ๆ กัน แต่ยิ่งใกล้ลำานาลงไป บ้านเรือนยิ่งหนาเข้า มีสวนมีไร่น้อยอยู่กับเรือนดูท่าทางมั่นคง ทั้ง ราษฎรในบ้านโคกนั้นก็ดูกิริยาเป็นชาวเมือง จะเปรียบกับเมืองกำแพง-
เพชรก็คล้ายกัน แลเห็นผิดกับราษฎรที่ได้พบแล้วตามทางที่ไปมาก ถ้วยเหตุเหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า ที่บ้านโคกนั้นคงจะเป็น เมืองมาแต่โบราณกาล แต่หากุหรือเทินและกำแพงไม่ได้เลย จึง เข้าใจว่าคงจะเป็นเมืองชั่วคราว ซึ่งเจ้าแผ่นดินได้มาตั้งพักอยู่ใน

ระหว่างที่จะเที่ยวหาชัยภูมิสร้างเมืองใหม่ จึงทำแต่ค่ายระเนียดขึ้นไว้เป็นขอบเขต เมื่อสร้างเมืองใหม่แล้วกราขสำนักไป ค่ายนั้นกรอหรือทิ้งให้โหมไปเอง โดยมีได้ซ่อมแซมอีก เพราะไม่ได้ตั้งใจให้เป็นที่ตั้งรับศัตรูต่อไป ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็จะกินกับข้อความที่กล่าวในเรื่องต้น แห่งพระราชพงศาวดาร กรุงทวารวดี ว่า พระเจ้าสิริชัยเชียงแสน ได้สร้างเมือง เทพนคร ขึ้น ส่วนพระเจ้าสิริชัยเชียงแสนซึ่งพงศาวดารกล่าวว่าเสวยราชย์อยู่ ณ เมืองเทพนคร ๒๕ พรรชานันเข้าใจว่าคงจะกลาตเคลื่อน ถ้าแม้จะเจอแล้วข้าพเจ้าคงจะเจอว่า ข้อที่พระเจ้าสิริชัยเชียงแสนเสวยราชย์อยู่ได้ ๒๕ พรรชานัน ถ้าจริงเช่นนั้นคงจะต้องนับรวมทงทอนด้วย คือไม่ใช่สร้างเทพนครแล้วจึงเป็นเจ้าคงเป็นเจ้ายู่แต่ก่อนแล้ว และที่มาพักอยู่ที่เมืองเทพนครนั้นคงจะไม่สู้นานนักก่อนที่สิ้นพระชนม์

ส่วนข้อที่ว่า วงศ์พระเจ้าอุทอง เดิมมาจากไหนนั้นก็มีกล่าวกันอยู่สองทาง ทางหนึ่งว่าลงมาจากเมืองเชียงราย จึงเรียกพระราชวงศ์นั้นในพงศาวดารว่า วงศ์เชียงราย แต่อีกทางหนึ่งว่ามาแต่เมืองสุพรรณหรือสุพรรณภูมิ และว่าพระนามพระเจ้าอุทองนั่นเองเป็นพยานอยู่ว่า เดิมเป็นเจ้าเมืองสุพรรณภูมิหรือท้าวอุทอง และเมืองท้าวอุทองเก่าเคยวนกียมอยู่ที่ใกล้เมืองสุพรรณบุรี การที่ท้าวอุทองต้องทิ้งเมืองสุพรรณภูมิมาสร้างกรุงทวารวดีขึ้นใหม่นั้น เพราะว่าเกิดทำขุ่นในเมืองสุพรรณภูมิ แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว เหตุใดนจึงยังมีกษัตริย์ครองเมืองสุพรรณอยู่ กล่าวคือ ขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งเป็นพระเชษฐาแห่งพระอัครมเหสีพระเจ้าอุทองนั่นเอง ขอนชักให้ข้าพเจ้า

นึกถึงพื้นฐานเองว่า พระรามาริบัติ ซึ่งเรียกว่า พระเจ้าอุทอง นั้น ตามความจริงหาได้เป็นกษัตริย์ วงศ์พระพรราชาเมืองสุวรรณภูมิไม่ เป็นแต่ไปไ้ราชธิดา พระพรราชา เป็นมเหสีเท่านั้น และบางทีเวลาที่ไปเป็นเชยอยู่นั้น จะได้เป็นอุปราชครองกิ่งพระนครตามแบบโบราณ ก็ได้ ครั้นเมื่อพระพรราชาสิ้นพระชนม์แล้ว ขุนหลวงพ่วงผู้เป็น ราชโอรสจึงได้ครองราชสมบัติสืบพระวงศ์มา ส่วนเรื่องราวที่มีปรากฏ อยู่ว่า ท้าวอุทองได้อพยพหนีท่านั้น อาจจะเป็นขุนหลวงพ่วง หรือ พระราชบิดาขุนหลวงพ่วงก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้องเจาะจงลงไปว่าเป็น องค์เดียวกับท่านที่ไปสร้างกรุงทวารวดีภายหลัง ถ้าแม้ว่าท้าวอุทอง ที่หนีจากสุวรรณภูมิก่อนนั้น คือพระรามาริบัติที่ ๑ กรุงทวารวดีแล้ว ก็น่าจะถามว่า ถ้าเช่นนั้นขุนหลวงพ่วงได้คนที่ไหนมาสร้างสุพรรณ ใหม่ และต้องเข้าใจว่าพวกพ้องขุนหลวงพ่วงไม่มีน้อย ๆ ต้องมีมาก จึงได้เข้ามาแย่งราชสมบัติพระรามาริบัติได้ ข้าพเจ้าจึงค่อนข้างจะเชื่อ ว่าพระรามาริบัติที่ ๑ นั้นเป็นวงศ์เชียงรายจริง ตามที่พงศาวดารกล่าว และเชื่อว่าพระเจ้าสิริชัยเชียงแสน ได้ลงมาจากเชียงรายมาตั้งอยู่ที่ใด ที่หนึ่งทางแควน้อย ความประสงค์ของพวกเชียงรายก็คงจะอยากตั้ง ตัวขึ้นในทิศใต้ แต่พระเจ้าสิริชัยเชียงแสนเองยังมีทันจะเลือกชัยภูมิ ได้เหมาะ ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน จึงได้ตกมาเป็นหน้าที่ของพระเจ้า อุทองผู้เป็นราชโอรส เป็นผู้เลือกหาชัยภูมิสร้างกรุงทวารวดีได้สำเร็จ ส่วนข้อที่ชาวเชียงรายจะสามารถเดินลงมาถึงแควน้อยได้ โดยไม่ถูก สุโขทัยและกำแพงเพชรกีดกันขัดขวางนั้น ถ้าคิดดูถึงเรื่องพระเจ้า

ศัทธิธรรมไตรปิฎกเมืองเชียงแสน ลงมาสร้างเมืองพิษณุโลกได้แล้ว
เหตุไฉนพระเจ้าสิริชัยเชียงแสนจะลงมาสร้างเทพนครทางแควน้อยไม่
ได้ ต้องเข้าใจว่า ตามความจริงพวกเชียงแสน เชียงราย กับพวก
สุโขทัย กำแพงเพชรก็เป็นไทยด้วยกัน และมีเกี่ยวคองกันอยู่ด้วย
เพราะฉะนั้นคงจะไม่สู้เกียตกันอะไรกันนัก^(๑)

เรื่องหลักศิลาขอมคำดิน

อนึ่งวัด วัดมหาธาตุ^{นี้} ราษฎรนับถือกันว่าเป็นที่สำคัญนัก
เพราะกล่าวว่าเป็นที่พระร่วง (นายส่วยน้ำ) ได้มาทรงผนวชอยู่ ยังมี
สิ่งที่เป็นพยานกันอยู่ คือ ขอมคำดิน ซึ่งตามนิทานว่าคำดินมาแต่
นครธม มาโผล่ขึ้นในลานวัดกลางเมืองสุโขทัยเพียงแฉ่อก เห็นพระร่วง
ซึ่งผนวชเป็นภิกษุอยู่วัดกลางนั้น ขอมไม่รู้จึงจึงถามหาพระร่วง พระ
ร่วงก็บอกว่าให้ขอมคอยอยู่ก่อนจะไปตามพระร่วงมาให้ กายขุนขอม
ก็เลยกลายเป็นศิลาคืออยู่ที่ลานวัดนั้นเอง ก้อนศิลาซึ่งสมมุติเรียกกัน
ว่าขอมคำดิน^{นี้} อยู่ในลานพระมหาธาตุข้างด้านใต้ ที่ยังแลเห็นได้นั้น
เป็นรูปมน ๆ กล้ายหัวไหล่คน ถ้าแม่ต่อศัรษะเข้า ก็พอจะดูคล้าย
รูปคนโผล่ขึ้นมาจากดินเพียงหน้าอกได้ ศิลา^{นั้น}เบียดอยู่กับฐานพระ
เจดีย์องค์หนึ่ง แต่บัดนี้พระเจดีย์นั้นพังเสียมากแล้ว จึงเห็นศิลานั้น
ได้ถนัด เมื่อแรกเห็นอยากจะใคร่เดาว่าเป็นศิลาจารึกอะไรสักอย่าง
หนึ่ง แต่เมื่อได้พิจารณาดูแล้วจึงเห็นว่าเป็นศิลาเกลี้ยง ๆ อยู่ ยิ่ง
เป็นที่น่าพิศวงยิ่งขึ้น ว่าเหตุไฉนจึงเอาก้อนศิลาเช่น^{นี้}มาฝังไว้ในที่^{นี้}

(๑) คูอธิบายความเพิ่มเติม หมายเลข ๒ ข้างท้าย.

อย่างไร ๆ ก็เชื่อว่าไม่ใช่ศิลาที่เกิดขึ้นในพื้นดินนั้นเอง เพราะที่อื่น ๆ ก็ไม่เห็นมีก้อนศิลาเช่นนั้น จึงต้องเข้าใจว่ามีผู้นำมาปักไว้ จึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นว่าเอามาปักไว้ทำไม นึกอยากจะเดาว่ามาปักไว้ทำหลักเมือง เพราะที่ตรงนั้นก็คือเป็นที่เกือบจะกลางเมือง การที่เข้าไปอยู่ในเขตวัดเช่นนั้น ก็มีหนทางที่อาจจะเป็นไปได้ทางหนึ่ง คือ พระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ใดองค์หนึ่งจะใคร่สร้างวัดที่ไว้พระมหาธาตุเลือกได้ที่เหมาะสมกลางเมือง จึงสร้างลงไปริมหลักเมือง ซึ่งไม่เป็นข้อขัดข้องประการใดเช่นที่เมืองเชียงใหม่หลักอินทขิล บัดนี้ก็อยู่ในเขตวัดเจดีย์หลวง แปลความว่า หลักตั้งอยู่ก่อน วัดตามไปภายหลัง ที่นี้ก็อาจจะเป็นไปได้แปลเช่นเดียวกัน แต่ทางทิศเหนือวัดมหาธาตุ ริมวัดที่เรียกกันว่า วัดชนะสงคราม นั้น มีสถานอันหนึ่งซึ่งราษฎรเรียกว่า ศาลากลางเมือง ได้แต่งตั้งให้พระวิเชียรปราการไปตรวจดูก่อน บอกว่าเข้าใจว่าจะเป็นหลักเมือง ครั้นไปดูเองภายหลังก็ลงเนื้อเห็นด้วย คือมีเนินอยู่เฉย ๆ ก่อน แต่กรั้นให้ถางและขุดลงไป จึงได้เห็นท่าทางพอเถาได้ ว่ามีเสาแดงตั้งขึ้นไปสูง ๔ ม.ข. มีมุมละ ๒ เสาซ้อนกันเป็น ๒ ชั้น ที่ตรงกลางเนินมีหลุมซึ่งเข้าใจว่าคงจะเป็นหลุมที่ฝังนิมิตในหลุมนั้นมีศิลาแผ่นแบนทั้งอยู่แผ่นหนึ่ง แต่แตกแยกเป็นสองชิ้น ตรวจดูศิลานั้นก็แลเห็นเป็นลายอะไรเลื่อน ๆ จึงเหลือที่จะรู้ได้ว่าเป็นอะไร บางทีจะเป็นแผ่นศิลาที่ลงดวงของเมืองก็ได้ แต่ถูกขุดชำรุดและถูกฝนชะจนลายหรืออักษรลบเลือนไปเสียสิ้นแล้ว รูปร่างสถานที่นั้นเดิมคงมีหลังคาเป็นสี่เหลี่ยม และมีเพิงรอบ ถังสนับนุษฐานได้ตามเสาที่เหลืออยู่ ท่าทางก็ที่จะเป็นหลักเมืองได้ แต่ถึงแม้ที่นั้นจะเป็นหลักเมือง

ก็ยังไม่ปลงล้างข้อความที่สันนิษฐานเรื่อง ศิลาขอมคำดิน ก็อาจที่จะเถาต่อไปว่า - ครั้นเมื่อได้สร้างวัดมหาธาตุลงที่ริมหลักเมืองเดิมแล้ว ท่านต้องการจะขยายลานให้กว้างออกไป และต้องการทำการโยธาต่าง ๆ ในวัดนั้น ท่านจะเกิดรู้สึกขึ้นมาว่าการที่หลักเมืองมาอยู่ตรงนั้นก็ดี จึงคิดอ่านย้ายไปไว้เสียแห่งอื่นให้พ้น แต่หลักศิลาที่ปักไว้เป็นเครื่องหมายเดิมนั้นท่านไม่ได้ย้ายไป เพราะตัวหลักไม่เป็นของสำคัญ สำคัญอยู่ที่นิมิตต่างหาก หลักเป็นแต่เครื่องหมายให้ปรากฏว่าผังนิมิตไว้ตรงไหนเท่านั้น เมื่อท่านได้ชุกเอานิมิตไปผังไว้ที่แห่งอื่นแล้ว หลักนั้นก็เป็นหลักเหลว ๆ อยู่ลอย ๆ ไม่เป็นหลักเมืองอีกต่อไป การที่คิดไปว่าหลักเมือง คือหลักศิลาหรือไม้ที่ปักให้แลเห็นปรากฏอยู่นั้น เห็นว่าเป็นการเข้าใจผิด เพราะได้ยินเรียกว่า หลักเมือง ๆ ก็เลยจับเอาคำหลักนั้นมาถือนั่น ว่าหลักเมืองจำจะต้องเป็นหลักทำด้วยไม้หรือศิลาปักแต่อยู่ ตามความจริง หลัก ไม่ได้แปลได้เฉพาะแต่ว่าเสา หลักจะแปลว่ามั่นก็ได้ เช่นคำที่เรียกว่าผู้นั้นผู้นั้นเป็นหลัก ไม่ได้หมายความว่าผู้นั้น ๆ เป็นเสาเลย หมายความว่าเป็นคนสำคัญมั่นคงต่างหาก ถ้าแม้จะเกิดเป็นปัญหาขึ้นว่า ไหน ๆ ท่านจะย้ายหลักเมืองสุขุทัยกันทั้งทีแล้ว ท่านจะชะลอเสาศิลาที่หมายไปด้วยไม้ได้หรือไม่ หรือ ต้องตอบว่า ก็คงได้ แต่ค่อนข้างจะลำบาก เพราะศิลาขอมคำดินนั้นไม่ใช่เล็กโตกว่าอ้อม ที่ยังฝังอยู่ในดินเดี๋ยวนี้นาว ๒ คอก ในกาลบัดนี้ปลายอยู่เพียงเสมอพื้นดิน แต่พิจารณาดูเห็นลอยดูยกต้อยมาก พระยาอุทัยมนตรีสืบได้ความมาจากคนชราที่อยู่ใกล้ที่นั้นว่า ได้เคยเห็น ขอม

นั้นสูงพันดินขึ้นมากกว่าศอก และได้ความว่า ชาวเมืองพอใจค่อยเป็น
 ชั้นเล็ก ๆ ไปฝนเข้ากับยา นิยมกันว่ามืรสทั้งเปรี้ยวทั้งหวานทั้งเค็ม
 เป็นยาอย่างประเสริฐนัก ว่าแก้โรกภัยต่าง ๆ ได้สารพัด ได้นิยมนั้น
 มาเช่นนี้ช้านานแล้ว ยังมาตอนหลังผู้มาเที่ยวชอบค่อยขึ้น ขอม ไป
 เป็นที่ระลึกอีก และ ขอม นั้นก็เป็นศิลาแดงค่อยง่าย เพราะฉะนั้น
 ขอม จึงเหลืออยู่น้อยเท่านั้น แต่บัดนี้ผู้ว่าราชการเมืองได้ประกาศห้าม
 มิให้ผู้ใดผู้หนึ่งค่อยหรือทำอันตรายศิลานั้นอีกแล้ว จึงพอจะเป็นที่
 หวังได้ว่า คนที่จะไปเมืองสุโขทัยค่อย ๆ ไปในกาลเบื่องหน้าคงจะยัง
 ได้ดู ขอมดำดิน ศิลาอันเดิมจะสูงพันดินเท่าไรก็เหลือเถา เพราะไม่
 ทราบว่าได้ค่อยกันมาสักกี่สิบปีแล้ว แต่อย่างไร ๆ ก็คงเป็นศิลาแห่ง
 ใหญ่มากอยู่ และการที่จะถอนขึ้นและชะลอไปจากที่นั้น น้ำที่ท่าน
 จะเห็นว่าความลำบากจะไม่สมกับเหตุ ท่านจึงทิ้งไว้ให้คนภายหลัง
 แต่งเรื่องราวประกอบ จนวิจิตรพิสดารหนักหนา ยังมีเหตุอื่น ๆ อีก
 ที่ทำให้สันนิษฐานว่า ขอม เป็นเสาหลักเมืองเดิม คือพิจารณาตามรูป
 พรรณสถานฐานก็ดูสมควร นึกดูถึงเสาหลักเมืองอื่น ๆ ที่ได้เห็นมาแล้ว
 ก็ดูขนาด ๆ กัน และการที่ชาวเมืองนับถือว่าศิลานั้นฝนกินเป็นยา
 พิเศษ ก็ดูยิ่งจะเป็นพยานขึ้นอีกประการหนึ่ง เพราะหลักเมืองที่เมือง
 อื่น ๆ ก็มักนิยมนำรักษาโรกภัยไข้เจ็บได้ต่าง ๆ เช่น หลักเมืองนคร
 ราชสีมาเป็นต้น ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ก็เป็นแต่ความเห็นส่วนตัว
 แล้วแต่ท่านผู้ชำนาญในโบราณคดีจะวินิจฉัย^(๑)

(๑) คูอธิบายความเพิ่มเติม หมายเลข ๓ ข้างท้าย

เรื่องเมืองสวรรค์โลก

เมืองสวรรค์โลก นี้ จะหาหลักฐานให้ชี้เท่าที่เมืองสุโขทัยยาก เพราะไม่ได้อาศัยข้อความจารึกในหลักศิลาเช่นสุโขทัย พระเจ้ารามกำแหง หรือที่อยู่เสียที่เมืองสุโขทัย จึงไม่มีใครได้เล่าเรื่องเมืองสวรรค์โลกหรือศรีสัชนาลัย ตามความที่สันนิษฐานประกอบจากข้อความในหลักศิลาเมืองสุโขทัยทั้งสองหลัก คงได้ความว่า ในสมัยที่ใกล้ๆ กับอายุของหลักศิลานั้น สุโขทัยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรไทย คือราชธานีเป็นใหญ่ในรัฐจังหวัดซึ่งเราเรียกกันว่าเมืองเหนือบัดนี้ ได้สถิตอยู่ ณ เมืองสุโขทัย ตามที่พอจะพอรู้ได้อยู่นั้น ๕ องค์ คือ

- (๑) พระเจ้าศรีอินทราทิตย์ (พระราชบิดาพระเจ้ารามกำแหง)
- (๒) พระเจ้าบานเมือง (พระเชษฐาพระเจ้ารามกำแหง)
- (๓) พระเจ้ารามกำแหง (ผู้จารึกหลักศิลาที่ ๑)
- (๔) พระเจ้ากาไทย หรือ พระบาทสมเด็จพระกมรเตนุ อัดหฤทัยไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (โอรสพระเจ้ารามกำแหง)
- (๕) พระเจ้าธรรมิกราช หรือ พระบาทสมเด็จพระกมรเตนุ อัดศรีสุริยวงศ์รามมหารัชมิกราชาธิราช (โอรสพระเจ้ากาไทย และผู้จารึกหลักศิลาที่ ๒ กับหลักศิลาเมืองกำแพงเพชร)

ส่วนเมืองสวรรค์โลกในระหว่างนี้ เข้าใจว่ามีเจ้าอยู่ครองเหมือนกัน แต่สุโขทัยเป็นเมืองใหญ่กว่า หรือจะเป็นเมืองลูกหลวงของสุโขทัย

ในหลักศิลาที่ ๒ ปรากฏอยู่ว่า พระเจ้าธรรมิกราชได้ไปครองเมือง
 ศรีสัชนาลัยอยู่จนพระเจ้ากาไทยประชวรหนัก ในเมืองสุโขทัยเกิดกบฏ
 ขึ้น จึงได้ยกทัพไปสุโขทัยปราบพวกกบฏมิชอบ แล้วขึ้นครองราชสมบัติ
 แทนพระราชบิดา แต่ถึงเมื่อพระเจ้าธรรมิกราชมาครองสุโขทัยอยู่แล้ว
 เช่นนั้นก็ดี ต้องเข้าใจว่าศรีสัชนาลัยหาได้ว่างอยู่เปล่าไม่ เพราะมี
 ปรากฏอยู่ในข้อความที่จารึกหลักศิลาที่ ๒ นั้นว่า พระเจ้าธรรมิกราช
 ทรงรำลึกถึงพระเชษฐาที่ครองเมืองศรีสัชนาลัยอยู่ จึงเสด็จไปเยี่ยม
 ถังนี้ จะต้องสันนิษฐานได้สองประการ ประการที่หนึ่งว่าพระเจ้า
 ธรรมิกราชซึ่งเอาจราชสมบัติในกรุงสุโขทัยแล้ว ได้พระเชษฐาไปอยู่เสีย
 เมืองศรีสัชนาลัย หรืออีกประการหนึ่ง พระเจ้าธรรมิกราชตั้งแต่ยัง
 เป็นมหาอุปราชกรุงสุโขทัยอยู่นั้น ได้ไปได้พระธิดาแห่งราชาเมือง
 ศรีสัชนาลัยเป็นชายา จึงเลยไปอยู่ที่เมืองนั้น ครั้นเมื่อได้ราชสมบัติ
 ในกรุงสุโขทัยแล้ว พระราชโอรสแห่งพระราชธิดาเมืองศรีสัชนาลัย ก็คง
 อยู่ครองเมืองสืบสันตติวงศ์ต่อไปตามประเพณี และโดยเหตุที่ท่านผู้
 เป็นพระเชษฐาแห่งชายา พระเจ้าธรรมิกราชก็เลยเรียกเชษฐาด้วย
 ซึ่งไม่ประหลาดอะไรเพราะถูกต้องตามราชประเพณีโบราณที่พระราช
 านับเนื่องเป็นญาติวงศ์กันหมด สุโขทัยในเวลานั้นคงจะเป็นเมืองหลวง
 แห่งคณะไทยฝ่ายเหนือ อย่างเช่นที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวงแห่ง
 คณะไทยฝ่ายใต้ และถ้าจะเปรียบเทียบกับกันต่อไปอีก ก็พึงจะกล่าวได้
 ว่า กรุงสุโขทัยกับเมืองศรีสัชนาลัยเกี่ยวข้องกันเท่า ๆ กับกรุงทวารวดี
 กับเมืองสุพรรณเมื่อสมัยพระเจ้าอู่ทองฉะนั้น คือ ศรีสัชนาลัยก็ไม่ได้

เป็นข้าสุโขทัย และสุพรรณก็ไม่ได้เป็นข้ากรุงทวารวดี เป็นแต่
 ประองตองเป็นพวกเดียวกัน เพื่อประโยชน์แห่งกันและกัน แต่
 ธรรมชาติเมืองที่รวมกันเข้าเป็นก๊กเช่นนั้น จำจะต้องยกเมืองใดเมือง
 หนึ่งขึ้นเป็นหัวหน้าก๊ก เพื่อจะได้มีความคิดให้ตรงกันเท่านั้น ถ้าจะ
 เปรียบกับการในสมัยใหม่นี้ ก็ต้องเปรียบกับประเทศเยอรมนี ซึ่งมี
 นครรวมกันอยู่หลายนคร ต่างนครก็มีเจ้ามีขุนปกครองอยู่ แต่เพื่อ
 ประโยชน์ที่จะป้องกันตัวให้แข็งแกร่งขึ้น ได้พร้อมใจกันสมมุติเลือก
 ราชแห่งกรุงปรัสเซียให้เป็นหัวหน้าก๊ก เรียกตามภาษาเยอรมันว่า
 ไกเซอร์ (อังกฤษเรียก โฮมเปอเรอ) ดังนี้ การที่ได้สมมุติเลือกให้เป็น
 หัวหน้าก๊กเช่นนั้นแล้ว ไม่ใช่ว่าพระราชแห่งกรุงปรัสเซียนั้น จะยก
 พระองค์เป็นราชาธิราช เช่นพระเจ้าจักรพรรดิโถ่ฉินโต เข้าใจว่า
 พระเจ้ากรุงสุโขทัยก็จะต้องไม่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิเช่นนั้น

พงศาวดารเหนือ ตีมีกล่าวถึงเรื่องสร้าง เมืองสวรรค์โลก
 ละเอียตล่อมาก แต่ไม่ได้มีกล่าวถึงเรื่องเมืองสุโขทัยเลย ไปมีกล่าวถึง
 ต่อเมื่อเล่าเรื่องพระร่วงแสดงอิทธิฤทธิ์ตักน้ำใส่ชะลอมเท่านั้น ส่วน
 สวรรค์โลกชักกล่าวเสียยืดยาว ว่า ฤๅษีสัจฉนาลย์ กับ ฤๅษีสัทธิมงคล
 เป็นผู้มาชี้ให้พวกพราหมณ์บุตรหลานสร้าง มี บาธรรมราช เป็น
 ประธาน บาธรรมราชนี้ พระฤๅษีตั้งแต่งตั้งไว้ให้ครองเมืองสวรรค์โลก
 ให้นามเรียกว่า พระบาธรรมราช นับว่าเป็นต้นวงศ์กษัตริย์ใน
 เมืองศรีสัจฉนาลย์ ส่วนเมืองที่พระบาธรรมราชาสร้างขึ้นนั้น ว่า
 กว้าง ๕๐ เส้น ยาว ๑๐๐ เส้น กำแพงหนา ๘ ศอก สูง ๔ วา

ภายหลังเมื่อมีข่าวว่า พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเมืองเชียงแสน จะยกทัพลงมา พระเจ้าสุจราช ผู้ครองเมืองศรีสัชนาลัยในเวลานั้น ได้สั่งขุนไทรภวนารถจัดการเตรียมรับทัพเชียงราย ให้ยกกำแพงเข้าไปเป็นบ้อมให้รอบเมือง จึงเข้าใจว่าในสมัยนี้ได้แก้ไขเมืองแปลกไปกว่าที่เป็นอยู่เดิมไม่มากนัก

แต่พงศาวดารเหนือั้น ถ้าใครถ้อยคั้นเป็นตำราเป็นหลักคงต้องยุ่งเป็นแน่ ศักราชนั้นไม่ต้องบวกล้าง ถ้าจะไม่ลงไว้เสียเลยแทบจะดีกว่า ลงไว้ทำให้ยุ่งไม่เป็นท่า ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ก็สับสนจับโน้นชนนี้ยุ่ง แต่จะปรับว่าเป็นเหลวไหลไปทั้งหมดนั้นไม่ได้ เพราะบางเรื่องก็มีมูล หากเล่ากันไปเล่ากันมากลางเคลื่อนเลอะเทอะไปเท่านี้ ลองจับตรวจดูแต่เรื่องพระร่วงเท่านั้น ก็จะพอเห็นเป็นตัวอย่างได้ เก็บมาเป็นตอน ๆ เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระร่วงคงได้ความดังต่อไปนี้

๑. จุลศักราช ๘๖ ปีกุน พระยาอภัยคามณี เจ้าเมืองหริภุญไชยนคร ออกไปจำศีลอยู่ในเขาใหญ่ ร้อนถึงอาสนนางนาค ๆ ก็ขึ้นมาในภูเขาใหญ่ พบพระยาจำศีลอยู่ก็มาเสพเมถุนด้วยกัน นางนาคอยู่ได้ ๗ วันก็ลากลับลงไป พระยาอภัยคามณีจึงให้ผ้ารัดกัมพลและพระธำมรงค์ไปกับนางนาค อยู่มานางนาคมีครรภ์แก่ ขึ้นไปที่ภูเขาใหญ่ ประสูติกุมาร ผ้าและแหวนนั้นนางนาคก็ให้แก่ลูกตน แล้วก็นั่งลงไปเมืองนาค มีพรานผู้หนึ่งมาพบกุมาร พรานก็เก็บเอาไปเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาพระยาอภัยคามณีใช้ให้อำมาตย์สร้างปราสาท พรานนั้นต้องเกณฑ์มาทำงานด้วย จึงเอากุมารบุตร

บุญธรรมเข้าไปด้วย ก็ไปเกิดมีมหัศจรรย์ต่างๆ ขึ้น จนพระยา
อภัยคามณีทรงทราบความ และทรงทราบว่ากุมารนั้นเป็นพระราช
โอรสของพระองค์ เพราะจำผ้าและแหวนได้ จึงเลยรับกุมารนั้นไว้
ในวัง ให้นามว่า เจ้าอรุณราชกุมาร เลี้ยงไว้ด้วยกันกับ เจ้าฤทธิกุมาร
ซึ่งเป็นโอรสเกิดด้วยพระมเหสีมนุษย์

๒. “พระยาอภัยคามณีมาคิดแต่ในพระทัยว่า เมืองใดจะ
สมควรแก่ลูกแห่งกูนี้ จึงเห็นแต่เมืองสัจฉนาลัย ยิ่งแต่พระราช
ธิดาและพระราชบุตรหาไม่ได้ และพระยาอภัยคามณีจึงเอา
เจ้าอรุณราชกุมารเป็นพระยาในเมืองสัจฉนาลัย ก็ได้นามชื่อพระยา
ร่วง” ตามข้อความนี้ ถ้าอ่านแปลความในเข้าไปอีก ต้องแปลว่า
เอาเจ้าอรุณราชมาอภิเษกกับนางพระยาในเมืองสัจฉนาลัย และวงศ์
กษัตริย์เดิมไม่มีใครสืบสันตติวงศ์ เจ้าอรุณจึงได้ครองเมืองสัจฉนาลัย
ต่อมา ส่วนนามที่เรียกว่า พระยาร่วง หรือ พระร่วง นั้น พระยา
ประชากรจักรได้กล่าวเอาไว้ในหนังสือเรื่องพงศาวดารโยนกว่า น่า
จะมาแต่คำว่าพระเจ้าหลวงพญาหลวงเมืองสุโขทัย แต่หากจะเขียน
อักษรผิดตัว เขียนหลวงเป็นร่วงไป คนจะซื้อตกซื้อร่วงไม่เห็นมี
ความเห็นของข้าพเจ้าเองไม่ตรงกับพระยาประชากร จ. ข้าพเจ้าเห็นว่า
อาจจะซื้อร่วงได้ แต่ ร่วง ในที่นี้ไม่ใช่แปลว่าตก แปลว่าสว่าง คือ
คำเดียวกับรุ่งนั่นเอง ที่คิดเช่นนั้นคือเห็นว่าชื่อของพระร่วงนั้น ตาม
พงศาวดารเหนือถือว่าชื่อ อรุณราช แปลได้ว่ารุ่ง และในชินกาลมาลินี
ก็มีกล่าวนามราชาสุโขทัยไว้องค์หนึ่งว่า โรจนราช โรจน นี้ก็ชื่อรุ่งอีก

ภาษาเราเตียวยังมาใช้เป็นคำควบกันอยู่ว่า รุ่งโรจน์ หรือ รุ่งเรือง
เพ่งเล็งความอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นการที่คนจะซื้อรุ่งนั้นดูไม่ขัด
ขวางอย่างไร ถ้าเป็นราชาเรียกว่าพระรุ่งจะออกดี ๆ เสียอีก

๓. พระร่วงนั้นต้องพุทธทำนาย “อายุพระองค์เจ้าได้ ๕๐ ปี
พอคำรบพระพุทธศักราชได้ ๑๐๐๐ ปี จุลศักราช ๑๑๕ ปีมะโรง
นพศก” จุลศักราชในที่นี้ไม่ใช่ที่เราใช้กันอยู่ในกาลบัดนี้ ปีมะโรง
จึงเป็นนพศกได้ แต่ถ้าจะยอมหลับตาไม่ดูศักราชเสียที่หนึ่งก็อ่านต่อ
ไปได้ความว่า “จึงคนอันเป็นใหญ่กว่าทั้งหลาย นำเอาช่างเผือก
งาดำกับเขยวณูมาถวายแก่พระองค์ ด้วยบุญที่พระองค์ทำหุ่นช้างใส่
ดอกไม้วาดแก่พระพุทธเจ้าแต่ชาติก่อน และเมื่อพระองค์จะลบ
ศักราช พระพุทธเจ้า จึงให้นิมิตพระอชิตเถรและพระอุปคุต
เถร และพระมหาเถรไลยลายคือพราหมณ์ เป็นเชลมาแต่พระ
รามเทพ (พราหมณ์พฤตยาศกกระมัง) และพระอรหันต์เจ้าทั้ง ๕๐๐
พระองค์ ทั้งพระพุทธโฆษาจารย์วดีรังสรรค์ และชุมนุมพระสงฆ์เจ้า
ทั้งหลาย ณ วัดโคกสักราชามกลางเมืองสัจฉนาลัย และท้าวพระยา
ในชมพูทวีป คือไทย และลาวมอญจีนพม่าลังกาพราหมณ์เทศเทศ
ต่าง พระองค์เจ้าให้ทำหนังสือไทยเฉียง มอญ พม่า ไทยและขอม
เฉียง ขอมมีมาแต่บัดนี้” เรื่องทำหนังสือนี้คงจะมีมูลเหตุอยู่ที่พระเจ้า
รามคำแหงคิดทำหนังสือ ดังปรากฏอยู่ในตำราจารึกหลักศิลาที่ ๑ ว่า
“เมื่อก่อนลายสือไทยนับมี ๑๒๐๕ ศกกับมะแม พะขุนรามคำแหงหา
ใคร่ใจในใจแลได้ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้จึงมี เพื่อขุนผู้นั้นได้

ไว้ พ่ขุนรามคำแหงนั้นหาเป็นท้าวเป็นพญาแก่ไททองหลาย หาเป็นครูอาจารย์สั่งสอนไททองหลายให้ผู้บุญธรรมแท้ แต่คนอนันมีในเมืองไทย..." ข้าพเจ้าอยากจะทำต่อไปว่า สุภาสิตพระร่วงนั้น ได้เริ่มเก็บรวบรวมชิ้นในสมัยพระเจ้ารามคำแหงนี้เหมือนกัน แต่คงจะไม่ใช่เป็นของคน ๆ เดียวแต่ คงจะได้แต่งกันหลายคน และไม่ใช่แล้วเสร็จในคราวเดียว แต่งเพิ่มเติมต่อกันหลายยุค จึงมีข้อความซ้ำกันอยู่บ้าง หากสำนวนผิดกันเท่านั้น

๔. "พระยาร่วงมีพระราชโองการตรัสแก่เจ้าฤทธิกุมารว่า พระยากรุงจีนเหตุใดจึงมีมาช่วยรบศักราช มาเราพี่น้องจะไปเอาพระยากรุงจีนมาเป็นข้าเราให้ได้" ต่อไปนั้นก็เล่าถึงเรื่องพระยาร่วงกับอนุชาลงเรือไปเมืองจีน พระยากรุงจีนกลัวว่ามีให้คนออกมาจับขึ้นไปบนเรือนหลวง รับเสด็จอย่างอ่อนน้อม แล้วนางราชธิดาให้แก่พระยาร่วง ฝ่ายรามังกรออกเป็นสองภาค ข้างทางให้พระราชธิดา พระร่วงพานางพสุเทวีชยานลงเรือ พร้อมด้วยเจ้าฤทธิกุมาร และฝูงเงินทั้งหลาย ๕๐๐ เป็นบริวาร ใช้สำเภาไปได้เดือนหนึ่งถึงเมืองสขินาลัย มีจีนมาทำด้วยขามแท่นนั้นมา เรื่องพระร่วงไปเมืองจีนนั้นหาหลักฐานอะไรไม่ได้เลย แต่ถ้าแม้จะไปจริงก็ดูเหมือนจะได้ ไม่ขัดขวางอันใด แต่ที่ว่าจะไปต่อว่าเรื่องไม่มาช่วยรบศักราชนั้น ดูกระไรอยู่ น่าจะไปเพื่อประสงค์ประโยชน์อย่างอื่น คือเมืองจีนสมัยนั้นต้องเข้าใจว่า ไทยเรานับถือเป็นเมืองที่จะเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง น่าจะไปดูความเจริญและวิธีปกครองหรือการอื่น เพื่อเก็บจดจำมาใช้ในเมืองไทยบ้าง

๕. “เมืองพิชัยเชิงใหม่มีแต่พระราชธิดา และหาพระราชบุตรมิได้ อำมาตย์เมืองพิชัยเชิงใหม่จึงกราบทูลขอพระราชทานเจ้าฤทธิกุมาร จะให้ไปเสวยราชสมบัติสืบตระกูลมิให้ขาดเสียได้ และสมเด็จพระเจ้าอรุณราช จึงพระราชทานเจ้าฤทธิกุมารผู้เป็นน้องเสด็จกันไปด้วยกัน และให้เจ้าพสุตกุมารอยู่รักษาเมืองกับนางพสุทเทว” เจ้าพสุตกุมารนั้นแต่ไหนแต่ไรมาก็ไม่ได้ยินชื่อเลย พึ่งมาโผล่ขึ้นเมื่อตอนต่อจากเรื่องกลับมาจากเมืองจีนแล้ว “จึงเอาพสุตกุมารผู้เป็นน้อง ตั้งพระราชวังอยู่นอกเมือง และเจ้าพสุตกุมาร เจ้าฤทธิกุมาร เป็นอันรักใคร่กันเป็นหนักหนา มิได้ฉันทาโทษแก่กัน ไปมาด้วยกัน เข้าไปถวายบังคมด้วยกันมิได้ขาดในพระราชวัง” ทั้งนี้จะพึงรู้ได้อย่างไร พสุตกุมารนี้เป็นน้องพระอรุณราชเอง หรือน้องพระมหาลีก็ดูไม่แจ่มแจ้งนัก แต่อย่างไร ๆ เห็นได้ว่าเป็นที่ไว้วางใจกันมาก จึงมอบให้รักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่ได้ ส่วนพระยาร่วงขึ้นไปส่งพระฤทธิกุมารน้องชาย อภิเชกให้ครองเมืองเป็นพระยาดีอยู่กับนางมลิกาเทวี แล้วก็เสด็จกลับคืนมาเมืองพระองค์ตั้งเก่า

๖. “พระยาร่วงขณะนั้นคะนองนัก มักเล่นเบี้ยและเล่นว่าว ไม่ถือตัวว่าเป็นท้าวเป็นพระยา เสด็จไปไหนก็ไปคนเดียว และพระองค์เจ้ากรุงหงษ์แห่งลอมรูจก็ใคร่เพททุกประการ ว่าให้คายก็คายเอง ว่าให้เป็นก็ตนเอง อันหนังสือขอมผู้ขึ้นมาแล้วก็กลายเป็นหินแดง และขอมก็ขนไม่ได้ด้วยวาจาสาหัสแห่งพระองค์ ๆ

ได้ทำบุญแต่ชาติก่อนมา และเดชะแก้วอุทกประสาทพระยา
กรุงจันทราให้มาแก้พระองค์ ๆ จะไปได้ ๗ วัน นามิเสวยก็ได้”
ในตอนนี้เห็นได้เด่นยิ่งกว่าตอนอื่น ว่าจับโน้นชนนี้ คละกันไปจน
เชื่อมหัวต่อไม่ติด คน ๆ เดียวมีนิสัยได้สองอย่างเกือบตรงกันข้าม
อย่างหนึ่งเป็นนักเลงกักขละต่าง ๆ อีกอย่างหนึ่งเป็นคนที่มีอภิการ
ต่าง ๆ หรือเพราะความที่เชื่อวิทยาอาคมนั้นเองทำให้เป็นคนเก่ง
กักขละไป เหมือนเช่นคนเก่งในชั้นเรา ๆ นี้ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ดูไม่
ตรงกับที่กล่าวไว้ว่า “ตั้งแต่ทำบุญให้ทานรักษาศีล” เมื่อกลับมาจาก
เมืองจันทรา และก่อนหน้าจะขึ้นไปส่งพระฤทธิกุมารนั้น พระร่วง
เป็นคนเรียบร้อยดี ครั้นกลับมาจากเมืองพิชัยเชิงใหม่แล้ว จึงมา
เกิดเล่นเบี้ยเล่นว่าวและประพาศกักขละขึ้น ถ้าเช่นนั้นก็ต้องขัด
หรือว่าใจไปแตกมาจากเหนือ ถ้าจะนึกดูตามเรื่องที่ได้อ่านมาแล้ว
ดูไม่น่าจะเป็นไปได้เลย เมื่อลบลัทธิราชนอายุพระร่วงก็ถึง ๕๐ ปีแล้ว
คนที่อายุถึงเพียงนั้นแล้วไม่น่าจะใจแตกไปได้ถึงเพียงนั้นเลย ส่วนเรื่อง
ขอมกลายเป็นแสงที่แยบยลในวันหนึ่งโน้นที่ กษัตริย์กับเรื่องพระร่วงที่
ตกน้ำใส่ชะลอม ซึ่งตามพงศาวดารเหนือเองกล่าวว่า เป็นคนละคนกับ
ท่านที่ลบลัทธิราช ขอมจะคำคินมาให้ถูกสาปกลายเป็นหินไปถึง ๒ ครั้ง
ทีเดียวหรือ

๗. ใช้ว่าจะหมดเรื่องราวอยู่เพียงเท่านั้น การชักว่าวของ
พระร่วงยังทำให้เกิดเหตุยุ่งใหญ่อีก ก็ว่าวขาดลอยไปตกที่เมืองทองอุ
ไปติดอยู่บนปราสาท พระร่วงตามว่าวไปถึงเมืองทองอุ ครั้นเวลากา
ก็ลอบเข้าไปทำชั่วด้วยธิดาพระยาทองอุ เท่านั้นยังไม่พอ มีหน้าชาเมื่อจะ

ชนหยิบเอาว่าวนั้น ยังได้ให้พระยาทองอุ้ยน้อยอยู่แล้วชนเหยียบบ่า ครั้น
เออมยังไม่ถึงก็เหยียบขึ้นไปบนหัวอีกทีหนึ่ง ประพุดเหมือนกับเด็ก
หนุ่มคะนองแท้ๆ เพราะฉะนั้นเมื่อภายหลังพระยาทองอุ้ยสาวใส่
พานทองไว้ แล้วส่งตัวคืนไปนั้นดูเป็นการควรอยู่บ้าง เรื่องนี้ก็ต้อง
กล่าวท้วงอย่างเช่นในข้อ ๖ นั้นอีก ก็ว่าความประพุดที่พระร่วงไม่
สมกับคนที่อายุเกินกว่า ๕๐ ปีขึ้นไปแล้วเลย เรื่องพระร่วงไปทำ
วุ่นวายในเมืองทองอุ้ย อ่านดูคล้ายเรื่องพระร่วงไปทำผิดเมียพระยา
จำเมืองเจ้าเมืองพญา จนต้องไปเชิญพระยาเม็กรายเมืองเชียงรายนมา
พิพากษา ซึ่งพระยาประชากิจกรจักรได้เล่าไว้ในหนังสือเรื่องพงศาว-
ดารโยนก (หน้า ๗๐) นั้น จึงน่าสงสัยว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง
เลอะที่เวลาเท่านั้น

๘. “ครั้นพระร่วงเจ้ามาถึงเมืองสขนาลย์ และมายังพระ
อัครมเหสีและพระสนมทั้งหลายๆ ถวายบังคมแล้ว ก็เปลือง
อาการออกจากพระองค์ไว้แล้ว และเจ้าพสุจกุมารก็เข้าไปเฝ้า
ถวายบังคม จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งเจ้าพสุจกุมาร ว่าจะไป
อาบนํ้า มีเห็นกุนาเจ้าเป็นพระยาแทนที่เถิด และเจ้าพสุจกumar
ก็ไม่รู้ และสำคัญว่าๆ เถ็น ครั้นพระองค์ลงไปอาบนํ้าที่แก่ง
กลางเมือง ก็อันตรธานหายไปไม่ปรากฏ ในพุทธศักราช ๑๒๐๐
พระยาร่วงสันทิวกต” ข้อที่ว่าพระร่วงจมนํ้าทิวกตนั้น ข้าพเจ้าก็เชื่อ
ว่ามีมูลอยู่บ้าง คือคงมีพระราชามือเมืองสขนาลย์องค์หนึ่งได้จมนํ้าถึง
ทิวกตจริง แต่ไม่ใช่องค์เดียวกับที่ลบศักราช ไม่ต้องไปหาข้อความ
ที่อื่นมาเทียบ เก็บข้อความในพงศาวดารเห็นนั่นเอง เถียงกันเองก็พอ

คือพระร่วงเมื่อลบศักราชนั้นกล่าวว่าพระชนม์ได้ ๕๐ ปีแล้ว เวลา
 นั้นพุทธศักราช ๑๐๐๐ ถ้วน เมื่อจมน้ำนั้นพุทธศักราช ๑๒๐๐ เพราะ
 ฉะนั้นอายุพระร่วงได้ ๒๕๐ ปีเป็นอย่างน้อย ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องกล่าว
 ว่าเป็นไปไม่ได้เป็นอันขาด แต่ที่กล่าวว่าอายุพระร่วงได้ ๕๐ ปี เมื่อ
 ลบศักราชนั้นก็ผิดเสียแล้ว เพราะตามคำทำนายของฤๅษีสัจฉนาลย์
 มีอยู่ว่า “ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะโรง โทศก
 ภายหน้าจะได้ลูกนาคมาเป็นพระยาตั้งแต่พระพุทธเจ้านิพพานได้
 ๕๐๐ ปี” ต่อมาเรื่องราวก็กล่าวว่สมกับคำทำนายของฤๅษี เพราะ
 ฉะนั้นเมื่อลบศักราชอายุพระร่วงไม่ใช่ ๕๐ ปี แต่ ๕๐๐ ปี (ที่ว่า ๕๐ ปี
 นั้นบางทีจะผิดเมื่อแก้) และเพราะฉะนั้นเมื่อจมน้ำ อายุพระร่วงได้
 ๗๐๐ ปี กลับยิ่งร้ายไปกว่าเก่าอีก กล่าวแต่เพียงเท่านี้ก็พอแลเห็นได้
 แล้วว่าเลอะ

รวบรวมใจความว่า พงศาวดารเหนือ นั้น ไม่เป็นตำนาน
 อันควรยึดถือเป็นหลักฐานให้มันนัก ผู้แต่งคงจะได้เก็บเรื่องนิทาน
 ต่าง ๆ มาผสมกันเข้าตามบุญตามกรรม เชื่อมหัวต่อกันเข้าก็ไม่มีใคร
 จะติต แต่ข้อที่เกณฑให้พระร่วงเป็นลูกนาคนั้น ก็ไม่เป็นของประหลาด
 เพราะเป็นธรรมดาของผู้แต่งเรื่องราวพงศาวดารของผู้เป็นใหญ่ ต้อง
 ไม่อยากยอมว่าผู้เป็นใหญ่นั้นได้มีวงศ์สกุลอันต่ำมาก่อน จึงต้องคิดให้
 เป็นลูกนาคหรือมาจากสวรรค์ แต่พระเจ้าอยู่หัวยังต้องให้เป็นลูก
 ตาแสนปม หรือถ้าจะหาตัวอย่างให้ใกล้เคียงเรามากอีก ก็ขุนหลวง
 เสือยังต้องไปยกให้เป็นพระโอรสสมเด็จพระนารายณ์ เพราะฉะนั้น
 จึงเข้าใจได้อย่างหนึ่งว่า ถ้าใครมีชาติกำเนิดแปลกกว่ามนุษย์ธรรมดา

แปลว่าผู้^๕นี้ได้^๕ตระกูลวงศ์^๕ใหม่ เพราะฉะนั้นก็พึงเข้าใจได้ว่า
พระร่วง^๕นั้นเป็นผู้^๕ตระกูลใหม่เหมือนกัน แต่ตามความจริงจะได้มา
เป็นเจ้าของในเมืองสขาลย์เมื่อไรแน่ และจะมีอายุเท่าไรแน่ ตาย
เมื่อไรแน่ ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องงัดไว้ เหลือที่จะเถาได้

ส่วนเรื่องพระร่วงบุตรนายกองเกราณายส่วยน้ำ ที่ตกน้ำใส่
ชะลอม และภายหลังได้เป็นขุนในเมืองสุโขทัย เมื่อพุทธศักราช ๑๕๐๒
ปี^๕นั้น ข้าพเจ้าไม่ได้กล่าวถึงมาเลย เพราะเชื่อว่าเป็นเรื่องนิทานเกร็ด
เป็นพื้น ไม่น่าจะนับถือเป็นเรื่องพงศาวดารเลย

ตามที่ข้าพเจ้าได้เก็บเรื่องพระเจ้าอรรคราช หรือพระร่วงจาก
พงศาวดารเหนือมาลงไว้แล้ว^๕ ก็พอจะเห็นได้ว่าพงศาวดารเหนือมี
ราคาเพียงไร ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าใครที่เริ่มจับเส้นในทางโบราณคดี
ถ้ายึดพงศาวดารเหนือเป็นหลักแล้วจะไปไหนไม่รอด เปรียบเหมือน
เรือที่ผูกแน่นไว้กับหลักเสียแล้ว จะแจวไปเท่าใดก็คงไม่แล่น แต่ที่จะ
ทิ้งพงศาวดารเหนือเสียทีเดียวก็ไม่ควร เพราะบางทีก็มีข้อความที่
ชักนำให้ความคิดแตกออกไปได้บ้าง คือ เมื่อได้อ่านข้อความอะไรใน
หนังสือ^๕นั้น ที่เหลือเกินที่จะเชื่อได้ต่าง ๆ บางทีทำให้คิดไปว่า ทำไม
อยู่^๕ดี ๆ เขาจะคิดแต่งขึ้นเล่นเฉย ๆ ได้อย่างนั้น จะไม่มีมูลอะไรบ้าง
เลยหรือ เมื่อมีความคิดเช่น^๕นั้นแล้ว ก็ทำให้พยายามพิจารณาและ
ตรวจค้นเพื่อหาสิ่งไรมายืนยันว่าข้อนั้นผิดอย่างนั้น หรืออาจที่จะเป็น
เช่นนั้น ๆ บางทีไปถูกเหมาะเข้าก็ได้อะไรดี ๆ บ้าง ข้อ^๕นี้ได้เป็นมา
แล้วแก้ตัวข้าพเจ้าเอง ก็ยังเห็นปรากฏได้ในรายงานการตรวจค้น
โบราณสถานและวัตถุต่าง ๆ ในเมืองสวรรคโลกซึ่งมีอยู่^๕ก่อนไป

อนึ่ง ก่อนหน้าที่ข้าพเจ้าจะไปถึงเมืองสวรรค์โลก พระยาอุทัยมนตรีได้บอกว่า พระยาอุทัยได้ข่าวจากนายเทียนขาวเมืองสวรรค์โลกว่า นายเทียนได้เคยเห็นหนังสือเล่มหนึ่ง เป็นสมุดคำตัวขบวง เป็นเรื่องราวตำนานเมืองสวรรค์โลกและสุโขทัย ครั้นสอบสวนดูไต่ความว่าพระภิกษุรูปหนึ่งได้ยืมสมุดนั้นไปอ่าน เผอิญไฟไหม้กุฏิพระรูปนั้น หนังสือก็อันตรธานไป ข้าพเจ้าออกเสียดาย แต่ที่จริงก็ไม่สู้เชื่อนักว่า จะมีเรื่องราวอะไรที่ดีไปกว่าที่มีอยู่ในพงศาวดารเหนือ บางทีจะพิสดารออกไปอีกหน่อยเท่านั้น ถึงกระนั้นก็ดี ถ้าได้เห็นหนังสือนั้นก็พอจะเดาถูกว่าเป็นหนังสือเก่าจริงหรือไม่ แต่เมื่อเขาจำหน่ายสูญเสียเช่นนั้นแล้วก็จวนใจ (๑)

เรื่องเมืองเชลียง

ส่วนศิลาจารึกต่าง ๆ นั้น พระเจ้ารามคำแหงกล่าวว่า “แลเอามา จาริกอนนหน่งมีในเมืองชลขงสถาปกไว้ด้วยพระศรีรัตนธาตุ จาริกอนนหน่งมีในถ้ำขอกาพระราม อยู่ฝั่งแม่น้ำลำพาย จาริกอนนหน่งมีในถ้ำรตนธาร” เมืองเชลียงนั้น พระยาอุทัยมนตรีสันนิษฐานว่าจะเป็นเมืองลอง แขวงนครลำปาง ซึ่งเป็นเมืองเก่ามีพระมหาธาตุใหญ่ ตั้งอยู่ริมลำน้ำยม ตูของเขาก็กวบลอยู่ พระยาประชาภิจักรจักร (แหม่ม) ได้เคยกล่าวเป็นความเห็นว่าเป็นเมืองเชลียงนั้นคือเมืองกำแพงเพชร แต่มีข้อเถียงคัดค้านอยู่สำคัญคือ ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับของหลวงประเสริฐอักษรนิติ มีข้อความปรากฏอยู่ในเรื่องเมืองเชลียงนี้ว่า “ครั้งนั้น (จุลศักราช ๘๒๒ ปีมะโรง โทศก)

(๑) คู่มือขยายความเพิ่มเติม หมายเลข ๔ ข้างท้าย

พระยาเชลียงคิดเป็นกบฏ พาเอาครัวทั้งปวงไปออกแคว้นหาราช”
 ก่อนนั้นลงมายังมีข้อความต่อไปอีกว่า “ศักราช ๘๒๓ มะเส็งศก
 พระยาเชลียงนำมหาราชมาจะเอาเมืองพิษณุโลก เข้าปล้นเมือง
 เป็นสามารถมิได้เมือง แลจึงยกทัพไปเอาเมืองกำแพงเพชร
 และเข้าปล้นเมืองถึงเจ็ดวันมิได้เมือง แลสมหาราชก็เลิกทัพคืน
 ไปเชียงใหม่” ทั้งนี้ เห็นได้ว่าเมืองเชลียงไม่ใช่เมืองกำแพงเพชร
 ถ้าเป็นเมืองกำแพงเพชร จะ “พาเอาครัวไปออกแคว้นหาราช” ถึง
 เชียงใหม่จะยากอยู่ และอีกประการหนึ่ง ยังได้พามหาราชมาตีเมือง
 กำแพงเพชรอีกเล่า ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ทำให้น่าเชื่อว่าเมืองเชลียง
 เป็นเมืองที่อยู่ในพวกเมืองจันทน์นอกและใกล้เคียงของมหาราช จึง
 เห็นว่าการที่พระยาอุทัย สันนิษฐานเอาเมืองล่องเป็นเมืองเชลียงนั้น
 ดูแยกคางอยู่บ้าง (๑)

เรื่องวัดจุฬามณี

วัดจุฬามณี นั้นในชั้นแรก ๆ พากันหลงเกี่ยวกันหากันที่ทางกรุง
 เก่าก็หาพบไม่ ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับสมเด็จพระ
 ปรมานุชิตฯ มีข้อความอยู่ว่า “ศักราช ๘๑๐ ปีมะโรง สมเด็จพระ
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า สร้างพระวิหารวัดจุฬามณี”
 ต่อลงมาถึงวรรคหนึ่ง มีข้อความ “ศักราช ๘๑๑ ปีมะเส็ง เอกศก
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า ทรงผนวช ณ วัดจุฬามณีได้

(๑) ดูอธิบายความเพิ่มเติม หมายเลข ๕ ข้างท้าย

* สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

แปดเดือนแล้วลาผนวช” ทั้งนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นวัดสำคัญ แต่เพราะ
ไม่มีข้อความกล่าวไว้เป็นแน่แน่นอนว่า วัดจุฬามณีนี้นั้นอยู่ในเขตแดน
เมืองไหน ก็พากันไปเข้าใจเสียว่าอยู่ที่กรุงเก่า ครั้นกลางปีรัตน-

โกสินทรศก ๑๒๖ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรี
ราเมศวร์ เสด็จขึ้นไปตรวจราชการหัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้ทรงพบ
วัดจุฬามณีนี้อยู่ที่เมืองพิษณุโลก ทรงพบศิลาจารึกมีข้อความเป็นหลัก
ฐาน เป็นพยานตรงตามข้อความในพระราชพงศาวดาร ได้ทรงคัด
อักษรจารึกแผ่นศิลาส่งลงมาประทานแก่หอพระสมุดวชิรญาณ และ
ส่งนาคำจารึกนั้น ได้พิมพ์ไว้ต่อท้ายหนังสือพงศาวดารกรุงเก่าฉบับ
หลวงประเสริฐอักษรนิติแล้ว ตามข้อความที่จารึกไว้ในแผ่นศิลานั้น
ศักราชผิดกับศักราชในพงศาวดารกรุงเก่าฉบับสมเด็จพระมหา
นุชิตฯ อยู่หลายปี ก็ตามคำจารึกว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ให้สร้างอารามวัดจุฬามณีเมื่อจุลศักราช ๘๒๖ ปีวอก-ฉศก และได้
เสด็จออกทรงผนวชเมื่อศักราช ๘๒๗ ปีระกา สัปตศก เพราะฉะนั้น
ศักราชในพงศาวดารฉบับสมเด็จพระมหา
นุชิตฯ ผิดอยู่ ๑๖ ปี
สอบดูพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ ศักราชตรงกับในคำ
จารึก และเมื่อรู้ตำแหน่งแห่งหนแห่งวัดจุฬามณีแล้ว ไปพลิกดู
พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ อีก ก็แลเห็นว่าถ้าได้อ่านพงศา
วดารฉบับนี้ก่อนแล้ว บางทีจะมีผู้สันนิษฐานที่ตั้งวัดจุฬามณีได้เสีย
ก่อนแล้ว ข้อความในพงศาวดารฉบับนี้มีกล่าวอยู่ว่า “ศักราช ๘๐๐
มะเมียศก ครั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าสร้างวัดมเหยงคณ์
เสวยราชสมบัติ และสมเด็จพระราเมศวร (เจ้าผู้เป็น) พระราช

กุมารท่านเสด็จไปเมืองพิษณุโลก ครั้นนั้นเห็นหน้าพระเนตรพระ-
พุทธชินราชตกออกมาเป็นโลหิต” ต่อลงมามีข้อความว่า “ศักราช
๘๑๐ มะโรงศก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าหน่พนาจึงพระราช-
กุมารท่านสมเด็จพระรามศวรเจ้าเสวยราชสมบัติ ทรงพระนาม
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ” ดังนี้ เห็นได้ว่าพงศาวดารฉบับสมเด็จพระ
กรมพระยาปรมานุชิตฯ คลาดเคลื่อนไปหลายปี ปีที่ว่าทรงสร้างพระ
วิหารวัดจุฬามณีนั้น พึ่งแรกเสวยราชสมบัติเท่านั้น และศักราชใน
เรื่องอื่น ๆ ในแผ่นดินนี้ ก็เคลื่อนกันต่อ ๆ ไปเป็นชั้น ๆ คือสูงเกิน
ไป ๑๖ ปีตลอด ก็มีข้อความสำคัญอันหนึ่งซึ่งในพงศาวดารฉบับ
สมเด็จพระยาปรมานุชิตฯ ไม่ได้กล่าวถึงเลย คือ “ศักราช ๘๒๕
มะแมศก สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าไปเสวยราชสมบัติเมือง
พิษณุโลก และตรัสให้พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติพระนคร
ศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชา” ในบั้นเอง เสด็จ
ยกทัพไปช่วยเมืองสุโขทัยกับพระอินทราชา ซึ่งทัพพระยาเกียรติแตก
แล้วชนช้างกับหมื่นนคร และพระอินทราชาต้องบั้นที่พระพักตร์ ครั้น
มหาราชเลิกทัพไปจากสุโขทัยแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่าได้เสด็จกลับคืนเข้า
กรุงศรีอยุธยา พอต่อไปอีกวรรคหนึ่งก็กล่าวถึงทรงสร้างพระวิหาร
วัดจุฬามณีที่เดียวในรุ่งบั้นนี้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้กล่าวว่า ถ้าได้
อ่านพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ และได้ทราบความข้อนี้แล้ว
ก็พอจะมีทางเดาได้บ้างว่า วัดจุฬามณีนั้นอยู่ที่พิษณุโลกไม่ใช่ที่กรุงเก่า
เพราะเมื่อปรากฏชื่อว่าเสด็จขึ้นไปอยู่พิษณุโลก และให้พระโอรส
ครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยาแทนพระองค์ฉะนั้นแล้ว ก็คงจะต้อง

สันนิษฐานได้ต่อไปว่า ถ้าจะทรงสร้างวัดและออกทรงผนวชที่ไหนแล้ว ก็คงต้องเป็นที่ใกล้ ๆ ที่ประทับอยู่ แต่การปรารภภายหลังเหตุเช่นนี้เป็นของง่าย เมื่อการแล้วไปแล้วก็พูดง่ายว่าเมื่อแรกนั้นพลาดพลั้งที่ตรงไหน เป็นแต่ข้าพเจ้าอดนึกเสียใจไม่ได้เท่านั้นว่า ไม่มีผู้ใดได้แลเห็นหนทางที่จะสันนิษฐานที่ตั้งวัดจุฬามณี จนได้มีผู้เผอิญไปพบเข้าเองโดยมิได้ตั้งใจจะหาฉะนั้น

ในเวลานี้ในวัดจุฬามณียังมีที่ตู่ได้มาก ของควรทูลวันอยู่ในลานอันหนึ่ง กว้าง ๑ เส้น ๔ วา ยาว ๒ เส้น ๑๗ วา มีกำแพงแก้วก่อด้วยอิฐสูงประมาณ ๒ ศอก กลางลานมีพระปรางค์ใหญ่ก่อด้วยแสงทางทิศตะวันตกมีอุโบสถก่อด้วยอิฐ ด้านตะวันออกมีวิหารใหญ่ผนังอิฐฐานอิฐ แต่เสาเป็นแสง ท่อวิหารออกไปทางมุมลานด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีมณฑป ที่ผนังหลังมณฑปมีแผ่นศิลาจารึกที่กล่าวถึงแล้วข้างบนนี้ มีซุ้มและกรอบสำหรับศิลาอันนี้ด้วย สังเกตดูสันนิษฐานได้ว่าวัดนี้เป็นวัดโบราณ มีอยู่แต่สมัยก่อนสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้มาทรงปฏิสังขรณ์ขึ้น และทำพระวิหารเพิ่มเติมขึ้น พระเจดีย์กลางนั้นคงเป็นของมีอยู่แต่เดิม

ทำเลที่ตั้งวัดนี้อยู่ข้างจะเหมาะ เพราะอยู่ใกล้ลำน้ำ ทางไปมาสะดวก สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จมาอยู่ที่พิษณุโลกนาน ย่อมจะได้เสด็จประพาสตามที่ใกล้ ๆ เมืองนี้ คงจะมาโปรดทำเลที่ตั้งวัดจุฬามณี จึงได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดขึ้นแล้วเลยเกิดทรงพระราชศรัทธาขึ้นมา เสด็จออกทรงผนวช วัดนี้เป็นที่สำราญดีกว่าวัดในเมืองนั้นเป็นแน่ การที่มาเตรียมการออกทรงผนวชน่าจะทำการใหญ่

บ่อและสระที่ขุดไว้ในเวลานั้นยังอยู่จนกาลบัดนี้ แต่ส่วนเสนาสนะ หรือพลับพลาที่จะประทับนั้นไม่ต้องหาให้บวการ คงทำด้วยไม้ทั้งนั้น ในเวลาที่ทรงผนวชอยู่นั้นก็ต้องเข้าใจว่าทรงสบายมาก จึงทรงผนวช อยู่ถึง ๘ เดือน กับ ๑๕ วัน ครั้นนี้มีผู้บวชโดยเสด็จมาก ตามคำ จารึกในแผ่นศิลามีอยู่ว่า “แลพระสงฆ์บวชโดยเสด็จทั้ง ๔ คณะ ๒๓๔๘ พระองค์” ท่านพระ ๒๓๔๘ องค์นี้ เห็นจะไม่ได้อยู่ที่วัด จุฬามณีทั้งนั้นกระมัง ถ้าไปรวมกันอยู่ที่นั่นหมด เห็นจะมากเกินไป ต้องการ

เรื่องทุ่งยง

เวลาบ่ายออกจากที่พักตำบลม่อนชิงช้า ซี่ม้าไปตามถนนพระ-แท่น เข้าเขต ทุ่งยง ซึ่งบัดนี้รวมอยู่ใน อำเภอเล็บแลแล้ว ลัดเข้าไป ในป่าไปคุที่ซึ่งเรียกกันว่า เวียงเจ้าเงาะ ที่นี้เป็นที่ชობกล ตอนนอก ที่สุดมีเป็นเนินดินมีคูเล็ก ๆ หลังเนิน แล้วถึงกำแพงเตี้ย ๆ ก่อด้วย ดินกับแกล หลังกำแพงนี้มีคูใหญ่ กว้าง ๘ วา ๒ สอกคืบ ลึกประมาณ ๒ วา ขุดลงไปในแกล เพราะฉะนั้น ข้างคูแลเห็นแกลเรียบประคูด กลองซึ่งก่อเชื่อนแรงอย่างเรียบร้อย กลางคูมีเป็นคันซึ่งเข้าใจว่า คง จะใช้เป็นถนนสำหรับเดินตรวจรักษาหน้าที่เชิงเทินชั้นนอก บนสัน คันนั้นกว้าง ๓ วา คันสูงพนักพนักขึ้นมา ๕ สอก ๖ นิ้ว คันนั้นก็เป็น แลที่บึงท่งอัน ถนนนั้นบันคูเป็น ๒ ร่อง ร่องนอกกว้าง ๔ วา ร่อง ในกว้าง ๖ สอกคืบ ในคูเข้าไปมีกำแพงก่อด้วยแกลตักเป็นแผ่นอิฐ ซึ่งเข้าใจว่าคงจะขุดขึ้นมาจากในคูนั่นเอง ถ้ามดูในวันนั้นว่าเมืองนี้ กว้างยาวเท่าใด รูปร่างเป็นอย่างไร ก็ไม่ได้ความ เพราะไม่มีใคร

ได้ตรวจมานานแล้ว มีกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านผู้หนึ่งบอกว่าเป็นรูปไข่ และถนนพระแท่นได้ทำข้ามไปตอนหนึ่ง ข้าพเจ้าได้วานหลวงภูวสถาน พินิจ พนักงานทะเลเบียนที่ดินให้ช่วยจัดการส่งพนักงานแผนที่ไปตรวจดู ภายหลังได้แผนที่มาดูก็เห็นว่ารูปนั้นไม่เชิงเป็นรูปไข่ แต่ได้ทำไปตามรูปของที่ และไม่เป็นเมืองใหญ่นัก ช้างในกำแพงมีเป็นเจดีย์อยู่แห่งหนึ่ง นอกจากนั้นก็ไม่มีอะไร

ตามความสันนิษฐานของข้าพเจ้าว่า เวียงเจ้าเงาะ นั้นเป็นเทือกบ่อมหือค่าย ซึ่งสร้างขึ้นเป็นที่รวบรวมครัวเข้าไปไว้เป็นที่มั่นในคราวมีศึก บางทีจะได้สร้างขึ้นครั้งที่ทราบข่าวศึก พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกเมืองเชียงแสน จะมาตี ตามพงศาวดารเหนือมีข้อความปรากฏอยู่ว่า พระเจ้าสุริยราชเมืองศรีสัตตนาลัย ครั้นได้ทราบข่าวศึก พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก ก็ได้ยกกองทัพนครไว้ท่า กับทั้งหัวเมืองทั้งปวงก็ให้เตรียมการที่จะต่อสู้ข้าศึก แล้วให้กำหนดกฎหมายไปถึงเมืองกัมโพชนคร ให้กำหนดกฎหมายสืบ ๆ กันไปถึงเมืองศรีเมืองสวางคบุรี เมืองยางคร เมืองนครคีรี เมืองขอนแก่น และเมืองเหล็ก เมืองสิงเท เมืองท่งนชนแก่กัมโพชนคร ท้าวพระตักแต่งบ้านเมืองไว้ทุกแห่ง” ดังนั้น กัมโพชนคร นี้ ตามพงศาวดารเหนือว่าอยู่ที่ตำบลทุ่งยั้ง แต่ถ้าจะดูตามภูมิพินิจ น่าที่จะลี้ลับแลมากกว่า เพราะที่ดินบริบูรณ์ และมีเขาล้อมเกือบรอบเป็นชัยภูมิดี สมควรที่จะตั้งเมืองหน้าด่านได้ ข้าพเจ้าจะขอเถาต่อไปว่า เติมเมืองที่ตั้งอยู่ที่ตำบลทุ่งยั้งหรือลี้ลับแลนั้น คงจะไม่ได้เป็นเมืองที่มีกำแพงมั่นคง ต่อเมื่อตกใจเตรียมรับศึกเชียงแสนจึงได้คิดทำกำแพงและคูชั้น การที่

จะทำกำแพงต้องอาศัยศิลาแลงมาก จึงได้มาเลือกที่ซึ่งเรียกว่าเวียง
เจ้าเงาะ^{๕๗}ทำเป็นเมืองมีกำแพงชั้น คือมาทำอยู่กับบ่อแลงที่เดียว (ใน
เวลาเดียวกันที่เมืองแห่งนี้ตามริมที่นั้นยังมีแลงอ่อน ๆ ชุดขึ้นมาได้)
ครั้นศึกมาจวนตัวก็อพยพไพร่พลเข้าไปไว้ในกำแพง ชื่อที่ว่าเมือง
ทุ่งยั้ง^{๕๘}เป็นนคร คือเป็นเมืองลูกหลวงนั้นข้าพเจ้าไม่สู้เชื่อนัก เข้าใจว่า
จะเป็นเรื่องที่แต่งประกอบขึ้นภายหลัง คือมีผู้ได้ไปเห็นที่ซึ่งเรียกว่า
เวียงเจ้าเงาะ^{๕๗}เดียวกัน เห็นมีกำแพงและคูเป็นทึมนก ก็เดาเอาว่าเป็น
เมืองใหญ่ จึงเลยแต่งเรื่องราวผสมขึ้น ให้เป็นนครลูกหลวงของ
ศรีสัชนาลัย ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าได้เคยเป็นอะไรนอกจากเมืองด่าน ส่วน
เมืองอีก ๗ เมืองที่กล่าวว่าเป็นเมืองขึ้นก็มีโพชนครนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่
สู้เชื่อนักว่าจะมี ถ้าแม้จะมีก็เป็นด่านอยู่ตามเขาลับแล แต่ที่ว่ามีถึง ๗
แห่งนั้นเห็นจะมากเกินไป จะเป็นด้วยเอานามไปปนกันยู่ก็ได้ เช่น
เมืองศรีทบกนคร^{๕๙}นั้น น่าจะเป็นเมืองเดียวกัน และยังสงสัยต่อไป
อีกว่าเมืองขอนคร^{๖๐}นั้น จะเป็นอันเดียวกับนครศรีอีก ก็อาจจะเรียก
นคร^{๖๑}นั้นสั้นห้วนลงไปเป็น “ขอนคร” แล้วต่อไปนอกกำแพงก็
กลายเป็น “ขอนคร” ไปได้แล้ว จึงเข้าใจว่าสามชื่อนี้คงจะเป็น
เมืองๆ เดียว แต่เนื่องเป็นการเดาเล่นเปล่าๆ หาหลักฐานมิได้ รวบรวม
ใจความว่าทางที่จะสันนิษฐานหมดเพียงเท่านั้น

และมาภายหลังได้ทราบจากพระยาอุทัยมนตรีว่าได้ไปตรวจค้น
พบกำแพงเมืองมีต่อลงไปอีกจนเกือบถึงลำน้ำ แต่ก็เป็นการบอกเล่า
ข้าพเจ้าจะสันนิษฐานอย่างอื่นต่อไปอีกยังไม่ได้ จนกว่าจะได้ขึ้นไปเห็น
ด้วยตนเอง^(๑)

(๑) คู่อธิบายความเพิ่มเติม หมายเลข ๖ ข้างท้าย

เรื่องท้าวแสนปม

ตำนานเดิม

ณ กาลก่อนล่วงมานานแล้ว มีเจ้าไทยผู้ ๑ ทรงพระนามว่า พระเจ้าพรหม ได้รับกับพวกขอม ที่ได้อาณาเขต ลานนาไทย (คือมณฑลพายัพเดี๋ยวนี้) แล้วตั้งราชธานีอยู่ที่ เมืองเชียงแสน พงศาวดารโยนกว่าอยู่ที่ เมืองฝาง ซึ่งน่าจะถูกต้อง เพราะเมืองเชียงแสนนั้นปรากฏว่าสร้างภายหลังสมัยนั้นหลายร้อยปี

ครั้นเมื่อราวจุลศักราช ๕๕๐ พ.ศ. ๑๗๓๑ มหาราชเมืองสทอง (รามัญ) ได้ยกทัพมาตีพระนคร พระราชาในสมัยนั้นสู้ข้าศึกมิได้ จึงอพยพไพร่บ้านพลเมืองหนีลงมาข้างใต้ มาพบเมืองร้างในแขวงเมืองกำแพงเพชร ชื่อ เมืองแปบ จึงสร้างเมืองขึ้นใหม่ ให้นามว่า นครไตรตรึงษ์ ก่อนนั้นนามีกษัตริย์ได้เสวยราชในนครไตรตรึงษ์สืบสันตติวงศ์กันลงมา ๔ ชั่ว

ท้าวไตรตรึงษ์ ชั่วที่ ๔ นั้น มีราชธิดาองค์ ๑ ซึ่งมีรูปงามนัก อยู่มาครั้ง ๑ เทวดาตกลงใจให้อยากเสวยมะเขือ พวกข้าหลวงก็เที่ยวหา มาถวายเสมอ ขณะนั้นมีชายทุกคน ๑ ชื่อนายแสนปม เพราะมีปมเต็มไปทั้งตัว ปลุกมะเขือไว้เป็นอันมาก แท้ต้น ๑ ซึ่งอยู่ริมกระโจมแห่งนายแสนปมนี้ มีผลใหญ่งามกว่าต้นอื่น ๆ โดยเหตุที่นายแสนปม

ถ่ายบัลสวระตอยู่เป็นนิตย์ นายแสนปมทราบข่าวว่าพระราชธิดา
โปรกเสวยมะเขือ จึงนำมะเขือผลใหญ่ของตนนั้นไปถวาย นางได้
เสวยมะเขือนั้นเข้าไปไม่ช้าก็มีครรภ์ และเมื่อถ้วนทศมาสแล้วก็คลอด
กุมารมาองค์ ๑

ท้าวไตรตรึงษ์อยากจะใคร่ทราบว่าเป็นบิดาแห่งพระกุมาร
นั้น จึงให้ป้าร้องเจ้านายขุนนางและราษฎรมาพร้อมกันในวัง ให้มี
ของกินถือติดมือมาทุกคน และท้าวไตรตรึงษ์เสี่ยงทายว่า ถ้าใครเป็น
บิดาพระกุมารขอให้กุมารรับของแต่เฉพาะจากมือผู้นั้น พระกุมารก็มี
ได้รับของ ๆ ผู้ใด จนนายแสนปมถือก้อนข้าวเย็นชุให้ พระกุมารจึง
รับข้าวเย็นนั้นไปเสวย ท้าวไตรตรึงษ์ทรงพระพิโรธและละอายว่าพระ
ธิดามีผิวไพร่เช่นนั้น จึงขับนางออกจากนครไตรตรึงษ์ พร้อมด้วย
นายแสนปมและกุมารผู้เป็นบุตร

นายแสนปมพานางกับกุมารไปโนบ่า ได้รับความลำบากเป็น
อันมาก จึงร้องถึงพระอินทร์ ๆ จึงจำแลงเป็นวานร นำอินทเกศมา
ให้ไป ๑ นายแสนปมก็ตักลงน้ำให้ปมหายมีรูปร่างงดงาม แล้วตี
นิมิตเมืองขึ้นใหม่เมือง ๑ สำเร็จเมื่อ ปีมะแม จุลศักราช ๖๘๑
พ.ศ. ๑๘๖๒ ให้นามเมืองว่า เทพนคร และท้าวแสนปมก็ขึ้นครอง
ราชสมบัติในเมืองเทพนคร ทรงพระนามว่า พระเจ้าสิริชัยเชียงแสน
ส่วนพระราชโอรสนั้น พระบิดาได้เอาทองคำทำพระอุทัยบรมม จึง
มีพระนามปรากฏสืบมาว่า เจ้าอุทอง ท้าวสิริชัยเชียงแสนอยู่ในราช-
สมบัติ ๒๕ ปี ทิวศกเมื่อ ปีวอก จุลศักราช ๗๐๖ พ.ศ. ๑๘๘๗
พระเจ้าอุทองจึงรับราชสมบัติสืบพระวงศ์ต่อมา

วิจารณ์

เรื่องท้าวแสนปมตามตำนานมีมาเชื่อนี้ ทำให้เป็นที่น่าสนใจอยู่
ว่า คงต้องมีมูลความจริงอยู่บ้าง และอย่างน้อยศักราชปีที่ทิวศกนั้น
ก็มีเป็นของแน่นอนอยู่อย่างหนึ่งแล้ว เพราะฉะนั้นเรื่องนี้ แท้จริง
ข้าพเจ้าได้นึกถึงอยู่นานแล้ว แต่ยังมิได้เอาใจใส่ใคร่ตรองให้ลึกซึ้ง
ปานใดนัก จนเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖
ข้าพเจ้าได้ไปถึงเมืองอุททอง จึงเกิดใจหายกันขึ้นถึง พระเจ้าอุททอง องค์
ซึ่งภายหลังได้ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครศรีอยุธยาขึ้น ณ ตำบล
หนองโสนนั้น ว่าสกุลของพระองค์นั้นเป็นมาอย่างไร

นักเลงโบราณคดีซึ่งอยู่ด้วยกัน ณ ที่นั้น มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระดำรงราชานุภาพ กับพระยาโบราณราชธานินทร์ เป็นอาทิ
พร้อมด้วยท้าวข้าพเจ้าลงความเห็นพร้อมกันว่า ไม่ใช่กำเนิดในวงศ์
กษัตริย์เมืองอุททองเป็นแน่ เพราะบรรดาหนังสือตำนานต่าง ๆ ที่มี
กล่าวถึง สมเด็จพระรามธิบดี ย่อมกล่าวไว้ต่าง ๆ กัน ก็ว่าเป็น
โอรสนายแสนปมซึ่งภายหลังได้เป็นพระราชาครองเทพนคร ทรง
พระนามว่า พระเจ้าสิริชัยเชียงแสน ดังอย่างหนึ่ง อีกนัยหนึ่งคือ
พงศาวดารเหนือว่าเป็นลูกโชติกเศรษฐี ซึ่งอาณาประชาราษฎร์ได้
พร้อมกันอัญเชิญขึ้นทรงราชย์ในเทพนคร เป็นปัญหาว่าจะควรเชื่อ
อย่างไหน หรือจะไม่เชื่อทั้ง ๒ อย่าง จึงมีข้อควรวิจารณ์อยู่ดังต่อไปนี้

* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

(๑) ส่วนที่ว่าสมเด็จพระรามธิบดี เป็นลูกโชติกเศรษฐีนั้น ไม่น่าเชื่อ เพราะถ้าเป็นลูกเศรษฐีใดจะได้รับเชิญขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน เพราะจะว่ามีอภิไธยอะไรพิเศษอย่างทีกล่าวในส่วนพระร่วงนั้นก็หาไม่ได้

(๒) ควรเชื่อข้างเป็นลูกท้าวสิริชัยเชียงแสนมากกว่า และถูกต้องกันต่อไปว่า ท้าวสิริชัยเชียงแสนนั้นคงได้ทรงราชย์ใน นครสิริชัย หรือ ศรีวิชัย (คือที่เรียกนครปฐมบทัน) จึงได้มีนามว่าพระเจ้าสิริชัย ซึ่งถูกต้องตามแผนโบราณอันใช้กันมาจนทุกวันนี้ เช่นเรียกเจ้าแก้วนารัฐว่า “เจ้าเชียงใหม่” ดังนี้เป็นตัวอย่าง

(๓) คราวนี้มีปัญหาว่า พระเจ้าสิริชัยเชียงแสนเองนั้น เป็นลูกเต้าเหล่าใครอันเป็นปัญหาที่ตอบยากอยู่ ข้อที่ว่าเป็นตาขี้ปมคนสามัญอยู่คน ๑ แล้วอยู่ที่ ๆ จะเกิดมีบุญญาธิการขึ้นมาจนได้เป็นพระยามหากษัตริย์นั้น ดูเป็นการพันวิสัยที่จะเป็นไปได้ แม้แต่พระร่วง ซึ่งกล่าวว่ามโหทธิฤทธิ์จนได้เป็นพระเจ้ากรุงสุโขทัยนั้น ก็มีใช้คนสามัญ เป็นพ่อเมืองละโว้ซึ่งนับว่าเป็นเจ้าอยู่แล้ว ดังข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในเรื่อง “ขอมดำดิน” ของข้าพเจ้านั้น

(๔) นามแห่งท้าวแสนปม ซึ่งมีอยู่ว่า พระเจ้าสิริชัยเชียงแสนนั้น ทำให้มีผู้ยากใคร่ตอบว่า ท้าวแสนปมเป็นกษัตริย์วงศ์เชียงแสนหรือเชียงราย แต่เมื่อพิจารณาดูแล้วก็จะแลเห็นข้อคัดค้านอยู่ ๒ สถาน คือสถานที่ ๑ แม้ในตำนานแสนปมในต้นพงศาวดารกรุงเก่าอันเองก็มีได้กล่าวว่าแสนปมเป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์เชียงแสนหรือเชียงราย

เป็นแต่เป็นผู้ไต่ถามธิดาท้าวไตรตรังษ์ ซึ่งกล่าวว่า เป็นกษัตริย์เชียง
แสนต่างหาก เหตุไฉนจึงจะเอาชื่อแห่งวงศ์ฝ่ายเมียไปใช้เรียกตัวเอง
กูไม่มีมูลอันใดเลย สถานที่ ๒ ตามตำนานโยนกมีข้อความปรากฏชัด
อยู่ว่า ขุนเมืองราย เป็นผู้สร้าง เมืองเชียงราย ขึ้นเป็นราชธานี และ
ได้อยู่ที่นั่นก่อนแล้ว จึงได้ลงมาตีได้ เมืองหริภุญไชย แล้วจึงสร้าง
นครเชียงใหม่ ขุนเมืองราย^๕ตามจดหมายเหตุของโหรว่า สมภพเมื่อ
ณ วันศุกร์ ค่ำ ปีมะจิด จุลศักราช ๖๐๐ พุทธศักราช ๑๗๘๑ และสร้าง
เมืองเชียงใหม่เมื่อปีวอก จุลศักราช ๖๕๘ พุทธศักราช ๑๘๓๙ จึง
เอาเชียงใหม่เป็นราชธานีจนทิวศกต์ ขุนไชยสงคราม ลูกขุนเมืองราย
จึงกลับขึ้นไปอยู่ที่เมืองเชียงรายตามเดิม ส่วน เมืองเชียงแสน นั้น
ตามตำนานโยนกว่า เมื่อจุลศักราช ๖๘๙ พุทธศักราช ๑๘๗๐
แสนภูเจ้า (หลานขุนเมืองราย) ได้ราชสมบัติ ต่อขุนไชยสงครามผู้เป็น
พระบิดา ขุนแสนภูได้ไปสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นเป็นราชธานี และ
ขุนแสนภู^๕ทิวศกต์เมื่อ จุลศักราช ๖๙๖ พุทธศักราช ๑๘๗๗

สรุปรวมความว่าเมืองเชียงราย นั้น ขุนเมืองราย ได้สร้างขึ้นใน
ระหว่าง จุลศักราช ๖๔๐ พ.ศ. ๑๘๒๑ (ซึ่งเป็นเวลาที่ขุนเมืองรายมี
นามปรากฏขึ้นแล้ว) กับจุลศักราช ๖๕๘ พ.ศ. ๑๘๓๙ ซึ่งเป็นปี
สร้างนครเชียงใหม่ ส่วน เมืองเชียงแสน นั้น ขุนแสนภู ได้สร้าง
ขึ้นระหว่าง จุลศักราช ๖๘๙ พ.ศ. ๑๘๗๐ กับจุลศักราช ๖๙๖ พ.ศ.
๑๘๗๗ แต่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ซึ่งเรียกกันว่า พระเจ้าอู่ทอง
นั้น ในจดหมายเหตุของโหรว่า สมภพเมื่อ ณ วัน ๒๖ ค่ำ ปีชวด

จุลศักราช ๖๗๖ พ.ศ. ๑๘๕๗ เพราะฉะนั้นพระเจ้าสิริชัยเชียงแสน
จะเป็นเชื^๕วงศ์เชียงแสนอันเป็นเมืองที่สร้างขึ้นภายหลังปีสมภพแห่ง
พระโอรสย่อมไม่ได้^๕อยู่เอง ส่วนข้อที่จะว่าเป็นเชื^๕วงศ์เชียงรายก็ไม่
ถนัดเหมือนกัน เพราะในตำนานโยนกมีข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ว่า
ขุนเม็งรายผู้สร้างเมืองเชียงรายนั้นมีลูกหลานก็^๕คน และได้ครองเมือง
โต ๆ บ้าง

(๕) เมื่อพิจารณาได้ความดังกล่าวแล้วข้างบนนี้ จึงยุติ^๕ติกันว่า
พระเจ้าสิริชัยเชียงแสนไม่ใช่เชื^๕พระวงศ์เชียงแสนเชียงรายเป็นแน่
แต่ถ้าเช่นนั้นเหตุใดจึงมีคำว่าเชียงแสนอยู่ในชื่อเล่า ข้อนี้จะหาสิ่งใด
เป็นพยานหลักฐานตอบก็ทำไม่ได้ กรมพระตำรงกับพระยาโบราณขอ
ให้ข้าพเจ้าลองค้นนามบุคคลซึ่งใช้^๕กัน ๆ อันมีสำเนียงคล้าย ๆ เชียง
แสน ข้าพเจ้าค้นพบนาม ๑ ซึ่งใกล้เคียงประมาณ คือ “ชินแสน” อัน
เป็นนามที่พบบ่อย ๆ ในหนังสือสันสกฤต และนามว่าชินแสน^๕ ถ้า
หากจะเพี้ยนเป็น “เชียงแสน” ไปก็อาจจะ^๕เป็นได้ เพราะผู้แต่งตำนาน
ท้าวแสนปม^๕นั้นต้องเข้าใจว่าไม่ใช่คนในสมัยท้าวแสนปมเอง หากเป็น
คนซึ่งเกิดภายหลังนานและไม่มีความรู้สึกซึ่งในเรื่องเมืองเชียงแสน รั^๕
แต่^๕ว่าเป็นเมืองโบราณอัน ๑ ซึ่งเป็นราชธานีเท่านั้น จึงเหมาะให้วงศ์
สมเด็จพระรามาธิบดี^๕มา^๕จาก^๕ที่^๕นั้น เป็นอันเป็นไปโดยความรู้^๕ที่^๕นั้น
จึงตกลงเป็นอันยุติ^๕ติกันว่า ท้าวแสนปม^๕นั้น เป็นเจ้านายเชื้อ^๕กษัตริย์
นครสิริชัยและบางทีจะชื่อชินแสน แต่ข้อ^๕นี้ไม่ยืนยัน ถ้าใครหาหลัก
ฐานมาก็ค^๕ค้น^๕ให้^๕เพียง^๕พอ^๕ว่า^๕มี^๕ได้^๕ชื่อ^๕ชิน^๕แสน ข้าพเจ้าก็จะยอมถอน
ความสันนิษฐานอัน^๕นี้โดย^๕ทันที

(๖) เป็นอันยุติกันแล้วว่า ข้างฝ่ายพระบิดาสมเด็จพระรามาธิบดีเป็นเชื^๕วงศ์สิริชัยหรือศรีวิชัย ก็ส่วนข้างฝ่ายพระมารดานี้จะเป็นเชื^๕โคเลา ข้าพเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าเชื่อตามข้อความในพระราชนิพนธ์พงศาวดารสังเขปของกรมสมเด็จพระปรมานุชิต ซึ่งกล่าวยุติต่อกันกับตำนานโยนกและซึ่งข้าพเจ้าได้นำมาลงไว้ข้างหน้านี้โดยสังเขปแล้ว ข้าพเจ้าสมักรจะเชื่อว่าพระมารดาพระเจ้าอุทองเป็นราชธิดาแห่งท้าวไตรตรึงษ์ ผู้เป็นเชื^๕วงศ์พระยาผู้ที่หนีรามัญลงมาจากเมืองฝางนั้นเอง ส่วนกรมพระดำรงในชั้นต้นทรงท้วงว่าเมืองไตรตรึงษ์นั้นหาไม่พบ เพราะฉะนั้นทรงสันนิษฐานตามนามแห่งท้าวสิริชัยเชียงแสนว่า วงศ์พระยาฝางนั้นจะได้ครองเมืองศรีวิชัยนี้เอง และพระเจ้าอุทองก็ได้กำเนิดในวงศ์นั้นเอง แต่ถ้าเช่นนั้นเรื่องแสนปมจะมีมาได้อย่างไร ถ้าพระเจ้าอุทองได้กำเนิดมาโดยปกติ มิได้มีเหตุการณ์แปลกประหลาด เหตุใดจะมีเรื่องแปลกประหลาดเช่นเรื่องแสนปมขึ้น มีข้อที่ยังเถียงกันอยู่ในชั้นต้นเช่นนั้น จึงขออธิบายความเห็นทั้ง ๒ ฝ่ายดังต่อไปนี้

กรมพระดำรงได้ทรงแสดงความเห็นไว้ในเรื่อง เมืองไตรตรึงษ์ นั้นว่า ตามที่กล่าวในหนังสือพงศาวดารย่อว่า พระยาฝางแพ้แก่มหาราชเมืองสตอง แล้วจึงกวาดครอบครัวชาวเมืองอพยพหนีเข้าศีกลงมาถึงราชธานีอยู่ที่เมืองแปบ อันเป็นเมืองเก่าร้างอยู่คนละฟากกับเมืองกำแพงเพชรนั้น พระองค์ท่านทรงพิเคราะห์ดูเห็นว่า ธรรมดาการสงคราม ถ้าฝ่ายแพ้เสียบ้านเมืองแก่ข้าศึกก็มักจะได้แต่หนีเอาตัวรอด ที่จะอพยพไพร่บ้านพลเมืองหนีด้วยในเวลาเข้าศีกอยู่ในซานพระนครนั้นดูยากอยู่ ตั้งแต่เมืองฝางลงมาถึงเมืองกำแพงเพชรทางไกลมากมิใช่น้อย

ถ้าพระยานันได้เสียพระนครแก่ข้าศึก น่าจะหนีมาแต่กับสมักรพรรค
พวก อย่างครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีหนีพม่าลงไปเมืองชลบุรี ลงมาอยู่
กับพวกไทยที่ลงมาตั้งอยู่ก่อนแล้ว พวกไทยเห็นเป็นเจ้านายจึงยก
พระยาฝางนั้นขึ้นเป็นขุนในหมู่ตน ตามพระตำริของกรมพระตำรังใน
ตอนนั้น ข้าพเจ้าเห็นด้วยทุกประการ

ส่วนราชธานีที่ว่าพระยาฝางได้ครองนั้น กรมพระตำรังทรงพระ
ตำริว่า จะมีที่อยู่ที่เมืองแปบ ที่อยู่ในแขวงเมืองกำแพงเพชรนั้น
แห่งเดียว ทรงพระตำริว่าน่าจะได้ครอง นครศรีวิชัย หรือ สิริชัย
เพราะประการที่ ๑ เจ้าผู้อพยพจากเมืองฝางนั้น มีนามปรากฏว่า
ชัยศิริ ประการที่ ๒ ตามหนังสือเก่าที่อ้างว่าต้นวงศ์พระเจ้าอุทอง
อพยพลงมาพบเมืองร้างจึงตั้งเป็นราชธานีนั้น เมืองนครปฐมในเวลา
นั้นก็เป็นเมืองร้างมาเกือบ ๑๐๐ ปี ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอนุรุธมาตีกวาด
ต้อนเอาผู้คนไป ประการที่ ๓ ตามเนื้อความในพระราชนิพนธ์พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าพระเจ้าอุทองเป็นราชบุตรเขยแล้ว
ได้ครองเมือง เมืองอุทอง กับ นครปฐม อยู่ใกล้ไปมาถึงกันสะดวก
อาจรู้จักมักคุ้นไปมาหากันได้ง่ายกว่าอยู่ เมืองเทพนคร ที่ว่าอยู่ใต้
เมืองกำแพงเพชรลงมาหน่อยหนึ่งซึ่งต้องเดินทางถึง ๑๐ วัน จึงจะถึง
เมืองอุทอง ประการที่ ๔ เมื่อต้นวงศ์พระเจ้าอุทองอพยพลงมา
ว่ามาเมื่อ พ.ศ. ๑๗๓๑ มาครองเมืองสืบพระวงศ์กันต่อมาถึง ๑๖๐ ปี
จึงเกิดพระเจ้าอุทอง ความจริงในระหว่าง ๑๖๐ ปี นั้น ได้เกิด ราช-
อาณาจักรสุโขทัย ขึ้นแล้ว และกษัตริย์วงศ์พระร่วงได้สร้างเมือง

นครปฐม* ที่ตรงเมืองกำแพงเพชรขึ้นเป็นราชอาณาจักรฝ่ายตะวันตกริมแม่น้ำ
พิง พวกท้าวของพระเจ้าอู่ทอง ถ้าจะได้ครองราชสมบัติอยู่ใน
แขวงกำแพงเพชร เมื่อก่อนพระร่วงทรงราชอาณาจักรนั้น เป็นได้แต่
เมื่อพระร่วงได้ตั้งราชอาณาจักรขึ้นแล้วจะครองราชสมบัติซ้อนกันอยู่
กับพระร่วงอย่างไร ด้วยเหตุเหล่านี้ กรมพระดำรงจึงทรงพระดำริว่า
ที่กล่าวในพระราชพงศาวดารย่อของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตว่า ท้าว
วงศ์ของพระเจ้าอู่ทองครองราชสมบัติอยู่เมืองแปบ ในแขวงเมือง
กำแพงเพชรตลอดมาจนพระเจ้าอู่ทองสมภพนั้นเห็นจะไม่ถูก ที่จริง
งามจะลงมายู่ถึงเมืองนครปฐม ถ้าไม่ใช่ในชั่วแรกก็ย้ายมาในชั่วหลัง

พระดำริของกรมพระดำรงเช่นนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นพ้องด้วย
อยู่หลายประการ แต่ที่ข้าพเจ้ายังมีความเห็นแตกต่างกับพระดำริของ
ท่านบ้างก็มี ดังจะได้อีกต่อไป

ข้อ ๑ ที่ว่า พระเจ้าอู่ทอง เป็นเชื้อกษัตริย์นครสิริชัยนั้น
ข้าพเจ้าเห็นด้วย แต่เชื่อว่าเป็นข้างฝ่ายพระบิดาคือท้าวแสนปมนั่นเอง
แต่ข้างฝ่ายพระมารดาเป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์นครไตรตรึงษ์

ข้อ ๒ ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วยในข้อที่ว่า วงศ์กษัตริย์ที่ได้หนี
จากเมืองฝางนั้นจะได้ลงมาถึงนครปฐม หรือกล่าวอีกนัย ๑ ก็คือว่า
เมืองไตรตรึงษ์ ได้มีจริง ไม่ใช่เหลว และไม่ใช่เมืองเดียวกับนครปฐม

ข้อ ๓ ที่ว่าเมืองไตรตรึงษ์จะไปตั้งคึกๆอยู่กับเมืองกำแพงเพชร
ไม่ได้นั้น ข้าพเจ้าก็ยอมว่าไม่ได้ เพราะพวกพระร่วงคงไม่ยอมให้ตั้งอยู่

* เมืองนครปฐม

แต่การที่จะมาตั้งที่นครปฐมนั้น ข้าพเจ้าเห็นมีข้อขัดข้องอยู่ เพราะ
พระยาฝ่ายนั้นเสียนครหนีลงมา ไม่มีกำลังวังชาอะไร เพราะฉะนั้น
เมืองที่จะตั้งขึ้นก็คงเป็นเมืองย่อม ๆ คงไม่มาเลือกตั้งขึ้น ณ ที่เมืองร้าง
อันเคยเป็นนครราชธานีใหญ่โตมาแต่ก่อน อย่างเช่นที่นครปฐมนี้
ทั้งเป็นที่อยู่ใกล้อาณาเขตอุททอง ซึ่งเขาก็อาจจะไม่ยอมให้อยู่เหมือนกัน

ข้อ ๔ ถ้าจะถามให้ข้าพเจ้าชี้ว่า นครใดตรงนี้ นั้นอยู่ที่ไหน
ข้าพเจ้าจะต้องเริ่มด้วยตอบว่า ไม่ใช่อยู่ที่ตรงข้ามปากน้ำกับเมือง
กำแพงเพชร เพราะที่นั้นไม่มีกำแพงว่าเป็นเมืองเลย ทั้งเป็นที่ใกล้
เมืองกำแพงเพชรเกินที่เขาจะยอมให้ตั้งอยู่ได้ เพราะฉะนั้นต้องขยับ
ลงมาตามลำน้ำพิงและแควน้อย ก็มาพบเมืองเข้าเมือง ๑ ซึ่งข้าพเจ้า
เห็นว่ารูปพอจะช้เป็นไตรตรึงษ์ได้ คือ เมืองสวรรค อันตั้งอยู่ในที่
เป็นชัยภูมิคืออยู่ เพราะอยู่ริมฝั่งน้ำ เคยวันก็ยังมีกำแพงและโบราณ
สถานและวัตถุอยู่เป็นอันมากพอใช้ได้ นับว่าเป็นเมืองมั่นคงอยู่ นาม
แห่งเมืองก็ถูกลงรอยกัน คือ เดิมอาจจะเรียกว่านครไตรตรึงษ์ แล้ว
ภายหลังบางทีจะมีเหตุอย่างใดอย่าง ๑ ซึ่งต้องขยับขยายเมือง แล้วจึง
เปลี่ยนนามเรียกเป็นสวรรค อย่างเช่นเมืองอุททอง เมื่อขุนหลวงพงษ์
ย้ายลงมาตั้งใหม่ ก็เรียกนามว่าสุพรรณบุรี เพื่อให้สังเกตเห็นได้ว่า
เป็นคนละเมือง แต่ชื่อก็แปลได้ความอันเดียวกันฉะนั้น ขอนกรมพระ
ดำรงทรงรับรองด้วยแล้ว

แต่ถ้าจะเอาแต่เพียงนามเมืองอันคล้ายกันเท่านั้นเป็นเกณฑ์
เพื่อชี้ว่านครไตรตรึงษ์คือเมืองสวรรค บางทีนักเลงโบราณคดีจะยังไม่

เห็นเพียงพอ ข้าพเจ้าขอชี้แจงต่อไปว่า ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า มีข้อความปรากฏอยู่ว่า เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีขึ้นเสวยราชย์ในกรุง ทวารวดีนั้น มีเมืองประเทศราชขึ้น ๑๖ เมือง ส่วนเมืองสรรค์ หาได้มีอยู่ด้วยไม่ และเมื่อพิจารณาว่า เมืองใหญ่ ๆ เช่นสุพรรณบุรี และลพบุรี ก็ไม่มีเหมือนกัน ฉะนั้นก็พอสันนิษฐานได้ว่า เมืองใด ที่นับว่าได้รวมอยู่ในราชอาณาจักรของพระเจ้าอู่ทองอยู่แล้ว เป็นอัน ไม่มีชื่ออยู่ในหมู่ประเทศราช เพราะฉะนั้น การที่เมืองสรรค์ไม่มีชื่อ อยู่ในหมู่ประเทศราช ก็อาจจะเป็นเพราะเป็นเมืองของตาพระเจ้า อู่ทองจึงนับว่าอยู่ในอาณาเขตแล้ว ทั้งต่อมา ปรากฏในพระราช พงศาวดารว่า เมืองสรรค์เป็นเมืองลูกหลวงมีเจ้านายไปครอง เช่น เจ้ายี่พระยาเป็นตัวอย่าง อีกประการ ๑ มีความที่ปรากฏอยู่แน่นอนว่า เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีวิวาทกับสุโขทัย ได้ขึ้นไปยึดเมืองสรรค์ไว้ก่อน เพื่อเป็นเมืองหน้าด่าน ก็เป็นข้อควรอ้างเป็นพยานได้อีกสถาน ๑

อนึ่ง ในคำจารึกหลักศิลา ของพ่อขุนรามคำแหง นามนคร ไตรตรังษีนั้นหาไม่มี ซึ่งอาจจะทำให้นักเลงโบราณคดีบางคนหยิบยก มาอ้างเป็นพยานว่านครไตรตรังษีนั้นไม่เคยมีเป็นเมืองที่เดียว แต่ถ้า กล่าวเช่นนั้นข้าพเจ้าจะต้องตอบว่า นามเมืองตามที่เราเรียก ๆ กันอยู่ กาลบัดนี้ไม่มีอีกหลายเมือง เพราะในคำจารึกนั้นเรียกนามเมืองผิด กับที่เรียกกันอยู่ ณ บัดนี้เป็นอันมาก เช่น เรียกเมืองพิษณุโลกว่า “สระหลวง” และเมืองโอชะบุรี (พิษณุโลกฝั่งตะวันออก) ว่า “สองแคว” ดังนี้เป็นต้น ส่วนเมืองสรรค์นั้น ในศิลาจารึกเรียกว่า “เมืองแพรก”

ข้อ ๕ ตามพระดำริของกรมพระดำรง ซึ่งทรงแสดงไว้ในคำอธิบายเหตุการณ์เมื่อก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา อันมีอยู่หน้าหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา นั้น ข้าพเจ้าสังเกตได้ว่า ทรงยุติว่า เรื่องสมภพแห่งสมเด็จพระรามาธิบดีก่อนมีข้อความเล่าเป็นพิสดารอยู่ในบันทึกพระราชพงศาวดารฉบับกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีนั้น เป็นเรื่องอันไม่มีสาระควรวินิจฉัยทีเดียว คือไม่ทรงเชื่อเรื่องท้าวแสนปมนั้นทีเดียว ทรงเชื่อว่าพระเจ้าอยู่ทองได้สมภพมาโดยปกติในพระราชวงศ์แห่งกษัตริย์เมืองฝาง แต่ข้าพเจ้าได้ไต่ตรองดูช้านานแล้ว เห็นว่าเรื่องท้าวแสนปมนี้ ก็มีข้อความวิจิตรพิสดารมากเกินกว่าที่จะผูกขึ้นเป็นนิยายเฉย ๆ ข้าพเจ้าสมควรจะเชื่อว่าเรื่องนี้มีมูลความจริงอยู่ แต่หากผู้ที่เล่าภายหลังไม่ได้มีความรู้สึกซึ่งปานใด ทั้งใจก็ชอบในทางปาฏิหาริย์อยู่แล้ว จึงเล่าไปเป็นทางปาฏิหาริย์มากไป จนเหลือที่จะเชื่อได้ แต่ถ้าพิจารณาและใช้ความสันนิษฐานประกอบเข้าบ้าง ก็พอจะแลเห็นทางอันน่าเชื่อได้ อย่างเช่นเรื่องพระร่วงซึ่งได้ไปครองเมืองสุโขทัย ข้าพเจ้าได้ลองอธิบายเรื่อง ๑ แล้ว ก็ดูมีผู้เห็นด้วยกับข้าพเจ้าเป็นอันมาก จึงทำให้ข้าพเจ้าทะนงนึกอธิบายเรื่องท้าวแสนปมบ้าง ได้แสดงความเห็นแก่กรมพระดำรงและพระยาโบราณราชธานินทร์ ท่านทั้ง ๒ นี้รับรองว่าชอบกลอยู่บ้าง ข้าพเจ้าจึงกล้านำมาแสดง ณ ที่นี้ดังต่อไปนี้

สันนิษฐาน

เมื่อราวจุลศักราช ๕๕๐ พ.ศ. ๑๗๓๑ มีพระเจ้าแผ่นดินไทยองค์ ๑ เป็นเชือกของพระเจ้าพรหมมหาราช ทรงพระนามว่า ท้าวชัยศิริ (ซึ่งเป็นชื่อมิใช้อยู่ดิน ๆ ข้างมัธยมประเทศ) ครองเมืองฝางอยู่ ได้ถูกข้าศึกจากราษฎรประเทศยกมาตีเมือง ท้าวชัยศิริสู้มิได้จึงหนีลงมาข้างใต้ พบพวกไทยที่ได้อพยพกันลงมาแต่ก่อนแล้วและตั้งอยู่ตำบลแพรก พวกไทยเหล่านั้นหาเจ้านายเป็นขุนครองมิได้ ทั้งตั้งอยู่ในภูมิที่กลางระหว่างราชอาณาจักรสุโขทัย กับ อุทอง จึงเป็นอันห่างไกลราชธานีทั้ง ๒ แห่ง รู้สึกว่าเหว จึงอัญเชิญพระเจ้าชัยศิริขึ้นเป็นขุนเหนือตน ท้าวชัยศิริจึงสร้างราชธานีขึ้นใหม่ เรียกนามว่า นครไตรตรึงษ์ พระเจ้าชัยศิริครองนครไตรตรึงษ์อยู่จนทิวงกตแล้ว เชื้อพระวงศ์ได้ครองราชสมบัติสืบมาอีก ๔ ชั่ว

ท้าวไตรตรึงษ์ชั่วที่ ๕ นั้น มีราชธิดาอยู่องค์ ๑ มีรูปงามมาก กิตติศัพท์เล่าลือระบือไปในเมืองต่าง ๆ ทราบถึง พระเจ้านครศรีวิชย จึงใช้ทูตไปทาบถามเพื่อขอนางนั้นเป็นมเหสีแห่งพระชินเสนราชโอรสผู้เป็นนุพราช แต่ท้าวไตรตรึงษ์ไม่มีราชโอรสก็ปรารถนาจะได้ขะมาเป็นกษัตริย์ครองเมืองสืบไป จึงตอบว่า ถ้าท้าวศรีวิชยจะยอมเป็นเมืองขึ้น จึ่งจะยกพระธิดาให้ ท้าวศรีวิชยก็ไม่ยอม จึ่งถกกันไป

ครั้นเมื่อราวปีฉลู จุลศักราช ๖๗๕ พ.ศ. ๑๘๕๗ พระชินเสนมีความปรารถนาจะไคร่เห็นตัวนางธิดาไตรตรึงษ์ จึ่งลาพระราชบิดาไปยังเมืองไตรตรึงษ์ แต่ครั้นว่าจะตรงเข้าไปก็เห็นไม่สะดวก กว้างพระบิดา

กับท้าวไตรตรึงษ์ผิดใจกันอยู่ จึงต้องใช้อุบายแปลงตัวเป็นยาจก เอา
ฝุ่นและเขม่าทาให้เปื้อนเปรอะ เอรังแค้นตัวให้ดูประหนึ่งว่าเป็นปมุ่ม
ไปทั่วทั้งตัว นุ่งห่มให้ปอน แล้วก็เข้าไปในเมืองไตรตรึงษ์ ไปอาสา
รับใช้ผู้เฒ่าสวนหลวงอยู่ เพื่อหาช่องคุตัวนาง

อยู่มาวัน ๑ นางธิดาไตรตรึงษ์ออกไปประพาสสวนหลวง (ซึ่ง
เทียบคุตามที่ได้เคยเห็น ๆ อยู่ตามเมืองโบราณ มักอยู่นอกกำแพงเมือง
เช่น สวนมะม่วงที่กรุงสุโขทัย และสวนหลวงที่กรุงเก่านี้เป็นตัวอย่าง)
พระชินเสนไปเที่ยวเดินเก็บผลหมากรากไม้และผักหญ้าอยู่ ได้เห็นตัว
นางก็มีความรัก จึงเข้าไปหาและนำผักไปถวาย ฝ่ายนางสังเกตดู
พระชินเสนเห็นได้ว่าไม่ใช่คนไพรจริง เพราะประการ ๑ มิได้ไหว้
อีกประการ ๑ ทาจ้องดูไม่หลบเลย นางให้ข้าหลวงชักดู พระชินเสน
ก็ให้การแต่เพียงว่าชื่อนายแสนปม แต่ไม่บอกว่าเป็นใครหรือเป็น
ลูกเต้าเหล่าใครเลย นางนึกในใจว่าเป็นคนมีตระกูลแปลงตัวมาเป็นแน่
แท้แล้ว แต่จะพูดจาอะไรกันต่อไปอีกก็ไม่กล้า จึงสั่งว่าต่อไปให้หมั่น
เก็บผักส่งเข้าไปในวัง แล้วนางก็กลับเข้าวัง

ฝ่ายพระชินเสน กลับไปถึงที่พักแล้ว ไตร่ตรองดูเห็นท่าทาง
ว่านางจะมีความรักใคร่บ้าง แต่ยังไม่แน่ใจแท้ จึงใช้อูบายเอาเหล็ก
แหลมจารเป็นหนังสือบนมะเขือ เป็นถ้อยคำเกี้ยวเลียบเกียงเป็นนัย ๆ
แล้วนำมะเขือกับผักอื่น ๆ ส่งไปให้นาง ฝ่ายนางได้เห็นหนังสือแล้ว
ก็เขียนหนังสือตอบใส่ห่อหมากฝากไปให้นายแสนปม พระชินเสน
ได้รับหนังสือตอบ เข้าใจได้ว่านางสมัครรักใคร่ในตนเป็นแน่แล้ว

จึงเข้าไปหานางที่ในวัง (การที่จะเข้าวังในสมัยนั้น ไม่เป็นการยากเย็น
ปานใด เพราะวังคงจะไม่มีกำแพง มีแต่รั้วไม้อย่างบ้านเรือนคน ๆ เรา
เท่านั้น และราชมนเทียรและตำหนักก็คงเป็นเรือนฝากระดานทั้งนั้น
ไม่เป็นเรือนสูงปานใด)

ก่อนนั้นมาก็คงจะได้พบปะกันอีกที่สวนเป็นพื้น และวิธีมีหนังสือ
ไปมาคงใช้เขียนบนมะเขือ จึงเกิดปรากฏขึ้นว่านางนั้นโปรดเสวย
มะเขือนัก

อยู่มาได้สักหน่อย กงจะมีเหตุอย่าง ๑ ขึ้น เช่นพระบิดา
ประชวรเป็นต้น พระชินเสนต้องรีบกลับไปนครศรีวิชัย เป็นอันยัง
มีทันที่จะตระเตรียมรถม้าไปด้วย และครั้นเมื่อพระชินเสนกลับไป
ถึงนครแล้วก็คงจะเลยมีข้อขัดข้องบังเกิดขึ้น เช่นพระบิดาโปรดให้
เป็นผู้ช่วยว่าราชการเป็นต้น จึงเป็นอันยังไม่มีโอกาสที่จะไปจัดการ
รับนาง (ถ้าไม่มีเหตุเช่นกล่าวนี้อาจไม่ทิ้งไว้จนมีลูก กงจะต้อง
รีบจัดการพาหนีเสียแต่ก่อนที่จะมีครรภ์แก่จนบืดไม่มิดแล้วเป็นแน่)

ครั้น ณ วัน ๒๖ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๖๗๖ พ.ศ. ๑๘๕๗
พระราชธิดาท้าวไตรตรึงษ์ประสูติพระโอรสองค์ ๑ ซึ่งโหรทำนายตาม
ดวงชะตาว่าจะได้เป็นพระยามหากษัตริย์ ทรงเชษานุภาพใหญ่ยิ่ง
ท้าวไตรตรึงษ์ผู้เป็นตา จึงอยากจะใคร่ทรงทราบว่าเป็นบิดาแห่ง
หลานนั้น ถ้ามพระธิดาก็ไม่ให้อะไรทั้งสิ้น ถ้ามข้าหลวง
ก็ไม่มีใครรู้เรื่องอะไรหมด กงเป็นแต่โจษกันว่าตั้งแต่ได้เสวยมะเขือ

แล้วก็ทรงครรภ์ ทั้งนี้ ท้าวไตรตรังษ์ทรงไตร่ตรองดูก็คิดเห็นว่า ผู้ชาย
ถ้าไม่เป็นคนที่ ที่ไหนจะบังอาจลอบลักสมภารสังวาสกับพระธิดาเช่นนั้น
ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าแม้รู้ตัวแล้วว่าใครเป็นผัวนาง ถ้าเป็นผู้ที่พอสม
พอควรกัน ก็จะได้เลยผสมผเสอภิเษกให้เป็นคู่อยู่ครองกันเสียทีเดียว
แต่ติดขัดที่พระธิดาไม่ยอมบอกตัวผู้เป็นผัวนั้นเลย จึงต้องคิดเบี่ยงบาย
หาอุบายที่จะได้รู้ตัวผัวแห่งนางนั้น ปรึกษากับพระมหाराชครู เป็น
ที่ตกลงพร้อมกันว่า ให้ป้าวประกาศว่า เมื่อถึงกำหนดวันนั้น ๆ ให้
บรรดาทวยลูกเจ้าลูกขุน และทวยราชกุมารพร้อมกันยังหน้าพระลาน
ให้ถือขนมนมเนยติดมือมา แล้วก็อธิษฐานว่า ถ้าผู้ใดเป็นบิดา
พระกุมาร ขอให้พระกุมารรับของจากมือผู้หนึ่ง เมื่อเห็นปรากฏเช่น
นั้นแล้ว ท้าวไตรตรังษ์ก็จะได้ยกพระธิดาอภิเษกให้แก่ผู้ที่เป็นบิดา
พระหลาน (ที่คิดอุบายเช่นนั้น ก็โดยเชื่อแน่ว่า นางธิดานั้น อยางไรๆ
ก็คงจะไม่ยอมให้ลูกรับของจากมือผู้อื่นนอกจากผัวของตน เพราะว่า
ถ้ากุมารรับของคนอื่น ก็จะต้องไปเป็นเมียเขาอื่นนั้น ที่ไหนจะปลง
ใจยอมไปได้)

กิตติศัพท์คำประกาศแห่งท้าวไตรตรังษ์นี้ ทราบไปถึงพระ
ชินเสน จึงให้เตรียมรถพลสกลโยธาเป็นทัพใหญ่ ตั้งพระทัยว่า อยางไรๆ
ก็ต้องรับนางผู้เป็นชายนี้นมาให้ได้ จึงต้องเตรียมกำลังไปเพื่อ
รบได้ทีเดียว พอใกล้นครไตรตรังษ์ก็สั่งให้ทัพหยุดพักอยู่ และสั่งให้
อุบายแก่ขุนพลไว้เสร็จแล้ว พระชินเสนจึงแปลงเป็นนายแสนปลอม
ถือข้าวเย็นก้อนหนึ่ง ๑ เข้าไปยังพระลาน

ครั้นถึงเวลากำหนด ท้าวไตรตรึงษ์ก็ออกยั้งหน้าพระลาน ให้เชิญพระนัตตาออกมา และพระองค์ทรงตั้งสัตยาธิษฐานแล้ว ก็ให้อุ้มพระนัตตาไปเที่ยวคุน พระกุมารก็ไม่รับของๆ ใครสักคนเดียว จนกระทั่งนายแสนปมชุก้อนข้าวเย็นให้ จึงได้รับ (ซึ่งไม่เป็นการอัศจรรย์อันใด เพราะนางนมคงจะได้รับคำสั่งมาชัดเจนแล้วว่า ให้รับแต่ของจากมีอนายแสนปมคนเดียวเท่านั้น)

ท้าวไตรตรึงษ์เห็นหลานรับก้อนข้าวเย็นของนายแสนปม เป็นการผิดคาดคะเน ทั้งรู้สึกอับอายแก่ธรรมาภิบาลว่าพระธิดาเล่นซุกกับคนเลวเช่นนั้น ก็มีความโกรธ ขี้บพระธิดาออกจากนครโดยทันที และดำวณายแสนปมต่าง ๆ นายแสนปมจึงกล่าวว่า ถึงขับไล่ก็ไม่วิตก เมืองจะสร้างอยู่เองใหม่สักเท่านี้ก็ได้อ ทั้งไม่มีความเกรงกลัวใครเลย เพราะพอต้อินทเกวี่ยน วัลผลก็จะมีมาเหมือนน้ำมหาสมุทร ท้าวไตรตรึงษ์สำคัญว่าแสนปมพูดอวดก็ จึงทำให้ต้อกลอง แสนปมก็ต้อกลองอินทเกวี่ยน ๓ ลา ขณะนั้นขุนพลแห่งนครศรีวิชัย ได้ยินเสียงกลองก็ให้พลโห่ร้องขึ้นตามที่พระชินเสนได้ตรัสสั่งไว้ (กลองอินทเกวี่ยนตามความเข้าใจกันว่าเป็นกลองใบใหญ่ แท้จริงเป็นกลองขนาดเล็กย้อมซึ่งใช้น้ำกระบวนและตีให้สัญญาณในการทัพ ข้าพเจ้าได้เคยเห็นกลองเช่นนั้น ซึ่งเขาใช้ตีนำกระบวนเมื่อเจ้าอินทรวโรรสสุริยวงศ์แห่ข้าพเจ้าเข้าเมืองเชียงใหม่ แต่โดยเหตุที่มีชื่อว่าอินทเกวี่ยน ผู้แต่งเรื่องแสนปมจึงเหมาเอาว่าเป็นกลองของพระอินทร์นำมาให้ และเมื่อเป็นกลองพระอินทร์เช่นนั้น จึงนิรมิตได้ทั้งพลและพัสดุ แท้จริงพระชินเสนคงต้อินทเกวี่ยนเพื่อเป็นสัญญาณเท่านั้น)

ครั้นเมื่อพระชินเสนตีอินทเกียรตินั้น และพลได้โห่ร้องก็ยกกองขึ้น
 เช่นนั้นแล้ว ท้าวไตรตรึงษ์ก็คงจะตกใจตะลึง หันมามัวรู้ที่จะทำ
 ประการใดต่อไป แลเห็นถนัดว่าเสียท่าเขาแล้ว ก็ได้แต่ทำยอมเท่านั้น
 และถึงแม้ว่าจะวิงวอนงอนง้อพระชินเสนให้เขาอยู่ เขาก็คงไม่อยู่
 เพราะถูกลูกพ่อเขาแล้ว ยังได้ดำไว้ตัวเขาเองอีก พระชินเสนก็คงเป็น
 อันได้รับนางและบุตรกลับไปนครศรีวิชัย

ต่อไปในตำนานมีกล่าวไว้ว่า ท้าวแสนปมได้สร้างเทพนครขึ้น
 และขึ้นเสวยราชย์ในครานั้นเมื่อปีมะแม จุลศักราช ๖๘๑ (พ.ศ. ๑๘๖๒)
 ฉะนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นกรเข้าใจผิดด้วยเรื่องนามนคร คือเข้าใจ
 ว่าเทพนครเป็นนามเมือง ๆ ๑ และโดยเหตุที่ยังมิได้พบนามเทพนคร
 มาก่อนนั้น จึงเข้าใจเอาว่าคงเป็นเมืองซึ่งสร้างขึ้นใหม่ด้วยอำนาจ
 อินทเกียรตินั้น แต่ถ้าพิจารณาแล้ว ก็จะเห็นได้ว่าข้อนี้ไม่มีหลักฐานอันใด
 เลย เพราะตัวเมืองนั้นได้พยายามค้นกันมานานแล้ว ไม่พบเลย และ
 ยังแต่ไม่เห็นว่าจะไปสร้างลงที่ไหนได้ แต่ตรงกันข้าม มีข้อที่จะยก
 เอาการได้ถึง ๒ ข้อว่าเมืองเทพนครไม่ใช่เมืองที่สร้างขึ้นใหม่ คือ
 ข้อ ๑ ท้าวแสนปมเมื่อขึ้นครองราชสมบัติในเทพนครนั้น ทรงพระ
 นามว่าพระเจ้าสิริชัยเชียงแสน เพราะฉะนั้นควรสันนิษฐานว่าได้ทรง
 ราชย์ใน เมืองศรีวิชัย ดังได้อธิบายมาแล้ว ข้อ ๒ คำว่า เทพนคร
 นี้ สันเกตว่าเป็นนามเรียกเมืองหลวง ไม่เป็นชื่อจำกัสำหรับเมืองใด
 โดยเฉพาะ เช่นกรุงเก่าก็เรียกว่า “กรุงเทพมหานครบวรทวารวดี
 ศรีอยุธยา” และบางกอกก็เรียกว่า “กรุงเทพมหานครอมรรัตน
 โกสินทรมหินทราโยธยา” ดังนี้เป็นตัวอย่าง แต่ฝ่ายผู้แต่งตำนาน

แสนปมหาได้กำหนดข้อนี้ไม่ จึงแต่งไปโดยหลงเชื่อในทางปาฏิหาริย์ อันจำเดิมแต่การหลงว่า อินทเทวี เป็นกลองที่พระอินทร์นำมาให้นั้น แล้ว ก็เลยเพลินต่อมา ถึงแม้ว่าจะยอมกล่าวตามตำนานว่า เทพนคร เป็นเมืองซึ่งท้าวแสนปมสร้างขึ้นใหม่ ก็มีข้อควรคงอยู่ในตัวแล้ว คือ ตามตำนานนั้นว่า ครั้นปีจุลศักราช ๖๘๑ ท้าวแสนปมได้สร้างเทพนครเสร็จแล้ว ขึ้นทรงราชย์ในนครนั้น ก็เป็นถึง ๕ ปีภายหลังสมภพ เจ้าอุทอง ซึ่งถ้ามีบุญญาธิการนิรมิตเมืองได้ จะครองอยู่ทำไมจนถึง ปานนั้น ทำไมไม่รีบจัดการสร้างเสียแต่ที่แรก จึงน่าจะสันนิษฐานว่า แท้จริงนั้นพระชินเสนรับนางจากไตรตรึงษ์แล้ว ก็กลับไปอยู่นครศรีวิชัยในตำแหน่งพระยุพราชตามเดิม จนเมื่อปีจุลศักราช ๖๘๑ พระราชบิดาทิวงคตลง พระชินเสนจึงได้ขึ้นครองราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ เป็นพระเจ้าศรีวิชัยสืบมา

ส่วนข้อที่พระโอรสแห่งท้าวชินเสนมีนามปรากฏว่า เจ้าอุทอง หรือ พระเจ้าอุทองนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะมีพระนามเช่นนั้น เพราะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินในเมืองอุทองนั่นเอง ไม่ใช่เพราะบิดาทำเปลทองให้นอนอย่างเช่นที่กล่าวมาในตำนาน อันเป็นความเข้าใจผิดเนื่องมาจากความรู้ที่ไม่รู้จักเมืองอุทอง และหลงไปในทางเชื่อปาฏิหาริย์แห่งอินทเทวีนั่นจนเพลินไป ทั้งอธิบายมาแล้ว ส่วนเหตุที่พระราชนครินทร์แห่งพระเจ้านครศรีวิชัยได้ไปเป็นพระเจ้าอุทองขึ้นนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า ไปเป็นราชบุตรเขย แล้วเลยได้ครองนคร ซึ่งคิดๆ ไปก็น่าจะเป็นได้ เพราะ

นครศรีวิชัย กับ อุทอง ก็อยู่ระยะใกล้ ๆ กัน เดินทางไปอย่างสบาย ๆ เพียง ๔ วันก็ถึง ข้าพเจ้ายังเชื่อต่อไปอีกว่า กษัตริย์ทั้ง ๒ นครนั้น น่าจะเป็นญาติกันอยู่แล้ว คือ เป็นเชื้อวงศ์เดียวกัน แต่อยู่ต่างนคร อย่างเช่นเจ้าเชียงใหม่ เจ้าลำพูน เจ้าลำปาง ซึ่งเป็นเชื้อวงศ์พระเจ้า กาวิละทั้ง ๓ สกุล ทั้งนี้เป็นตัวอย่าง กษัตริย์อุทองและศรีวิชัยนั้น คงจะเป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์ซึ่งได้อพยพลงมาจากข้างเหนือในสมัยเมื่อสิ้น พระเจ้าอนุรุธเมืองรามัญแล้ว แต่เมื่อลงมาถึงทางใต้แล้วจะได้แยก กันตั้งราชอาณาจักรขึ้นเป็น ๒ แห่ง พร้อมกันทั้งอุทองและศรีวิชัย หรือว่าในขั้นต้นจะได้ตั้งราชธานีขึ้นแห่งเดียวก่อน แล้วภายหลังรู้สึกว่ อาณาเขตกว้างขวางเกินที่จะแผ่อาณาให้ทั่วถึงตลอดได้จากราชธานี เดียว จึงได้แยกออกเป็น ๒ แคว้น และแคว้นไหนจะเป็นแคว้นหลวง เดิม นั้น หากหลักฐานอันใดจะประกอบความสันนิษฐานมิได้ จึงต้อง ยุติไว้ก่อน

ตามตำนานแสนปมกล่าวว่า ท้าวศรีวิชัยเชียงแสนอยู่ในราช สมบัติ ๒๕ ปี ทิวงคตเมื่อปีวอก จุลศักราช ๗๐๖ (พ.ศ. ๑๘๘๗) เจ้าอุทองจึงได้ขึ้นครองราชสมบัติในเทพนครสืบพระวงศ์ต่อมา ขอน กรมพระตำรงทรงดำริว่า จะแปลว่าชนเสวยราชย์ในเมืองอุทองในปี นั้น แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าในตำนานเขากล่าวไว้ชัดเจนว่า ปีจุลศักราช ๗๐๖ นั้น พระเจ้าศรีวิชัยเชียงแสนทิวงคต เจ้าอุทองผู้เป็นราชโอรส จึงได้รับราชสมบัติต่อพระราชบิดา ดังนั้นของเขาก็เป็นกิจจะลักษณะ อยู่ พิจารณาเทียบศักราชปรากฏว่า ในปีนั้นพระเจ้าอุทองมีพระ ชันษาถึง ๓๐ แล้ว ข้าพเจ้าจึงเห็นน่าจะสันนิษฐานว่า เมื่อท้าวชินเสน

ทิวกกทนั้น พระราชโอรสได้ไปเป็นราชบุตรเขยท้าวอุทองอยู่นานแล้ว
 บางทีจะตั้ง ๑๐ ปีก็ได้ และอาจที่จะได้ครองเมืองอุทอง แต่เมื่อก่อน
 ท้าวชินเสนทิวกกทนั้นแล้วก็ได้ แต่เมื่อถึงจุลศักราช ๗๐๖ ท้าว
 ชินเสนทิวกกทลงแล้ว พระเจ้าอุทองจึงได้รับราชสมบัติในนครศรีวิชัย
 ด้วย แต่เมื่อได้รับราชสมบัติในนครศรีวิชัยนี้ พระเจ้าอุทองจะทรงรู้สึก
 ว่า ทั่วราชอาณาจักรที่อุทองสะดวกกว่า จึงเลยคงเสด็จอยู่ที่นั่นต่อไป
 และส่วนแคว้นศรีวิชัยก็เป็นอันยกไปรวมเข้าในราชอาณาจักรอันเดียว
 กัน เหตุฉะนั้น ชื่อเมืองศรีวิชัยจึงมิได้ปรากฏอยู่ในจำพวกเมือง
 ประเทศราช เมื่อพระเจ้าอุทองได้ทรงอาณาจักรเป็นขุนหลวงแห่ง
 พระนครศรีอยุธยา

พระเจ้าอุทองนั้น เป็นอันตกลงกันแน่แล้ว เรียกพระนาม
 ตามเมือง แต่ส่วนพระนามของพระองค์เองมีว่ากระไร ไม่ปรากฏว่า
 ได้เคยมีใครได้เอาไว้นั้นแต่เลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอเอาไว้ในที่นี้
 ว่าชื่อ พระราม (คือเจ้าราม) โดยอาศัยเกณฑ์พระนามเมื่อทรงราชย์
 นั้นเอง คือเมื่อขึ้นทรงราชย์ในกรุงศรีอยุธยานั้น ซีพ่อพราหมณ์ถวาย
 พระนามว่า สมเด็จพระรามธิบดีศรีสุนทรบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
 อยู่หัว ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพราหมณ์คงจะได้ชื่อนานพระนามจากพระนาม
 เกิมของพระองค์นั่นเอง มีตัวอย่างเช่น พระร่วงเมืองละโว้ เมื่อขึ้น
 ทรงราชย์ในกรุงสุโขทัย พราหมณ์ก็ถวายพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทรา
 ทิพย์ อันเป็นพระนามผูกขึ้นจากคำว่า ร่วง หรือ รุ่ง ซึ่งเป็นพระนาม
 เกิมนั่นเอง ทั้งนี้ จริงอยู่ในพระราชพงศาวดารมีคำอธิบายในเรื่อง

พระรามาริบัติไว้ว่า “เหมือนด้วยพระนามสมเด็จพระรามนารายณ์
 อวตารอันผ่านกรุงศรีอยุธยาแต่กาลก่อนนั้น” แต่พระนครศรีอยุธยา
 ได้มีมาแล้วแต่ก่อนที่พระเจ้าอยู่ทองไปสร้างพระนครทวารวดีขึ้นแล้ว
 เหตุไฉนจึงไม่ปรากฏเลยว่า ได้เคยมีพระเจ้าแผ่นดินในพระนครนั้น
 ซึ่งทรงพระนามว่ารามาริบัติ ทำไมจึงไม่มีพระเจ้าอยู่ทองเป็นองค์แรก
 จึงน่าสันนิษฐานว่า เพราะท่านเป็นขุนองค์แรกที่มีชื่อว่า ราม จึงได้
 เป็นองค์แรกซึ่งมีพระนามว่ารามาริบัติ ก็ยังมีข้อควรสังเกตอีกอย่าง๑
 คือบึงซึ่งอยู่ในกลางพระนครทวารวดีนั้น เดิมก็เรียกว่า หนองโสน
 แต่ต่อมาเรียกกันว่า บึงพระราม และเรียกกันอยู่จนทุกวันนี้ บึงนี้จะ
 ได้เปลี่ยนชื่อจากหนองโสนเป็นบึงพระรามเมื่อใดหาหลักฐานมิได้ คง
 มีหลักฐานอยู่ แต่ส่วนวัดซึ่งตั้งอยู่ริมหนองนั้น คือมีกล่าวไว้ในต้น
 แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า “ท้าวายพระเพลิงสมเด็จพระ
 พระรามาริบัติพระองค์ที่สร้างกรุงนั้น ให้สถาปนาพระมหาธาตุและ
 พระวิหารเป็นอาราม ให้นามชื่อวัดพระราม” จึงสันนิษฐานกันว่า
 บึงนั้นจะได้เรียกนามไปตามวัด แต่ข้าพเจ้าจักใคร่สันนิษฐานตรงกัน
 ข้ามว่าวัดเรียกตามบึง และบึงนั้นเปลี่ยนจากหนองโสนเป็นบึงพระราม
 เพราะเป็นที่ซึ่งขุนหลวงรามได้ทรงเลือกเป็นที่ตั้งพระนครนั่นเอง

ความเห็นของข้าพเจ้าในเรื่องท้าวแสนปมและสมเด็จพระรามาริ
 บัติที่ ๑ มีอยู่เช่นนี้ นักเลงโบราณคดีจะวินิจฉัยอย่างไรก็แล้วแต่จะ
 เห็นสมควร.

อธิบายความเพิ่มเติม

ของ

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ

หมายเลข ๑

ทั้งที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุแห่งนี้ กับที่วัดพระมหาธาตุเมือง
สุโขทัย ตรวจดูการสร้างโดยละเอียด เห็นว่าสร้างซ้ำสร้างเติมกันและ
มีรอยแก้ไขนับแห่งไม่ถ้วน

หมายเลข ๒

เรื่องเมืองโบราณที่บ้านโคน นี้ ต่อมาสอบได้ความว่าตรงกับ
เมือง คณทั ที่ปรากฏชื่อในจารึกพ่อขุนรามคำแหงและในหนังสือ
จามเทวีวงศ์ เพราะฉะนั้นมิใช่เมืองเทพนครดังกล่าวในเรื่องเกร็ด
ข้างต้นหนังสือพระราชพงศาวดาร อนึ่ง เมื่อถึงรัชกาลที่ ๖ ได้เสด็จ
ประพาสถึงเมืองท้าวอุทอง ทรงพระราชวินิจฉัยเรื่องพระเจ้าอุทองว่า
เห็นจะเป็นแต่เชื้อสายราชวงศ์เชียงรายมาได้เป็นราชบุตรเขย เลยได้
ครองกรุงอุทอง แล้วหนีเข้าไปตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ส่วน
ขุนหลวงพ่วงวันนี้ได้ครองเมืองสุพรรณอย่างเมืองลูกหลวงอยู่อีกเมือง
หนึ่งต่างหาก เมื่อพระเจ้าอุทองย้ายไปตั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว จึงได้
เป็นใหญ่อยู่ทางเมืองเดิม

หมายเลข ๓

ศิลา ขอมดำดิน^๕ นี้ ต่อมาต้องย้ายเอามารักษาไว้ที่ศาลากลาง เพราะคนยังลักต๋อยเอาไปทำยาหรือทำเครื่องราง เคียน^๕ เหลืออยู่เล็กน้อยกว่าที่ทรงพรรณนาในพระราชนิพนธ์มาก

หมายเลข ๔

ลำดับกษัตริย์ซึ่งครองกรุงสุโขทัย ต่อมา ศาสตราจารย์ยอช เซเกส์ ได้ไปสอบศิลาจารึกและในบรรดาที่ปรากฏในหนังสือเก่าได้ความดังนี้

พระองค์ที่ ๑ พระเจ้าศรีอินทราทิตย์ ผู้เป็นต้นราชวงศ์ เดิมปรากฏนามว่า พ่อขุนบ้านกลางท้าว^{*} เป็นเจ้าเมืองราด แล้วได้เป็นเจ้าเมือง (เซลิยง) ศรีสัชนาลัย รบพุ่งชิงเมืองสุโขทัยได้จากพวกขอม จึงราชาภิเษก ทรงพระนามว่า พระเจ้าศรีอินทราทิตย์ (ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า คำที่เรียกกันว่า พระร่วง อันหมายความว่ารุ่งเรือง เห็นจะแปลคำไทยมาจากศรีอินทราทิตย์นั่นเอง) หนังสือเก่าซึ่งแต่งในภาษาบาลี เอาคำว่าพระร่วงไปแปลเป็นภาษาบาลี เรียกว่า วิจารณ์ราช บ้าง อรุณราช บ้าง หากภาษาบาลีซึ่งเสียงคล้ายกับ พระร่วง เรียกว่า รังคราช สุรังคราช ไสยรังคราช บ้าง

พระองค์ที่ ๒ ปรากฏนามว่า พระยาบานเมือง เป็นราชโอรสของพระองค์ที่ ๑ (ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า พระนามบานเมืองนั้นเห็นจะมีมาแต่ยังเป็นลูกหลวง พระนามถวายเมื่อราชาภิเษกหาปรากฏไม่) หนังสือภาษาบาลีเรียกว่า ปาลราช

^{*} พ่อขุนบางกลางท่าว

พระองค์ที่ ๓ เป็นราชอนุชาของพระองค์ที่ ๒ มีความชอบ
ชนช้างชนะขุนสามชนที่เมืองตาก พระราชบิดาประทานพระนามว่า
พระรามคำแหง คงใช้พระนามนี้ต่อมาในเวลาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
หนังสือภาษาบาลีเรียกว่า รามราช นับเป็นมหाराชพระองค์ ๑ ใน
พงศาวดารสยาม

พระองค์ที่ ๔ ใช้พระนามในศิลาจารึกภาษาไทยว่า พญาเลอ
ไทย ในจารึกภาษาเขมรเห็นจะใช้พระนามถวายเมื่อราชาภิเษกว่า
ฤทธิชัยเชษฐสุริยวงศ์ ในหนังสือชินกาลมาลินีแต่งในภาษาบาลีใช้
พระนามว่า อุทกโชตถราช (แปลว่าพระยาจมน้ำ) เป็นราชโอรสของ
พระเจ้ารามคำแหงมหาราช

พระองค์ที่ ๕ ทรงพระนามว่า พญาเลไทย หรือ ฤทธิ เป็น
ราชโอรสของพระองค์ที่ ๔ เมื่อราชาภิเษกถวายพระนามว่า สุริยพงศ
รามมหาธรรมราชาธิราช มักเรียกกันว่า พระเจ้าธรรมิกราช หรือ
พระมหาธรรมราชา นับเป็นองค์ที่ ๑ ในรัชกาลของพระองค์นี้ พระเจ้า
อู่ทองตั้งเป็นอิสระชน ณ กรุงศรีอยุธยา แล้วเป็นไมตรีกับกรุงสุโขทัย
อย่างประเทศศกดิ์เสมอกัน

พระองค์ที่ ๖ ปรากฏพระนามว่า พระมหาธรรมราชาธิราช
นับเป็นองค์ที่ ๒ เป็นราชโอรสพระองค์ที่ ๕ ทำสงครามแพ้สมเด็จพระ
บรมราชาธิราช (พงษ์) ต้องยอมเป็นประเทศราชขึ้นกรุงศรีอยุธยา
แล้วย้ายมาครองเมืองพิษณุโลกเป็นราชธานี

พระองค์ที่ ๗ ปรากฏพระนามว่า พระมหาธรรมราชานับเป็น
องค์ที่ ๓ เป็นราชโอรสพระองค์ที่ ๖ (สันนิษฐานว่าเสวยราชย์อยู่

ไม่ช้า) เมื่อสิ้นพระชนม์ เมืองเหนือเป็นจลาจล ในรัชกาลสมเด็จพระนครินทราชา

พระองค์ที่ ๔ ปรากฏพระนามว่า พระมหาธรรมราชา นับเป็นพระองค์ที่ ๔ ในหนังสือพระราชพงศาวดาร เรียกว่า พระยาบานเมือง เห็นจะเป็นราชอนุชาพระองค์ที่ ๗ สมเด็จพระนครินทราชาทรงตั้งให้ครองเมืองเหนือ มีพระนามว่า ศรีสุริยพงศบรมบาลมหาธรรมราชาธิราช

ก่อนถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (สามพระยา) ก็ทรงตั้งพระราเมศวรราชโอรส (ซึ่งพระมารดาเห็นจะเป็นเชื้อราชวงศ์สุโขทัย) ขึ้นไปครองหัวเมืองเหนืออยู่ ณ เมืองพิษณุโลก ต่อมาได้เสวยราช ทรงพระนาม สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

หมายเลข ๕

เมืองเชียง เป็นเมืองสำคัญในเรื่องพงศาวดารไทย กว้างในตำนานว่าไทยได้เมืองเชียงเป็นทีแรกก่อนแล้วจึงชิงเมืองสุโขทัยได้จากพวกขอม แต่ว่าเมืองเชียงอยู่ที่ไหน ชื่อนี้ไม่ทราบกันแน่มาช้านาน บางคนก็สันนิษฐานว่าเมืองกำแพงเพชร เช่นพระยาประชาภิจักรจักร (แฉ่ม บุณนาค) กล่าวในหนังสือตำนานโยนก ขำพะเจ้าเห็นอย่างเช่นทรงพระราชวินิจฉัยในหนังสือนี้ ว่าต้องเป็นเมืองต่อแดนกับมณฑลพายัพ พระยาเชียงจึงสามารถเทครัวไปเข้า (พระเจ้าติโลกะ) มหาราชเมืองเชียงใหม่ แล้วนำกองทัพเมืองเชียงใหม่มาตีเมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย และเมืองพิษณุโลก ทั้งปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร เรื่องเมืองเชียงนี้ได้ตรวจหากันมาอีกช้านานจึงได้ความ

เป็นแน่ชัดว่า คือ เมืองสวรรค์โลก นั้นเอง เดิมทีเคยเรียกว่าเมือง
เซลิ้ง ตัวเมืองอยู่ตรงที่ยังมีพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุที่กล่าวถึงใน
ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง แต่เดี๋ยวนี้ ชาวเมืองเรียกกันว่า วัดน้อย
ครั้นต่อมาเห็นจะเป็นด้วยน้ำเซาะตลิ่งพัง ชานเมืองหมดไปทุกที่
กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงจึงสร้างเมืองใหม่ตรงแก่งหลวง เหนือเมือง
เซลิ้งเดิมขึ้นไปประมาณ ๒๐ เส้น แล้วขนานนามเมืองนั้นว่า เมือง
ศรีสัชนาลัย แต่ชาวประเทศอื่นยังคงเรียกว่า เมืองเซลิ้ง ทั้งพวก
เชียงใหม่และพวกกรุงศรีอยุธยา ก็พึงเห็นได้ในบานแผนกกฎหมาย
ลักษณะลักพาของพระเจ้าอู่ทอง และในหนังสือลิลิตเรื่องยวนพ่าย
ก็เรียกว่า เมืองเซลิ้ง มิได้เรียกว่า ศรีสัชนาลัย มาจนเมืองเหนือ
ทั้งปวงตกเป็นอาณาเขตของกรุงศรีอยุธยา จึงขนานนามว่า เมือง
สวรรค์โลก เรียกวมทั้งเมืองเซลิ้งและเมืองศรีสัชนาลัยด้วยกัน ชื่อ
เดิมก็เป็นอันสูญไปทั้ง ๒ เมือง

หมายเลข ๖

ตรงนี้จะกล่าวอธิบายแต่เรื่อง เมืองเจ้าเงาะ กับเมืองทุ่งขี้ ซึ่งได้
ตรวจในชั้นหลังต่อมา เมืองที่เรียกกันว่าเป็นเมืองเจ้าเงาะนั้นเป็นเมือง
โบราณเก่าแก่ ตั้งแต่ก่อนชนชาติไทยลงมาเป็นใหญ่ในประเทศสยาม
ชุดพบของโบราณในสมัยที่กล่าวนั้น ในบริเวณเมืองเจ้าเงาะหลายอย่าง
ส่วน เมืองทุ่งขี้ นั้น สร้างขึ้นเมื่อในสมัยสุโขทัยเป็นเมืองค่านแทน
เมืองเจ้าเงาะ ปรากฏชื่อในบานแผนกกฎหมายลักษณะลักพา ทั้งใน
รัชกาลพระเจ้าอู่ทอง เรียกว่า เมืองทุ่งขี้ เมืองบางยม (ซึ่งอยู่ริม
ลำน้ำยมเก่า) เป็นคู่กัน ดังนี้.

สารบัญ

ชาติพันธุ์วิทยา

ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย

หน้า

คำนำของกรมการสนเทศ

๗๑

ชาติพันธุ์วิทยา ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย

โดย เอ. การ์ร และ พันตรี อี. ไฮเตนฟาเทน

๗๒

๑. นิกิริโต (Negrito)

๘๗

พวกเซม้ง

๘๗

๒. พวกอินโดเนเซียน

๘๘

พวกมลายู

๘๘

ชาวน้ำ

๘๙

๓. มอญ — เขมร

๙๑

ละว้า

๙๑

พวกขมุ

๙๓

ชอง

๙๔

พวกชาวบน

๙๕

ไล่

๙๕

แสก

๙๖

กะลอง

๙๗

ข้าพรว

๙๗

ส่วยหรือกุ่ม

๙๘

พวกเขมร	๙๙
มอญ	๑๐๐
ทมิฬ	๑๐๑
๔. ญวน	๑๐๑
๕. ตระกูลเบต—พม่า	๑๐๓
มูเซอร์	๑๐๓
กะเหรี่ยง	๑๐๔
ละว้าเมืองกาญจนบุรี	๑๐๗
๖. ชาวไทย	๑๐๘
ไทยโคราช	๑๐๙
ลาวหรือไทยทางเหนือและทางอีสาน	๑๐๙
ผู้ไทย	๑๑๑
พวกย้อ	๑๑๒
พวกโย้ย	๑๑๓
พวกลื้อ	๑๑๓
พวกไทยใหญ่	๑๑๓
พวกซำซำ	๑๑๔
๗. เผ่าจีน	๑๑๔
จีน	๑๑๔
ม้าว	๑๑๕
พวกเย้า	๑๑๗
๘. ผีตองเหลืองหรือยุมนบุรี	๑๑๘

คำนำ

หนังสือเรื่องชาติพันธุ์วิทยานี้ เป็นตอนหนึ่งในหนังสือชุด มี ๒๒ ตอน ซึ่งกระทรวงพาณิชย์และสมาคมเคมิก เกยตีพิมพ์เป็นเล่ม หนังสือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ให้ชื่อว่าภูมิศาสตร์และอุตสาหกรรมของสยาม ความมุ่งหมายก็เพื่อรวบรวมเรื่องที่สำคัญเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรมของประเทศไทยแต่สังเขปเท่าที่มีอยู่ ออกเผยแพร่แก่ประชาชน นับตั้งแต่ได้ตีพิมพ์แล้วก็จำหน่ายได้เป็นจำนวนมาก จนหมดหนังสือไม่มีจำหน่ายมานานแล้ว แต่ยังมีผู้มาถามซื้ออยู่มาก กรมการสนเทศจึงดำริจะแก้ไขและตีพิมพ์ใหม่ โดยแยกเรื่องออกเป็น ตอน ๆ

ชาติพันธุ์วิทยาฉบับที่ตีพิมพ์นี้ นายแพทย์ เอ. คาร์ร อดีตเจ้ากรมพฤกษศาสตร์ เป็นผู้รวบรวมจัดทำ และพันตรี อิริก ไซเคนฟาเคน แห่งกรมตำรวจภูธรเดิม ได้ชำระและเรียบเรียงใหม่ ในการตีพิมพ์ใหม่นี้ พันตรี ไซเคนฟาเคน ได้เรียบเรียงและเรียบเรียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยความเห็นชอบของพระยาอนุমানราชชน อธิบดีกรมศิลปากรคนก่อน ส่วนเรื่องตอนอื่น ๆ จะได้จัดตีพิมพ์กันไปเมื่อได้ชำระแก้ไขเรียบร้อยแล้ว

กรมการสนเทศหวังว่าหนังสือนี้จะเป็นที่สนใจแก่นักศึกษาชาติพันธุ์วิทยาไทย และทั้งนักทัศนาจรและผู้อ่านทั่วไป

กรมการสนเทศ

กระทรวงเศรษฐกิจ การเกษตร ๗

เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓

ชาติพันธุ์วิทยา ว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย

โดย

เอ. การ์รั และ พันตรี อ. ไชยเดงฟาเดน

แต่ก่อนนี้ ไม่รู้ชื่อนานนัก มีผู้ทราบแต่น้อยว่าหมู่ชนพวกแรกที่มีอยู่ในประเทศไทยเป็นชนเชื้อชาติใด แต่ต่อมาการค้นคว้าเรื่องนี้ได้ก้าวหน้ามาโดยลำดับ ความไม่รู้ซึ่งเป็นตั้งมานานก็อดไว้ ได้เผยเรื่องให้เห็นเมื่อ ๑๐ ปีมานี้ (Decennium) ^(๑) ได้มีผู้ค้นพบซากกระดูกมนุษย์ยักษ์เดินตัวค่อมอย่างถึงเป็นครั้งแรกที่เกาะชวา จึงเอาซากกระดูกนี้เท่าที่พบมาประกอบใหม่ขึ้นเป็นโครงรูปมนุษย์ ในพวกที่เรียกว่า Meganthropus ^(๒) และ Pithecanthropus robustus Weidenrich ^(๓)

- (๑) decennium การแบ่งระยะเวลาตามหลักมานุษยวิทยา นับชาติละ ๑๐ ปี เรียก decennium ๑ (ผู้แปล)
- (๒) Meganthropus เป็นพวกยักษ์ พบในชั้นหินยุค Pleistocene ที่ชวา กระดูกที่พบ คือขากรรไกรและฟัน ๓ ซี่ อันมีขนาดใหญ่กว่าลิงกอริลลา แต่มีลักษณะคล้ายคน เข้าใจว่าเป็นต้นตระกูลของมนุษย์วานรที่เรียกว่า Pithecanthropus (ผู้แปล)
- (๓) Pithecanthropus robustus เป็นพวกมนุษย์วานรขึ้นตัวตรง ค้นพบที่ชวา กระดูกที่พบมีกะโหลกศีรษะและกระดูกขาที่อ่อนบน กะโหลกศีรษะมีลักษณะคล้ายของลิง บรรพบุรุษสมองได้ระหว่าง ๘๐๐ ลูกบาศก์เซ็นติเมตร กระดูกขา มีลักษณะตรงและแบบบางคล้ายกระดูกขาของคน ฟันมีลักษณะบางส่วนคล้ายคน และบางส่วนคล้ายลิง มนุษย์พวกนี้สูงประมาณ ๕ ฟุต ๘ นิ้ว หรือ ๑๗๐ ซม. (ผู้แปล)

ในคราวเดียวกันนี้มีผู้พบฟันมนุษย์ขนาดยักษ์ที่ในร้านขายของร้านหนึ่งที่เกาะฮ่องกง จึงเป็นแนวทางอนุมานได้จากลักษณะฟันเหล่านี้ ว่ามีมนุษย์ยักษ์จริง ซึ่งสมควรได้ชื่อว่ามนุษย์พวก Gigantopithecus^(๑) เพราะมีขนาดความสูงและขนาดตัวตามที่อนุมานได้จากกระดูกเท้าที่ทราบใหญ่โตกว่ามนุษย์พวกอื่นๆ เมื่อศึกษาต่อไปก็ทราบว่า ภูมิลำเนาของมนุษย์ยักษ์พวกนี้กำหนดว่าอยู่ตามในถ้ำหินปูนในมณฑลกว๋างสีทางตอนใต้ของประเทศจีน สันนิษฐานกันว่ามนุษย์ยักษ์ดึกดำบรรพ์นี้และรวมทั้งมนุษย์ยักษ์จำพวกอื่นๆ ที่เรียกรวมกันว่า เป็นจำพวกสัตว์ดึกดำบรรพ์ในบริเวณแคว้นจีน—มลายู (Sino Malayan) ซึ่งสูญไปแล้ว จะมีถิ่นกำเนิดอยู่ในตอนเหนือของอินเดีย แล้วย้ายถิ่นเร่ร่อน มุ่งมาทางตะวันออก จนถึงเขตเหนือสุดของแหลมอินโดจีนและแยกพวกออกเป็น ๒ สาย สายหนึ่งเรียกว่าพวกเหนือ เข้าสู่ประเทศจีน ผ่านจากใต้ไปเหนือไปสุดทางที่บริเวณกรุงปักกิ่ง มนุษย์ดึกดำบรรพ์ที่เรียกว่า พวก Gigantopithecus และพวก Peking man (หรือซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พวก Homo Pekinensis) ก็เป็นมนุษย์อยู่ในสายนี้ อีกสายหนึ่งแยกลงใต้ เป็นแนวยาวจากเหนือไปใต้ของดินแดนที่เป็น

(๑) Gigantopithecus เป็นพวกลิงยักษ์ พบในชั้นหินยุค Pleistocene ที่ฮ่องกง ในประเทศจีนตอนใต้ กระดูกที่พบคือฟัน มีลักษณะเหมือนคน จำนวน ๔ ซี่ แต่ละซี่มีขนาด ๓ เท่าของคนหรือ ๑ $\frac{1}{2}$ เท่าของฟันซี่ใหญ่ที่สุดของลิงกอริลล่า (ผู้แปล)

ประเทศไทยเคยวัน ผ่านแหลมมลายูแล้วข้ามไปเกาะสุมาตรา ไปสุดลง
ที่เกาะชวา ซึ่ง ณ ที่นั้นได้ค้นพบซากมนุษย์ดึกดำบรรพ์อยู่หลายพวก
ถ้าได้มีการสำรวจอย่างจริงจังตามหลักวิทยาศาสตร์ในบริเวณถ้ำหินปูน
ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายทั่วไปในดินแดนตอนเหนือ ตะวันตก และ
ใต้ของประเทศไทยก็คาดว่าจะได้พบซากมนุษย์และสัตว์อีกเป็นจำนวน
มาก ในจำนวนซากมนุษย์ที่อาจค้นพบ คงมีทั้งพวก *Meganthropus*
และพวก *Pithecanthropus* และบางทีจะต้องพบพวก *Gigantopithecus*
ด้วย ถ้าได้พบหลักฐานเช่นที่กล่าวมานี้ ก็จะทำให้ทราบได้ว่ามีมนุษย์
อยู่แล้วย้อนขึ้นไปถึงยุค Pleistocene age ซึ่งอยู่ก่อนสมัยเราประมาณ
๑๐๐,๐๐๐ ปี หรือยิ่งกว่านั้น อาจจะเหนือขึ้นไปถึงยุค Pliocene ก็ได้
สมัยแรกที่สุดซึ่งอาจจะสืบสาวได้ว่ามีมนุษย์อาศัยอยู่แล้วในประเทศไทย
ก็ได้แก่พวกมนุษย์ซึ่งมีวัฒนธรรมในระดับชั้นยุคหินปูนเก่าเท่านั้น ที่
ทราบได้จากเครื่องมือหินที่ประดิษฐ์ขึ้นอย่างหยาบ ๆ ที่มีพบอยู่ตามถ้ำ
ต่าง ๆ ในจังหวัดราชบุรี ลพบุรี และเชียงราย เครื่องมือเหล่านี้ได้
แก่ขวานใช้จับด้วยกำปั้นท่ามกลาง หินมีคมเสียมแหลม เครื่องบด และ
ใบมีกรูปเทอะทะสักแต่ว่าเป็นมีด เหล่านี้ล้วนทำอย่างหยาบ ๆ ไม่มี
ร่องรอยว่าขัดหินให้เกลี้ยงเกลาเลย ถ้าจะขุดค้นเอาซากเปลือกหอยที่
มนุษย์อยู่ถ้ำเหล่านี้กินหอยแล้วโยนเปลือกทิ้งไว้บนพื้นถ้ำ ก็จะได้ทราบ
ได้เพียงว่ามนุษย์ชาวถ้ำเหล่านี้คงจะอาศัยอาหารจำพวกหอย ปูเป็นพื้น

เท่านั้น นักประวัติศาสตร์ก่อนสมัยประวัติศาสตร์กำหนดลักษณะ
เครื่องมือหินยุคหินเก่าว่าเป็นมนุษย์ในจำพวก Proto-Melanesian (๑)
นอกนี้ยังได้พบเศษภาชนะดินเผาปนอยู่กับเครื่องมือหินที่กล่าวมาข้าง
ต้น ซึ่งอาจเอาเข้ารวมไว้ในพวกวัฒนธรรมโฮบินเนียน (๒) (Hoabin-
hian Culture) เพราะขุดพบเศษภาชนะดินเผาเหล่านี้ได้ในถ้ำต่าง ๆ
ในแคว้นตังเกี๋ย เวียดนามเหนือ และลาว นักวิทยาศาสตร์ฝรั่งเศสได้ขุดพบ
ซากโครงกระดูกของมนุษย์ในตระกูล Proto-Australian (๓) และ
ตระกูล Papuan-Melanesian (๔) มานานแล้ว จึงเชื่อว่า พวกที่ใช้
ภาชนะดินเผอย่างเดียวกับที่พบในประเทศไทย จะต้องเป็นชนเผ่า
เดียวกัน จึงเรียกชื่อหมู่ชนผู้เป็นเจ้าของเศษภาชนะดินเผาในเมืองไทย
ว่า เผ่า Proto-Melanesian (Proto-Australian+Papuan-Melanesian)
ส่วนมนุษย์มีวัฒนธรรมชนิดที่เรียกว่า ไมโครลิธ (Microliths Culture) (๕)
คือรู้จักเอาหินขนาดเล็กมาก่อเรียงกันเป็นอนุสาวรีย์ของมนุษย์เผ่า

-
- (๑) มนุษย์ที่อยู่มาก่อนพวกเมลานีเซียนเดียน เมลานีเซียนเป็นชาวหมู่เกาะเมลานีเซียน มีเกาะนิวกินีเป็นต้น ซึ่งชาวเกาะเดิมเป็นพวกเงาะ (Negrito) (ผู้แปล)
(๒) ช่อเมืองในตังเกี๋ยซึ่งค้นพบเศษภาชนะดินเผาย่างนี้เป็นสถานที่แรก จึงได้ให้ชื่อเรียกว่า Hoabinhian Culture (ผู้แปล)
(๓) Proto-Australian เป็นชื่อของหมู่ชนตระกูลหนึ่ง ที่อยู่มาก่อนชาวพลเมืองของทวีปออสเตรเลียปัจจุบัน (Proto=ก่อน) (ผู้แปล)
(๔) Papuan-Melanesian เป็นชื่อหมู่ชนหมู่หนึ่ง ผสมระหว่างชาวปาปัว (Papuan) แห่งเกาะนิวกินี และชาวอื่น ๆ ในหมู่เกาะ Melanesian (ผู้แปล)
(๕) ตามหลักวิชาสัตววิทยา นอกจากแยกความเจริญทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ในยุคหินออกเป็น ๓ ระยะตามลักษณะของเครื่องมือหินที่ค้นพบ ยังแยกออกตามลักษณะหินที่มนุษย์ยุคหินใช้ก่อเป็นอนุสาวรีย์ ตามที่ปรากฏพบเป็น ๒ ลักษณะคือ

นิกริโต (Negritos) และเวดดิค (Weddid) ไม่ปรากฏว่าได้เคยพบ
 ชากรมีอยู่ในประเทศไทยจนทุกวันนี้ แต่ชนเผ่านิกริโต (Negritos) นั้น
 ยังมีเหลืออยู่ในตอนใต้ประเทศไทยคือพวกเงาะ (Semang) ซึ่งเหลือ
 อยู่เพียงไม่กี่ร้อยคนแล้ว ส่วนพวก Weddid นั้น นักมานุษยวิทยา
 เยอรมันมีชื่อผู้หนึ่งได้ให้ความเห็นว่า พวกกุย ทางภาคอีสานของ
 ประเทศไทยนี้เป็นพวกเวดดิค (Weddid) แต่ถูกชนเผ่าอินโดเนเซีย
 และเขมรผสมเสียแล้ว วัฒนธรรมของมนุษย์ยุคหินเก่าและกลาง
 (Palaeo—or Mesolithic)^(๑) และที่ทำด้วยกระดูกที่ขุดพบได้บ่อย ๆ
 ในเกาะสุมาตรา ชวา และจนกระทั่งในประเทศญี่ปุ่นเป็นของมนุษย์
 ในเผ่าที่ยังไม่สามารถจะทราบได้ แต่ก็ปรากฏว่าเครื่องมือที่ทำด้วย
 กระดูกอย่างนี้มีผู้พบในประเทศไทยเหมือนกัน

๑. Megalithic Culture (mega=ใหญ่ lithic=หิน) และ

๒. Microlithic Culture (micro=เล็ก lithic=หิน)

อย่างแรกมนุษย์เอาหินก้อนใหญ่มากมาตั้งเป็นลักษณะต่าง ๆ คือ ถ้าตั้งอยู่โดดเดี่ยว
 เรียกว่า menhir ถ้าตั้งเป็นคู่ม่ออันหนึ่งทับบนเรียกว่า dolmen หรือ cromlech
 อย่างที่พบที่อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี ในประเทศอังกฤษเรียกว่า stone-henge
 ถ้าปักเป็นวงเรียกว่า cromlech โดยเฉพาะในอังกฤษเรียกว่า stone-circle
 ถ้าปักเป็นแถวไปเรียกว่า alignment ส่วนอย่างหลังที่ใช้ก้อนหินเล็ก ๆ วาง
 เรียงกันที่เรียกว่า micro-lithic ที่มีอยู่ในเมืองเราที่ทราบมากที่สุดที่ลาดหญ้า
 จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งชาวบ้านเข้าใจว่าช้างเอามาวางเรียงไว้ นายขจร สุขพานิช
 เป็นผู้ไปเห็นมาเมื่อปีล่าสุด (ศ.ก.)

- (๑) Palaeo—or Mesolithic เป็นยุคหินเก่าหรือกลางอยู่ใน Stone Age ยุค
 มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ล่าสัตว์และหาผลหมากรากไม้ มีขวานหินสำหรับ
 ฝ่าและตัด และทำเครื่องมือเล็ก ๆ ไซ้ (ผู้แปล)

เครื่องมือหินในยุคหินใหม่ (Neolithic) มีผู้พบบ่อย ๆ จนเป็นธรรมดา อยู่ในประเทศไทยทั้งทางภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือและโดยเฉพาะทางภาคใต้ เครื่องมือเครื่องใช้ในยุคหินใหม่เหล่านี้ไม่ต้องสงสัย คงเป็นมนุษย์เผ่าอินโดเนเซียนนำเข้ามาในสมัยที่อพยพเป็นหลายพวกหลายสมัยผ่านแหลมอินโดจีนจากเหนือไปได้ จนข้ามไปอยู่ตามเกาะต่าง ๆ ในประเทศอินโดเนเซียนและประเทศฟิลิปปินส์ วัฒนธรรมยุคหินปูนใหม่ (Neolithic) มักจะเป็นพวกเครื่องปั้นดินเผา อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมยุคหินใหม่ (Neolithic) นี้ยังแพร่หลายอยู่ในหมู่ชนชาวเขาหลายพวกในแหลมอินโดจีน นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งกล่าวว่า ยุคหินใหม่นี้แยกออกเป็น ๒ สาย คือ สายเหนือและสายใต้ทั้งนี้เป็นเพราะการอพยพเคลื่อนย้ายของชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในตระกูลมังกอลอยด์ (Mongoloid) หรือมีเชื้อมังกอลอยด์ผสมอยู่ เพราะฉะนั้นในตอนกลางของแหลมอินโดจีนใต้ของประเทศจีน และตอนตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย จึงตกอยู่ในแดนของเครื่องมือหิน ที่เรียกว่า Shouldered celt ซึ่งเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Austro Asiatic) ส่วนประเทศต่าง ๆ ใต้ลงไปซึ่งเป็นชนชาติพุกภาษาในตระกูลชวา-มลายู คงใช้เครื่องมือหินชนิดที่เป็นรูปขวานหินตามธรรมดาเท่านั้น อนุสาวรีย์ที่ใช้หินขนาดใหญ่ (Megaliths)^(๑) บั๊กเต้โตคเตี้ยวหรือบั๊กลัอมเป็นวง มีพบมากใน

(๑) ดูเชิงอรรถ (๕) หน้า ๗๕-๗๖

ทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ส่อให้เห็นว่า
 อนุสาวรีย์ตึกคำบรรพ์เหล่านี้ คงจะใช้เนื่องด้วยคตินับถือพระอาทิตย์
 (Solar Cult) รูปภาพโบราณสมัยตึกคำบรรพ์ซึ่งเขียนไว้ที่ผนังถ้าก็มีพบ
 อยู่ทางใต้ (ที่เมืองระนอง) และทางอีสาน (ที่อำเภอมุกดาหาร) แต่
 จะวินิจฉัยว่ารูปภาพเหล่านี้จะเป็นภาพเกี่ยวกับคติลัทธิอะไรนั้นก็ยังไม่
 ได้ อาจเป็นของมนุษย์ในพวกนิกริโต (Negritos) หรือของมนุษย์
 ในพวกโปรโตออสเตรเลีย (Proto-Australian) ก็ได้ แต่น่าจะเป็น
 พวกหลังมากกว่า วัฒนธรรมยุคหิน (Stone Age) เห็นจะเป็นวัฒนธรรม
 อยู่เป็นเวลานานมากในแหลมอินโดจีน จนกว่าจะถึงยุคบรอนซ์และยุค
 เหล็ก (Bronze Age & Iron Age) ซึ่งมาพร้อม ๆ กัน ตามที่กล่าว
 มานี้จะเห็นว่าชนชาติเผ่าออสเตรเลีย (Australoid) ปาปวน (Papuan)
 เมลาเนเซียน (Melanesian) และพวกเวดดิ (Weddia) ไม่ปรากฏ
 ว่ามีเชื้อสายสืบมาถึงในปัจจุบันในดินแดนนี้ที่รายชนชาติอินโดเนเซียน
 ซึ่งคงอพยพมาแต่เหนือ จะเข้าแทนที่พวกที่กล่าวมาข้างต้นเสียหมด
 จึงไม่มีชนชาติเผ่าเหล่านี้เหลืออยู่ ข้อสันนิษฐานนี้จะเกิดขึ้นเมื่อไร
 ทราบไม่ได้ ทราบได้แต่ว่าเมื่อราว ๓,๕๐๐ ปีที่ล่วงมาแล้วได้มีการอพยพ
 ใหญ่เข้ามาในแหลมอินโดจีนทางตะวันตก คืออินเดีย กล่าวคือ เมื่อ
 พวกอารยันเข้ามาครอบครองอินเดียแล้ว พวกเจ้าของดินเดิมซึ่งเป็น
 มนุษย์ในพวกออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) และอยู่ในตระกูล
 ภาษา มอญ-เขมร ต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในแหลมอินโดจีนและ

ภาคใต้ของประเทศจีนด้วย แล้วเกิดผสมกับชนเผ่าอินโดเนเซียนที่อยู่
ก่อนไม่มากนักน้อย ส่วนชาวมลายูนั้นเป็นพวกที่ทะเลาะจากเกาะสุมาตรา
อพยพเข้ามาในแหลมอินโดจีนในระยะหลังมาก พวกออสโตร-เอเชียติก
(Austro-Asiatic) นี้ ได้แก่พวกมอญที่อยู่ตอนใต้ของประเทศพม่า และ
ประเทศไทยตอนเหนือและตอนกลางซึ่งเป็นชนชาติมีวัฒนธรรมสูงมาก
และพวกเขมร ก็พวกที่สร้างโบราณสถานอันใหญ่โตมโหฬารใน
ประเทศเขมร และพวกเขมรที่อยู่ในดินแดนอีสานของประเทศไทยและ
ในแคว้นญวนใต้ นอกนี้ยังมีพวกกะเหรี่ยงอยู่ทางเหนือของประเทศไทย
และพวกชาวป่าชาวเขาอีกมากมายซึ่งอยู่ตามป่าเขาในประเทศลาว
เวียตนาม และเขมร การอพยพของมนุษย์มาสู่ดินแดนประเทศไทย พวก
ที่สามคือพวกตระกูลทิเบต-พม่า (Tibeto-Burmese) ซึ่งมีเหลืออยู่ใน
ปัจจุบันนี้คือพวกกะเหรี่ยงทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเท
ไทย(๑) ในที่สุดก็เป็นการอพยพพวกสุดท้ายของมนุษย์ประมาณเวลา
๑,๓๐๐ ปีล่วงแล้ว พวกนี้คือพวกไทยซึ่งอพยพมาจากที่ราบสูงทางภาค
ใต้ของประเทศจีน พวกนี้ได้เข้ามาครอบครองดินแดนส่วนใหญ่ซึ่ง
ขณะนี้เป็นประเทศไทย ลาว ตังเกียเหนือ และแคว้นไทยใหญ่ รวม
ทั้งพม่าตอนเหนือแคว้นอัสสัมและมณีปุระด้วย เมื่อกล่าวถึงการอพยพ
ย้ายถิ่นของมนุษย์เผ่าต่าง ๆ เข้ามาในประเทศไทยเป็นยุค ๆ ดังกล่าว
มาแล้ว ก็จะต้องรวมการอพยพทางทะเลของชาวจีนด้วย ชาวจีน

(๑) ชนชาติกะเหรี่ยงหรือยาง เป็นมนุษย์ในตระกูลทิเบต-พม่าหรือไม่ ยังไม่เป็นที่
ตกลงกัน (ส.ก.)

เหล่านี้มาจากมณฑลตะวันออกเฉียงใต้ แผ่นดินใหญ่ของประเทศจีน เกาะไหหลำ ซึ่งในตอนกลางของเกาะไหหลำนี้มีชนเผ่าไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก (คือพวกไทยลีหรือโล่) ชาวจีนที่อพยพเข้ามานี้มีจำนวนมาก และมีความสำคัญต่อจำนวนพลเมืองของไทยไม่น้อย

การอพยพของมนุษย์เผ่าต่าง ๆ ที่เข้ามาในแหลมอินโดจีน เป็นพวก ๆ เป็นระยะเวลาอันยาว พวกแรกและพวกหลังที่สุด ที่เข้ามาจากดินเคิมลงสู่ใต้และตะวันออก คงมีระยะเวลาห่างไกลกันมาก ข้อหนึ่งที่เป็นเหตุให้ชนชาติเหล่านี้แม่เดิมเป็นชาติเดียวกัน ต้องมีภาษา ประเพณี การแต่งกาย สืบสอนปนกันยุ่ง เพราะด้วยแยกกัน อพยพมาเป็นเวลาห่างกันนานมาก จนทำให้ชนเหล่านี้แม่เป็นพวกเดียวกันแต่เคิม มีภาษาพูดไม่เข้าใจกัน และมีประเพณีแตกต่างกันออกไป เมื่อมีชีวิตร่วมกันอยู่ ในหุบเขาที่ห่างไกลกัน และมีภูเขาสูงชัน กันไว้ ไปมาหากันไม่ได้สะดวก ทำให้มีลักษณะเป็นอย่างบ้านใครอยู่ อยู่ใครนอน ชาติความรู้เรื่องโลกภายนอกของตน มนุษย์ที่พูดภาษา ในตระกูลภาษาใหญ่ ๆ ในดินแดนที่เป็นประเทศไทย อาจแบ่งได้ เป็น ๔ ตระกูล คือตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) มี มอญ เขมร ข่า ละว้า เป็นต้น ตระกูลทิเบต-พม่า (Tibeto-Burmese) ตระกูลอินโดเนเซียน (ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่า ตระกูลออสโตรเนเซียน (Austronesian) และ ตระกูลภาษาจีน ภาษาในตระกูลเหล่านี้ไม่จำเป็น จะต้องกันกับเรื่องเชื้อชาติเสมอไป เป็นต้นว่า กลุ่มชนที่พูดภาษา ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) อาจจะประกอบด้วยชน

มีหลายเชื้อชาติก็ได้ ลงชาติอาจเปลี่ยนไปตามภาษาของชาติที่เข้ามา
 เป็นนายตน หรือไม่ก็เปลี่ยนไปตามภาษาของชนชาติเพื่อนบ้านที่มี
 วัฒนธรรมสูงกว่าตน จะเห็นได้จากชนชาติมอญ ซึ่งอยู่ทางภาคกลาง
 และภาคเหนือของประเทศไทย ได้เปลี่ยนมาพูดภาษาไทยในราว
 พุทธศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ พวกกุกยซึ่งอยู่ทางภาคอีสานของ
 ประเทศไทย ก็ได้รับภาษาและวัฒนธรรมจากไทยและเขมรไปมาก
 กลุ่มชนกลุ่มสุดท้ายที่อพยพเข้ามาในดินแดนที่เป็นประเทศไทยใน
 ขณะนี้ น่าจะได้แก่ไทยภาคกลางและภาคใต้ ชนชาติไทยกลุ่มแรก
 อาจเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในแคว้นไทยใหญ่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒
 และตั้งอาณาจักรเชียงแสนขึ้นทางตอนเหนือของประเทศไทยในพุทธ-
 ศตวรรษที่ ๑๓ เป็นที่ประจักษ์ว่า ชนชาติไทยนั้นเป็นเจ้าของดิน
 มาแต่เดิมในประเทศจีนขณะนี้เป็นส่วนใหญ่ คือ ทางตอนเหนือของ
 ลุ่มน้ำแยงซีเกียงจนกระทั่งถึงลุ่มน้ำซวงโท แต่ในระยะเวลาหลายพันปี
 ได้เกิดต่อสู้กับชนชาติจีน (คือ พวก Bak Tribes) ซึ่งยกมาจาก
 ทางตะวันตกเฉียงเหนือ ไทยสู้ไม่ได้ก็อพยพลงสู่ดินแดน
 ทางใต้ของแม่น้ำแยงซีเกียง แต่ก็ถูกชนชาติจีนเบียดรุกมาอีก
 จึงได้อพยพลงสู่ใต้ ในดินแดนที่เป็นประเทศซึ่งบัดนี้เรียกว่า
 ประเทศไทย แคว้นไทยใหญ่ตอนเหนือของพม่า (พวกคำต๋หลวง—
 Khamti Laung) และแคว้นอัสสัม ได้แก่พวกไทยอะหม ซึ่งบัดนี้
 ถูกกลืนชาติเป็นจีนคู่ไป ไทยลงพวกอพยพไปทางตะวันออกได้แก่
 ราชอาณาจักรลาว นอกหนียังอพยพไปอยู่ทางภาคเหนือของแคว้น

ทั้งเกียคือ พวกไทยขาว ไทยแดง และไทยดำ และก็ยังมียกไทย
 ซึ่งตกค้างอยู่ในตอนใต้ประเทศจีนอีก เช่นที่ในมณฑลยูนนาน มีพวก
 ไทยเหนือ ไทยลื้อ ไทยลาย และไทยน้ำ ในมณฑลไกวเจา มีพวก
 ไทยจง หรือไทยย้อย ในมณฑลกวางสี และกวางตุ้ง มีพวกไทยไห้
 และไทยนุง อยู่อีกมาก พวกไทยสาขาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เรียก
 ตัวเองว่าไทยทั้งสิ้น ตามที่สำรวจได้เมื่อประมาณ ๒๕ ปีที่แล้ว ระบุว่า
 ไทยอยู่ประมาณ ๖ ล้าน ๕ แสนคน ไม่นับพวกไทยในเกาะไหหลำ
 ซึ่งมีอีกประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ คน จึงเห็นได้ว่าชนชาติไทยมิใช่ชาติ
 มีจำนวนคนน้อยเลย ถ้าจะรวมคนไทยทั้งหมดที่อยู่ในประเทศและ
 นอกประเทศก็คงจะมีทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า ๒๓ ถึง ๒๔ ล้านคน เนื่องจาก
 สงครามและภัยพิบัติอื่น ๆ ในระยะเวลาหลัง ๆ แห่งประวัติศาสตร์
 ทำให้ชนชาติจีนทางมณฑลตะวันตกต้องอพยพหนีภัยมาสู่ดินแดน
 ประเทศจีนทางตะวันตกมากขึ้น จึงยากที่จะอนุมานฐานะและจำนวน
 ชาวไทยที่มีอยู่ในประเทศจีนขณะนี้ว่ามีอยู่เท่าไร แต่อย่างไรก็ดี คงมี
 เหลืออยู่เป็นจำนวนมาก และควรจะเพิ่มเติมพวกที่อยู่ทางใต้ของจีน
 คือพวกจีนแคะ (Hakkas) ซึ่งมีเชื้อไทยผสมเข้าด้วย แต่บัดนี้
 แยกไม่ออกจากชาวจีนแท้ ๆ แหล่งกำเนิดของคนไทยนั้นยังเป็นปัญหา
 อยู่ ซึ่งเรื่องอย่างนี้เป็นปัญหาเช่นเดียวกันไม่ว่าชาติใด ๆ แต่ก็มี
 เหตุผลที่จะสันนิษฐานได้ว่าชนชาติไทยอพยพมาจากทางตะวันตก
 อาจจะเป็นที่ใดที่หนึ่งในตอนกลาง ๆ ทางตะวันตกของทวีปเอเชียก็ได้
 ซึ่งในขณะนี้สภาพดินฟ้าอากาศในถิ่นนั้นผิดกับปัจจุบันนี้ ก็ยัง
 อำนวยให้คิดเป็นทำเลทำมาหากินได้

ว่าในส่วนประเทศไทยตอนลุ่มน้ำเจ้าพระยาเดิมนั้น ปรากฏว่า
เดิมเป็นดินแดนของชนชาติมอญหรือชนชาติที่พูดภาษามอญ ตั้งแต่
ตอนต้น ๆ ของพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อาณาจักรมอญนี้ มีชื่อโดยอนุโลม
ว่าทวารวดี และดูเหมือนเคยตกอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรพุนั้นมา
เป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๓ อาณาจักรทวารวดี
ตกไปเป็นส่วนหนึ่งของมหาอาณาจักรเขมร และต่อมาไทยจึงได้
เข้าครอบครองดินแดนตอนนั้น ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ส่วน
ประเทศไทยตะวันออกนั้นตกอยู่ใต้อำนาจของเขมร ประเทศไทย
ตอนเหนือเดิมเป็นดินแดนของพวกละว้าซึ่งเมื่อไทยมีอำนาจครอบครอง
คำว่า ลาว มาแต่คำ ละว้า นั้นเอง ดินแดนที่เป็นของพวกละว้านั้น
ทางตะวันตกในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อยู่ใต้อำนาจของพวกมอญซึ่งแยก
มาจากมอญที่ลพบุรีและทางใต้ของดินแดนที่เป็นประเทศไทยเดิมนั้น
เวลาเท่าที่กล่าวแล้วนั้น พวกไทยยังอยู่ที่มณฑลยูนนาน มีชื่อเรียกว่า
พวกฮ้ายลาว และมีราชอาณาจักรชื่อน่านเจ้า อาณาจักรน่านเจ้านั้น
มีอำนาจอยู่ทางภาคใต้ของประเทศจีนเป็นเวลาติดต่อกันถึง ๒๕๐ ปี
และมีอำนาจรวมไปถึงแคว้นไทยใหญ่ คือ พม่าตอนเหนือและตังเกี๋ย
ด้วย อาณาจักรน่านเจ้าประกอบด้วยดินแดนที่เป็นมณฑลยูนนาน
ไกวเจา และ กวางสี และส่วนหนึ่งของเสฉวน ในบางครั้งก็เคยได้มี
อำนาจครอบครองมณฑลลาวกวางตุ้ง เฉพาะมณฑลลาวกวางตุ้งนี้ ได้ตกเป็น
ของจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๓ อาณาจักรน่านเจ้าได้ถึงกาลอวสาน โดยการ
ย้ายของกองทัพพระเจ้ากุบไลข่าน ในปี พ.ศ. ๑๗๔๗ เมื่ออาณาจักร

นานเจ้าสหาย^๕ เป็นเวลาที่กระบวนอพยพของพวกไทย ซึ่งได้เริ่มอพยพ
 กันมาเรื่อย ๆ เป็นเวลาติดต่อกันถึง ๖๐๐ ปี จากบริเวณที่ราบสูงทาง
 ภาคใต้ของปะเทศจีน กำลังดำเนินอยู่ บางส่วนของพวกนี้ได้แยกย้าย
 เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในดินแดนตอนกลาง และตอนเหนือของประเทศไทย
 และต่อมาก็ได้ประกาศตนเป็นอิสระจากอำนาจของเขมร และตั้ง
 อาณาจักรขึ้นชื่อว่า สุโขทัย และต่อมาเมื่อไทยชนะพวกมอญซึ่งตั้ง
 ราชอาณาจักรอยู่ที่เมืองลำพูนแล้ว พวกไทยสุโขทัยก็ได้แคว้น
 ลานนาไทยมาไว้ในอำนาจด้วย การมีอำนาจของไทยได้ตัดรอนอิทธิพล
 ของมอญ—เขมรออก ๒ ฝ่าย ก็อมอญถูกกันอยู่ทางตะวันตก และเขมร
 ถูกกันอยู่ทางตะวันออก ส่วนชาติที่แพ้ (เป็นต้นว่าพวกละว้า)
 บางพวกก็อพยพหลบหนีไป บางพวกก็ยังคงอยู่ในที่เดิม และต่อมา
 ในเวลาที่ล่วงเลยมานาน ๆ เข้า ก็เกิดการผสมกันทางเชื้อชาติและทาง
 วัฒนธรรมกับพวกไทยซึ่งกำลังจะก่อร่างสร้างตัว ซึ่งในเรื่องนี้ ถ้าจะ
 พิจารณาไปแล้ว จะเห็นว่านโยบายของไทยไม่เหมือนกับของพม่า
 พม่ามักจะริบทรัพย์สินสมบัติชาติที่แพ้และฆ่าฟันให้ล้มตายเสียสิ้น แต่ของ
 ไทยไม่ใช่เช่นนั้น เพราะไทยแม้จะเป็นฝ่ายชนะก็มีจำนวนน้อยกว่า
 และเป็นนักรบส่วนมาก ดังนั้นเมื่อได้อำนาจแล้ว จึงมักปล่อยให้ผู้แพ้
 ส่วนใหญ่ได้ทำมาหากินต่อไปโดยไม่ไปรบกวนอันใด และต่อมา
 เมื่อไทยได้ตั้งประเทศลงมั่นคงแน่นอนในตอนกลางของแหลมอินโดจีน
 รวมทั้งตอนใต้ของแหลมมลายูแล้ว เมื่อนั้นไทยก็เริ่มทำสงคราม
 บ่อยขึ้น และเมื่อชนะ ก็กวาดต้อนไพร่ครัวมาสู่บ้านเมืองและนำไป

ทั้งหลักแหล่งในที่ ๆ ว้างเปล่าในประเทศไทย ซึ่งต้องเลือกที่ ๆ ห่างไกลจากบ้านเมืองเดิมของพวกนั้นด้วย หลักการเช่นนี้ไทยได้ปฏิบัติเรื่อย ๆ มาแต่เมื่อร้อยปีที่แล้วมานี้ แต่การที่โยกย้ายหมู่ชนมามาก ๆ เช่นนี้ ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นปัญหาของนักมานุษยวิทยาอย่างมาก ทั่วประเทศไทยจึงเต็มไปด้วยกลุ่มชนต่าง ๆ ซึ่งถูกแทรกมากระจัดกระจายอยู่ทั่วไป และมีหมู่ชนที่เข้าใจว่าตัวเองเป็นไทยแท้หลายพวกนั้น ถ้าจะสืบสาวไปแล้ว ก็เป็นเชื้อสายของพวกเทครัว เหล่านี้มากต่อมาก แต่อย่างไรก็ดี การจะไปหาหมู่ชนที่มีเลือดแท้ ไม่ถูกปะปนโดยใครย่อมยากเสียแล้ว จะไปหาได้ที่ใดเล่า ? เห็นจะไม่มีพวกเลือดบริสุทธิ์คงอยู่ในโลกได้ดังที่นักมานุษยวิทยาชาวสวีเดนได้กล่าวว่า มนุษยชาติในโลกนี้เป็นเชื้อสายพวกผสม (mating group) พวกเลือดแท้ย่อมหายาก มนุษย์เป็นชาติที่ถูกผสมพันธุ์มาแล้วตั้งแต่โบราณกาล พวกชนเผ่าใหญ่ ๆ ที่จะเอ่ยถึง เช่น พวกละว้า ก็มีอยู่ส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังคงปรากฏตัวอยู่ในขณะนี้ ส่วนใหญ่ก็ถูกชาวไทยกลืนชาติไปหมดแล้ว อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีบางพวกที่เรียกว่ามีเชื้อชาติห่างจากพวกไทยแท้ ๆ อยู่บ้าง พวกนี้ได้แก่กลุ่มชนทางเหนือ ๆ ของประเทศไทย ซึ่งอพยพมาจากจีน ได้แก่พวกมั่ว เย้า ละหู่ และลีซอ กลุ่มชนอื่น ๆ นอกจากพวกนี้แล้วก็มีสิ่งต่าง ๆ ที่มาช่วยให้ความแตกต่างในทางเชื้อชาติลดน้อยลง เป็นต้นว่า การเกณฑ์ทหาร การศึกษาภาคบังคับ การคมนาคมทางรถยนต์ไปได้ทั่วถึงทุกหนทุกแห่ง และสิ่งสุดท้ายที่น่าจะได้แก่วิทยุกระจายเสียง ซึ่งแม้จะมีไม่ทั่ว

ทุกตำบล แต่ก็เป็นการช่วยให้ความแตกต่างในภาษาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมที่แปลกๆ เครื่องแต่งกายประจำชาติที่มีสีสันต่างๆ ลดน้อยไปมาก

อย่างไรก็ตาม เราสามารถที่จะแบ่งประเภทกลุ่มชนต่างๆ ที่อยู่ในเมืองไทย ตามที่เราได้ศึกษาได้ค้นคว้ามาดังนี้

๑. เผ่ากริโต (Negrito-เงาะ) เซมัง (Semang) ตองก้า (Tongka)

๒. เผ่าอินโดเนเซียน { มลายู
ชาวนา (Sea Gipsies)
พวกโมเคน (Moken)

๓. เผ่ามอญ-เขมร { ละว้า
ขมุ หรือ ผูล่ง
ชาวนน หรือ เนกกุล
ซอง หรือ ส่าแวง
ไล่
แสก
กะลอง
ข้าพรว
ส่วย หรือ กย
เขมร
มอญ
ชาติน

๔. ญวน

๕. เผ่าชิเบต-พม่า { มูเซอ หรือ ละหู่
ก้อ หรือ อะก้า
ลีซอ
กะเหรี่ยง { กะเหรี่ยงแดง และ
กะเหรี่ยงขาว

๖. เผ่าไทย { ไทย
ไทยโคราช
ไทยขวน
ไทยภาคอีสาน
ลื้อ
ชาน หรือ เงี้ยว (ไทยใหญ่)
ขัมขัม { ลาวขาว
ลาวเวียง
ลาวพวน
ผู้ไทย
ไทยข้อ
ไทยไชย

๗. เผ่าจีน { จีน
แม่
เข่า
๘. ผีตองเหลือง หรือ ยุมบริ (Yumbri)

๑. นิกิริโต (Negrito)

พวกเซม้ง

เดิยวันมีเหลืออยู่เพียงไม่กี่ร้อยคน ซึ่งแต่ก่อนนี้อาจมีอยู่ทั่วไปในดินแดนอันกว้างใหญ่ของประเทศไทย พวกเซม้งหรือเงาะ (นิกิริโต) มีเหลืออยู่กระจุกกระจายไปไกล นอกจากมีอยู่ในประเทศไทยแล้วยังมีเหลืออีกบ้างในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ ได้แก่พวกเอตา (Aetas) พวกคนแคระในเกาะนิวกินี พวกหมู่เกาะอันดามาน (Andamans) และพวกมนุษย์แคระ ซึ่งอยู่ในป่าดิบแถบกลางทวีปแอฟริกา เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเชื้อสายของพวกเงาะนิกิริโตทั้งสิ้น กล่าวทางหลักมานุษยวิทยาและทางหลักชาติพันธุ์วิทยา มนุษย์พวกนี้ดูเหมือนจะเป็นมนุษย์ที่ตกอยู่ในขั้นแรกๆ แห่งวิวัฒนาการของมนุษย์

พวกเซม้งที่อยู่ในเมืองไทย มีชื่อเรียกอีกว่า ตองกา หรือ โม (Mos) พวกนี้มีแหล่งอยู่ตามเขาในจังหวัดปัตตานี และนครศรีธรรมราช บางคนก็คุ้นเคยกับชาวมลายู และลงมารับจ้างทำงานเพื่อแลกอาหาร แต่ส่วนมากมักจะพอใจกับชีวิตเร่ร่อนอยู่ในป่ามากกว่า

รูปร่างลักษณะของพวกนี้คือมีผิวสีน้ำตาลไหม้ และเรื้อนร่าง
แคะมาก ผู้ชายสูงโดยเฉลี่ย ๑.๕ เมตร และผู้หญิงก็เตี้ยกว่าเล็กน้อย
ผมสั้นขมวดติด ๆ กันและฟูเต็มศีรษะ ริมฝีปากหนา
มาก ใบหน้าค่อนข้างไม่ย่นมาก

ผู้ชายนิยมใช้ผ้าเตี่ยวทำด้วยเปลือกไม้พันรอบ ๆ ตัว ปล่อย
ชายพกห้อยมาด้านหน้า ผู้หญิงนุ่งกระโปรงสั้น ๆ ทำด้วยหญ้าหรือโย
ไม้ แต่เตี่ยวนั้นมักนุ่งห่มด้วยผ้าฝ้าย ตามอย่างพวกชาวพื้นเมืองที่มี
ถิ่นฐานอยู่ใกล้ ๆ

พวกนี้ไม่นิยมสร้างที่อยู่ถาวร แต่ทำขึ้นง่าย ๆ เพื่อบังลม โดย
เอากิ่งไม้ที่มีใบหนา ๆ บักปลายทั้งสองข้างลงบนดินแล้วนอนลง ไม่มี
การเพาะปลูกอย่างใด ใช้ผลไม้ป่าและรากไม้เป็นอาหาร ส่วนเนื้อ
สัตว์ก็ล่ามากิน อาหารที่สำคัญของพวกนี้คือหลอดเป่าซึ่งคงไม่ได้คิด
ขึ้นเอง แต่จำเอามาจากชาติอื่น หลอดอกที่เป่านั้นบางทีก็อาบยาพิษ
ยาพิษที่ใช้มักจะนิยมใช้ยางน้อย (Upas tree or Antiaris toxicaria)
บางทีก็ชุบเอามาจากเปลือก Strychnos.

๒. พวกอินโดนีเซียน

พวกมลายู

พวกมลายูที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมีประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ คน
ส่วนมากอยู่ทางมณฑลทางใต้ของประเทศไทย

พวกมลายูในปัจจุบันนี้เป็นเชื้อชาติผสม แต่อย่างไรก็ตาม เชื้อ

สายส่วนใหญ่สืบมาจากพวกยะกุน (Jakuns) หรือ โปรโต — มะเลย์ (Proto - Matays) ซึ่งเป็นชนชาวป่าดึกดำบรรพ์ ที่ท่องเที่ยวอยู่ตลอดแหลมอินโดจีนขึ้นไปถึงประเทศจำปา คือประเทศเวียดนามเฉียง

จากการค้นคว้าของผู้สนใจในทางนี้ บางท่านกล่าวว่าชาวมลายูในปัตตานีนั้น เป็นมลายูที่ถูกผสมกับพวกเซม้งมาก เพราะพวกเซม้งเคยครอบครองดินแดนนี้มาก่อน

ชาวมลายูที่อยู่ในเมืองไทยนับถือศาสนาอิสลาม แต่เคร่งในศาสนาน้อยกว่าชาวอิสลามในแถบอื่น ๆ จะเห็นได้จากสตรีซึ่งสามารถออกจากบ้านไปไหนมาไหนได้โดยไม่ต้องคลุมหน้า ในครั้งก่อน ชาวมลายูในปัตตานีนี้ มีกษัตริย์เป็นผู้หญิงปกครองต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งบ่งให้เห็นว่าคงมีการปกครองโดยให้หญิงเป็นใหญ่ (matriarchate) ประเพณีเช่นเช่นเกี่ยวกับชาวบาตักซึ่งเป็นชาวมลายูพวกหนึ่งในเกาะสุมาตราที่ยังมีลัทธิปกครองอย่างนั้นมาปัจจุบัน

ชาวนา

ชาวนาหรือชาวเล มลายูเรียกว่าโอรังลุต พม่าเรียกว่าเซลัง (ฉลงหรือดลงไนไทย) ส่วนชาวน้ำเรียกตัวเองว่า โมเคน (Moken) พวกนี้เป็นคนยังอยู่ขั้นต้นแห่งความเจริญ ดำเนินอาชีพตามชื่อของตัว คือหากินทางทะเล ในสมัยก่อนพวกนี้มักอยู่กินในเรือเสร์จ จะขึ้นฝั่งก็บางโอกาสและสร้างที่พักชั่วคราวอยู่ พวกนี้เพิ่งจะทิ้งเรือขึ้นอาศัยอยู่บนบกเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง บางพวกแม้ขึ้นบกแล้วก็ชอบการโยกย้ายที่อยู่ไปเรื่อย ๆ ที่พักของพวกนี้สร้างด้วยทางมะพร้าว ซึ่งนำมาเย็บ

ติดกันเป็นแผง ๆ มีเสาเป็นไม้ไผ่ และหลังคามืออพยพลงเรือก็ถอน
ไปคลุมเรือด้วย

ส่วนใหญ่ของพวกนี้อาศัยอยู่ที่หมู่เกาะของเมืองมริด (Mergui)
แต่ก็มีบางพวกที่ทิ้งหลักแหล่งอยู่ทั่วไปทางแหลมมลายูด้านตะวันตก
จนถึงสิงคโปร์ บางทีก็เดินทางเรื่อยมาถึงหมู่เกาะทางภาคตะวันตก
ของประเทศไทยด้วย

พวกนี้เคยมีภาษาพูดของตนเองโดยเฉพาะ แต่ปัจจุบันนี้ภาษา
ของพวกนี้เริ่มจะสูญเสียแล้ว อย่างไรก็ตาม ภาษาของพวกนี้ยังมีเหลือ
ปะปนอยู่ในภาษาของพวกชาวหมู่เกาะของเมืองมริด (Mergui) บาง
พวก และได้มีผู้บันทึกเสียงไว้แล้ว กล่าวกันว่าภาษาของพวกนี้คล้าย
ภาษาของพวกจามมาก

พวกชาวน้ำที่พบในประเทศไทยส่วนมากพูดภาษามลายู บางที
ก็เป็นภาษามลายูพื้นถิ่น การอาชีพมีจับปลาตากเค็ม จับปลิงทะเล
งมหอยมุก เปลือกหอย และเก็บของทะเลขาย พวกนี้เป็นนักค้าขาย
ที่ชำนาญมาก สามารถค้าได้ลึกถึง ๑๖-๑๗ วา

เรือของพวกนี้สร้างอย่างวิจิตรพิสดารมาก ตัวเรือใช้ไม้ทั้งต้น
ซุกเป็นร่องลงไป กราบเรือใช้กันตันระกำทำ จึงมีน้ำหนักเบามาก
แต่ก็ผุพังเร็ว ปัจจุบันนี้เรือแบบไมระกำนี้ ไม่ค่อยจะมีให้เห็นแล้ว
สมัยใหม่มักจะซุกด้วยไม้ทั้งต้น

พวกชาวนานสืบตระกูลมาจากพวกเวดดิค (Weddid) แต่ผสม
กับพวกมลายูและมองโกลมาก

๓. มอญ — เขมร

ละว้า

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ซึ่งเพิ่งพบเมื่อเร็ว ๆ นี้ ทำให้
 ลงความเห็นได้แน่นอนว่า ดินแดนทางภาคเหนือของไทยนั้นเคยเป็น
 ที่อยู่ของกลุ่มชนที่ชื่อว่าพวกละว้ามาก่อน อาณาเขตของพวกละว้ากิน
 ลงมาทางใต้ถึงบริเวณที่ปัจจุบันนี้เป็นเมืองตากและเมืองกำแพงเพชร
 ริมฝั่งแม่น้ำปิง ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พวกละว้าได้ตกเป็นเมืองขึ้น
 ของพวกมอญ ซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองลพบุรี พวกมอญได้มาสร้างเมืองชื่อ
 นครลำพูนและนครลำปาง และได้เข้าผสมพันธุ์กับชาติละว้าเดิม
 ชาติละว้าจึงนับว่าเป็นชาติที่ใกล้ชิดกับพวกมอญมาก

จากการสำรวจหลักฐานจากเทินกินเก่า ๆ และกูเก่า ๆ (ที่ฝั่งศพ)
 ซึ่งมีเรียงรายอยู่มากในบริเวณเมืองขวม (อำเภอขวม) ทางตะวันตก
 ของเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับหลักฐานซึ่งมีท้องถิ่นในพงศาวดาร
 โยนก ทำให้ได้ความแน่ชัดว่า พวกละว้านี้เป็นชาติที่มีวัฒนธรรมที่
 สูงมาก่อน และคงจะเคยมีพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงอำนาจมาแล้ว
 พระเจ้าแผ่นดินบางองค์ของพวกละว้า เคยนำทัพเข้าทำยุทธหัตถีกับ
 พวกมอญด้วย

ดินแดนของพวกละว้านี้ ส่วนใหญ่อยู่บนที่ราบสูงทางค้ำ
 ตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ ระหว่างเมืองฮอดและเมืองขวม
 ในบริเวณเหล่านี้มีหมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่กระจัดกระจายเป็นหย่อม ๆ ไป
 กล่าวกันว่าชาวหมู่บ้านเหล่านี้เป็นเชื้อสายของพวกละว้าทั้งนั้น ถึงแม้

ว่าพวกนี้จะหนีไปแต่งกายและพูดภาษาของเพื่อนบ้านแล้วก็ตาม และ
 ว่ากันว่า ถ้าพวกละว้า^๕นี้ยังคงมีอำนาจอยู่ทางดินแดนตอนเหนือ
 (กล่าวคือไม่ตกเป็นของมอญ) ในสมัยที่ไทยอพยพมาถึงตอนเหนือ^๕
 คงจะมีการผสมพันธุ์กันกับพวกละว้าไม่น้อย

ถึงแม้ว่าการแบ่งแยกพวกเชื้อสายละว้าและพวกไทยเหนือจะ
 ค่อยๆ ยากสักหน่อย แต่ก็เห็นได้ชัดถ้าสังเกต คือ พวกละว้า^๕มักจะมีสี
 ผิวคล้ำและรูปร่างเตี้ย ล้ำกว่าพวกไทยเหนือ

ภาษาพูดของพวกละว้าที่เชียงใหม่^๕ มีบางคำที่ไปคล้ายภาษา
 ของพวกละว้าในประเทศพม่า^๕ นี้ก็ไม่แปลกอันใด เพราะมาจากตระกูล
 เดียวกัน

ส่วนพวกละว้าที่อยู่ออกไปทางตะวันตกเฉียงใต้ของเชียงใหม่^๕
 มักจะแต่งกายอย่างไทยเหนือทั่ว ๆ ไป บางทีก็แต่งกายคล้ายชาว
 กะเหรี่ยงซึ่งอยู่ติดกันไปทางเมืองพม่า^๕ ที่เห็นได้อีกอย่างหนึ่งว่าต่าง
 จากพวกไทยเหนือคือ ผู้หญิงมักจะนิยมสวมห่วงคล้องคอทำด้วยเงิน
 และสวมกำไลเงิน เรือนของพวกนี้สร้างอย่างแข็งแรง ยกพื้นสูง
 ฝาทำด้วยไม้ฉำฉา^๕ ทุกบ้านเรือนมักมีสวนครัวปลูกผลไม้หรือผักเอาไว้
 รับประทาน

อาชีพสำคัญของพวกนี้คือ ดองเหล็กจากสินแร่เหล็กซึ่งขุด
 เอมมาจากบริเวณใกล้เคียง^๕ เหล็กที่ดองเอามาได้มักจะเอามาทำเสียม มีด
 และโซ่

บางพวกก็ไถ่บ้านเพื่อทำเป็นไร่เพาะปลูกชั่วคราว แต่
เดี๋ยวนี้มีหมู่บ้านหลายแห่งที่นิยมทำไร่ตามลาดเขา

พวกขมุ

พวกขมุมีถิ่นฐานอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ในเขต
แคว้นหลวงพระบาง พวกนี้มักจะเข้ามาในเมืองเพื่อรับจ้างทำป่าไม้สัก
และบางพวกก็เลยตั้งบ้านช่องอยู่ในเมืองก็มี

ที่ภาคเหนือของจังหวัดกาญจนบุรี ปรากฏว่ามีหมู่บ้านพวกขมุ
อยู่บ้าง พวกขมุพวกนี้กล่าวว่า เป็นพวกที่อพยพมาจากเมืองหลวง
พระบาง คงจะถูกกวาดต้อนมาเพราะแพ้สงคราม พวกนี้บางคน
ก็ยังพูดภาษาของตัวอยู่ แต่การแต่งกายและขนบประเพณีเปลี่ยนไป
ตามเพื่อนบ้านเสียมากแล้ว ในตำบลทางเหนือของจังหวัดน่าน ยังมี
พวกขมุอยู่บ้างอีกเล็กน้อย

นอกจากนี้ ทางภาคอีสานของประเทศไทย มีพวกขมุอยู่
อีกบ้าง เช่น ที่ชัยบุรี (อำเภอเมืองกาฬ) ที่แก่งสะเทกในแม่น้ำโขง
ที่จังหวัดนครพนม และที่จังหวัดอุบลราชธานี พวกนี้ถูกพ่อค้าทาส
ชาวพม่านำมาขายเมื่อประมาณ ๗๐ ปีมาแล้ว ขมุเหล่านี้เรียกอีกชื่อว่า
พวกผู้ทิง เป็นพวกนำมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเป็นหมู่ใหญ่ ๆ
(จากจังหวัดคำม่วนในประเทศลาว) และพวกบาทหลวงได้เป็นผู้
ปลดปล่อยให้พ้นจากความเป็นทาส จึงได้เข้ารับนับถือศาสนาคริสต์
ส่วนมาก พวกผู้ทิงในจังหวัดอุบลราชธานี มีประมาณ ๕๐๐ กว่าคน
ล้วนพูดภาษาไทยและลืมภาษาของตนแล้ว ภาษาของพวกขมามีหลายคำ
ที่พ้องกับภาษาของพวกละว้า

บอง

พวกของ มีถิ่นฐานอยู่แถบเขาในจังหวัดจันทบุรีและใกล้เคียง พวกนี้สืบเชื้อสายมาจากพวกของในเขมร

เขมรเรียกพวกของว่า ปอร์ และของเรียกตัวเองว่า ตัมเรจ หรือสำแร ภาษาพูดคล้ายคลึงกับภาษาเขมร แต่การแต่งกายและขนบธรรมเนียมประเพณี ไกลมาทางไทยเสียมากแล้ว

Dr. Jean Brengues ผู้ซึ่งถึงแก่กรรมแล้ว ได้ทำงานสำรวจติดต่อกันมาเป็นเวลานาน และได้ให้ความเห็นว่าพวกของแตกต่างจากพวกเขมรหลายอย่าง ในบรรดาความแตกต่างนี้มีอยู่อย่างหนึ่งก็คือ พวกของนี้กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปเป็นพวกมีขนาดศีรษะลักษณะ Mesaticephalic แต่ส่วนพวกเขมรนั้นมีขนาดศีรษะลักษณะ Sub-brachycephalic นอกจากนี้ ท่านผู้นี้ยังได้ให้ความเห็นอีกข้อหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าได้นำมาอ้างอิงไว้ตอนต้นของหนังสือเล่มนี้แล้ว กล่าวคือท่านมีความเห็นว่าในพวกของนั้น มีคนเล็กคนจิ๋วโตซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาก่อน

พวกของจะต้องเป็นพวกที่สืบเชื้อสายมาจากพวกส่วยหรือกุ่ม ซึ่งอยู่ทางภาคอีสานของประเทศไทยแน่นอน เพราะพวกส่วยหรือกุ่มนี้เหมือนพวกปอร์หรือสำแรและพวกโกนซอซึ่งอยู่ในประเทศเขมรมาก จากการสำรวจเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้ความว่าพวกของเป็นตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งผสมกับชนตระกูลเวตติก-เมลานีเซียน (Weddid—Melanesian)

พวกของในจังหวัดจันทบุรี ทำไร่กระวานซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงมากของจังหวัดนี้ และทำไร่ข้าวเหมือนกัน ใช้วิธีเผาป่าเพื่อปลูกข้าว

พวกชาวนน

พวกชาวนนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ แต่แยกกันอยู่ในที่
๒ แห่งห่างไกลกันมาก คือพวกหนึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของ
จังหวัดนครราชสีมา และอีกพวกหนึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของ
จังหวัดเพชรบูรณ์ พวกชาวนนซึ่งอยู่ที่เพชรบูรณ์แต่เดิม อาศัยอยู่
กระจายมาจนถึงทางตะวันตกของจังหวัดลพบุรี

เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมานี้ พวกชาวนนยังเป็นชาวป่าอยู่ หากิน
ด้วยการโก่นยางป่าปลุกพืชพันธุ์ เมื่อคึกคักก็อพยพโยกย้ายไปหาที่อื่น
ต่อไป รัฐบาลไม่เก็บภาษีพวกนี้ แต่ให้น้ำของป่ามาส่งส่วยแทน
เช่นส่งน้ำรักหรือไม้กฤษณาชนิดดอก แต่ปัจจุบันนี้พวกนี้ยกเข้ามา
ตั้งหลักแหล่งในบ้านเมืองแล้ว

ภาษาของพวกชาวนนมีลักษณะคล้ายมอญและเขมร

ชาวนนทั้งหญิงชายในเวลานี้แต่งกายแบบไทยกันหมดแล้ว แต่
หญิงบางคนยังนิยมเอาผ้าแถบพันรอบ ๆ เอวหลาย ๆ รอบ และผูก
เป็นเงื่อนไว้ที่ตะโพกข้างขวา

พวกชาวนนกลายเป็นคนไทยที่อยู่รอบ ๆ อย่างง่ายตาย ยังมี
แต่คนแก่ ๆ เท่านั้นที่ยังพูดภาษาของตนเองอยู่ได้บ้าง

โส้

พวกโส้มีผิวสีคล้ำมาก	บางทีก็คำแหบจะสนิทที่เดียว พวก
พูดภาษาคลายเขมรมาก	ถิ่นเดิมอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง

(จังหวัดกำแพง) พวกโล่ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ส่วนมากตั้ง
ถิ่นฐานอยู่แถวหนองหาร ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างจังหวัดสกลนครและ
จังหวัดนครพนม อีกพวกหนึ่งอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสงครามทางภูเขา
ภูพานตอนเหนือ เมื่อประมาณ ๔๐ ปีมา^๕(๑) พวกโล่มีอยู่^๕ทั้ง
ประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน แม้บัดนี้จะนับถือพุทธศาสนาแล้ว แต่ก็ยังเชื่อ
ไสยศาสตร์มาก โดยเฉพาะมีความกลัวเรื่องผีรอบมาก พวกโล่แต่งกาย
เหมือนไทยตอนเหนือ ผู้หญิงสาวมักนิยมใช้ผ้าไหมสีสดคาดพันรอบ
มวยผมอีกทีหนึ่ง พวกนี้เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เช่นเดียวกับพวกลาว

แสก

พวกแสกมีอยู่ ๒ พวกด้วยกัน พวกหนึ่งมีจำนวนมากอยู่ใน
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด อีกพวกหนึ่งมีจำนวนน้อย
อยู่ที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เมื่อประมาณ ๔๐ ปีมา^๕
พวกนี้มีถึง ๖๐๐ กว่าคน พวกแสกอพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง
เป็นพวกที่นำเอ็นดู หญิงสาวแสกมีชื่อในกระบวนต้นระบำเป็น
วงกลมที่แปลก เป็นคนผิวขาว รูปร่างงาม แต่หย่อนในศีลธรรม
ความประพฤติ ว่าในค่านิยมความเป็นอยู่พวกแสกนั้นนับว่าละม้ายคล้ายไป
ทางพวกลาวมาก

เมื่อสำรวจในด้านภาษาพูดแล้ว ต้องกล่าวว่าภาษาพวกแสก
อยู่ในตระกูลภาษามอญ-เขมร แต่อย่างไรก็ดี ภาษาของพวกนั้น^๕ปนกับ
ภาษาลาวมากเสียแล้ว

(๑) ผู้เขียน ๆ เรืองนเมือ พ.ศ. ๒๔๕๓

กะลอง

พวกกะลองมีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้ถูกกวาดเข้ามาอยู่ในจังหวัดนครพนมและจังหวัดสกลนคร รวม ๑๐๐ กว่าปีมาแล้ว จนกระทั่งปัจจุบันนี้ พวกนี้ได้ละเลยภาษาของตนเองเสียสิ้น พูดได้แต่ภาษาลาว ขณะนี้มีทาสประมาณ ๓๐,๐๐๐ คน และเรียกชื่อตัวเองว่า พวกกะลอง ถิ่นที่อยู่แถบภูพานทางใต้ของจังหวัดสกลนคร ถ้าไม่มีใครสังเกตจริง ๆ แล้ว จะพบว่าพวกนี้มิได้ผิดไปจากลาวเลย

ข้าพเจ้า

พวกนี้อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และมาอยู่รวมกันเป็นหมู่ที่อำเภอขานุมาน และอำเภอเขมราฐ ในจังหวัดอุบลราชธานี มีอาชีพเพาะปลูกเหมือนพวกลาว และปลูกสร้างบ้านเรือนก็ทำนองเดียวกัน แต่ทว่ายังพูดภาษาของตนเองอยู่ ถิ่นกำเนิดของพวกนี้ อยู่ที่เมืองอัตตะปือ ลาวเรียกพวกนี้ว่า ข้าโลแวน แม้ว่าชื่อที่ถูกของพวกนี้จะเป็นข้าพเจ้าก็ตาม ขณะนี้มีพวกข้าพเจ้าอยู่ประมาณ ๕๐๐ คน เมื่อสัก ๒-๓ ปีมานี้ พวกนี้ไปอาศัยอยู่ทางใต้ของจังหวัดนครราชสีมาบ้าง และมีคนเรียกว่า พวกข้าตองออง สืบได้ความว่าพวกนี้เดิมเป็นเชลยศึกมา และเคยเป็นพวกข้าพเจ้ามาก่อน และถูกกลืนชาติเป็นไทยเสียมากแล้ว

ส่วยหรือกวย

พวกส่วยหรือจะเรียกให้ถูกต้องว่าพวกกวย ชื่อแรกนี้เป็นชื่อไทย หมายความว่าพวกส่งส่วย พวกกวยนี้เป็นพวกที่สำคัญพวกหนึ่ง อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์เป็นจำนวนมาก และยังมีที่จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลเรื่อยไปจนถึงจังหวัดร้อยเอ็ด พวกกวยมีลักษณะใกล้เคียงมาก แต่ภาษาพูดแตกต่างกันมาก เท่าที่ได้สำรวจปรากฏว่า พวกกวยเป็นชนที่อยู่มาก่อนในประเทศกัมพูชาและทางตะวันออกของประเทศไทย ความจริงพวกที่อาศัยอยู่ในเขตที่เราเรียกว่าลาวทุกวันนี้ ทางเหนือและทางตะวันออกของประเทศไทยก็คือพวกกวยที่พูดไทยนั่นเอง มีชาวกวยเป็นจำนวนมากที่ยังพูดภาษาของตนเองอยู่ พวกนี้มีอยู่มาก เรียกว่าพวกลาวส่วยและเขมรส่วย พวกลาวส่วยมักจะมีอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ส่วนพวกเขมรส่วยนั้นอยู่ในจังหวัดสุรินทร์เป็นส่วนมาก พวกลาวส่วยและเขมรส่วยนี้ก็คือพวกกวย ที่กำลังจะเปลี่ยนมาพูดภาษาลาวและภาษาเขมรนั่นเอง แต่ว่าพวกนี้มีวัฒนธรรมที่ต่ำกว่าพวกลาวและพวกเขมรมากถึงแม้ว่าจะนับถือศาสนาพุทธแล้วก็จริง แต่ก็เชื่อถือผีอย่างแน่นแฟ้นเอกอุ อาชีพของพวกนี้คือเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เหมือนพวกเขมร ส่วนบ้านเรือนก็ปลูกอยู่อย่างง่าย ๆ และค่อนข้างจะสกปรกมาก พวกกวยแบ่งออกเป็นเหล่า ๆ เหล่าเดียวกันมักมีความเชื่อถืออย่างเดียวกัน เหล่าที่ใหญ่มากได้แก่พวกมโกลและมเลา เหล่าที่เรียกว่า พวกกุลมโกล มีชื่อว่่า เก่งในการจับช้างมาก เมื่อประมาณ ๓๐ ปีมานี้ ได้สำรวจว่ามีกลุ่มชน

ที่พูดภาษาของพวกกูยทางภาคอีสานของเราถึง ๑๒๐,๐๐๐ คน ไม่นับพวกลาวส่วยและเขมรส่วยอีกถึง ๑๔๔,๐๐๐ คน พวกกูยเป็นชาติที่มีผิวพรรณดำ แต่ก็ยังเผือกกว่าพวกใต้เล็กน้อย บางคนก็เห็นได้ชัดว่ามีเลือดนิกริโตผสม ด้วยเหตุที่มีผสมทั้งกยอเป็นเงาะ ในเหล่าหนึ่ง ๆ มักจะมีอะไรที่แตกต่างทำให้ดูออกว่าเป็นคนละเหล่า หญิงสาวชาวลาวย่วยในจังหวัดศรีสะเกษที่มีผิวขาวนวลและหน้าตาหมดจดก็มีมาก นักมานุษยวิทยาบางพวกกล่าวว่า พวกกูย^๕จัดเป็นกลุ่มชนตระกูลมอญ—เขมรและเป็นเลือดผสมระหว่างพวกเวดดิค (Weddia Proto-Australian) กับพวกเมลานีเซียน (Melanesian) กล่าวคือในขั้นต้นเป็นพวกเวดดิคก่อน แล้วจึงถูกผสมโดยสายพวกที่ยกไปยังชาว

พวกเขมร

พวกเขมรมีอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ปราจีนบุรี และตราด และยังมีอีก ๒—๓ พวกซึ่งถูกกวาดกรวไปแต่ครั้งก่อน คือมีที่จังหวัดราชบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี

กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว เขมรและไทยคล้ายกันมาก ผิดแต่ที่ว่าพวกเขมรมักจะมีผิวคล้ำกว่าไทย และมักนิยมไว้หนวดเครารูมร่าม กล่าวถึงในค่านความเป็นอยู่ การนับถือศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมในการแต่งกาย เขมรย่อมไม่ผิดกับไทยหรือลาวเลย แต่ทว่าพวกเขมรยังรักษาภาษาของตนไว้ ผิดกับพวกส่วยซึ่งละเลยภาษาพูดของตนเสียมากแล้ว จำนวนเขมรที่อยู่ในประเทศไทยมีจำนวนมาก

เมื่อไทยได้รวบรวมตั้งเป็นประเทศไทยแล้ว พวกเขมรเหล่านั้น
รวมทั้งพวกกูยและที่อยู่ร่วมกับพวกชาวนน ก็นับเข้าในจำนวนพล-
เมืองของจังหวัดทางภาคเหนือด้วย

มอญ

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น ๆ ของหนังสือนี้ว่า บริเวณที่
ราบอันกว้างใหญ่ของแม่น้ำเจ้าพระยา และดินแดนตอนเหนือของ
ประเทศไทยเคยเป็นเมืองมอญมาก่อนที่ไทยจะอพยพลงมาถึงหลักแหล่ง
แต่มอญที่มีอยู่ในขณะนั้นหาได้สืบเชื้อสายมาจากมอญพวกแรกนี้ไม่
เพราะมอญพวกแรกนี้ถูกกลืนชาติเป็นไทย ที่อพยพมาจากทางใต้ของ
จีนเสียแล้ว ส่วนมอญพวกหลังนี้จึงเป็นเชื้อสายของมอญที่ถูกกวาด
กว้าในสงคราม หรือมีฉะนั้นก็เป็นมอญที่อพยพหนีพม่ามาพึ่งไทย
การอพยพในทำนองหลังนี้มีหลายคราวด้วยกัน เช่นเมื่อปี พ.ศ.
๒๑๔๓, พ.ศ. ๒๒๐๓, พ.ศ. ๒๒๑๗ และคราวหลังสุดก็คือใน พ.ศ.
๒๓๕๗ รูปร่างลักษณะของพวกมอญ กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้วค่อนข้าง
จะสูงกว่าไทย แก้วหน้าบางคนก็คล้ายไทยมาก มอญแต่งกายเหมือน
คนไทย เว้นแต่สตรีเท่านั้นที่มักจะไว้ผมยาวและมุ่นเป็นมวย พวกนี้
พูดไทยคล่อง แต่ก็มีมอญอีกมากที่นิยมพูดภาษาของตัวเอง ประมาณ
ว่าพวกนี้มีอยู่ในเมืองไทย ๑๐๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่มีถิ่นฐานอยู่ใกล้ ๆ
จังหวัดพระนคร เช่นที่ปากลัด ปากเกร็ด สามโคก ที่จังหวัดอื่น ๆ
ก็มีบ้างเช่นที่จังหวัดอยุธยา ลพบุรี นครสวรรค์ อุทัยธานี ที่บ้านโป่ง
ในจังหวัดราชบุรี และที่จังหวัดกาญจนบุรี มีหมู่บ้านของพวกมอญ

อยู่ที่แควน้อยใกล้เขตแดนพม่า ทางใต้ของจังหวัดโคราชแถวอำเภอ
ปักธงชัยและอำเภอโชคชัย มีพวกมอญอาศัยอยู่ประมาณ ๓,๐๐๐ คน
กระจัดกระจายอยู่ทั่ว ๆ ไปตามหมู่บ้านหลายแห่ง พวกมอญเหล่านี้
พูดภาษามอญไม่ได้สักคน การแต่งกายก็ละม้ายไปทางชาวโคราชเสีย
สิ้น

ถิ่นชาติน

พวกนี้มีภูมิลำเนาอยู่ตามเขาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
จังหวัดน่าน อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่เหมือนกัน

พวกตินจะพูดภาษาอะไรก็ไม่มีใครทราบ ทั้งเคยวันกนิยม
แต่งกายเหมือนชาวไทยเหนือทั่วไป มีผู้ให้ข้อสันนิษฐานว่าพวกนี้อาจ
จะสืบเชื้อสายมาจากพวกขมุ หรือมิฉะนั้นก็พวกข่าละมด พวกข่า
ละมดนี้อาศัยอยู่ทั่วไปตามเนินเขาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง แต่
ก็ไม่เคยปรากฏว่าพวกตินได้เคยอพยพเข้ามาในอาณาเขตของไทย

พวกตินปลูกเรือนอยู่อย่างแข็งแรงมาก อาชีพที่สำคัญคือปลูก
ต้นเมี่ยง

๔. ญวน

พวกญวนเคยจัดไว้ในตระกูลมอญ—เขมรนานแล้ว เพราะ
เห็นว่าภาษาพวกญวนหลายคำที่เหมือนกับภาษาตระกูลมอญ—เขมร
และบัดนี้ได้รับความเห็นอีกอย่างหนึ่งว่า พวกญวนนั้น ถ้าจะพิจารณา
ไปแล้วก็คือพวกอินโดเนเซียน ซึ่งผสมกับจีนในสมัยที่จีนเข้ามาครอบ
ครองดินแดนนี้เป็นเวลาถึง ๖๐๐ ปี ปัจจุบันนี้ คนที่จัดว่าอยู่ในกลุ่ม

ตระกูลญวนนี้ แต่ละพวกแตกต่างกันไปมาก ทั้งรูปร่างหน้าตาและภาษาพูด ภาษาพูดของชาวตังเกี๋ยคือญวนเหนือกับพวกญวนที่อยู่ทางใต้ ๆ ฟังไม่เข้าใจกัน พวกญวนทางเหนือคือตังเกี๋ยมีรูปร่างลำสันสูงกว่าพวกญวนทางใต้ พวกญวนตอนเหนือ ๆ นั้น บางทีอาจจะมียุโรปอยู่บ้าง ทั้งนี้เนื่องจากญวนเคยเป็นเมืองขึ้นของไทยสมัยนานเจ้า ภาษาญวนมีภาษาไทยเข้าไปปนมากเหมือนกัน ดินแดนซึ่งเป็นญวนนี้แต่ก่อนเป็นที่อยู่ของพวกจาม ซึ่งเป็นชาติที่ถูกอิทธิพลของศาสนาฮินดูครอบงำและมีอารยธรรมสูงมาก ต่อมาพวกญวนได้เข้าครอบครองแผ่นดินเหล่านี้เกือบหมด พวกจามเหลืออยู่อีกเพียงเล็กน้อย พวกจามลงพวกไคหนี่เข้ามาในเมืองไทย พวกนี้ล้วนแต่ถืออิสลามทั้งสิ้น

มีพวกญวนพวกหนึ่งได้อพยพเข้ามาตั้งอยู่ทางแถวจังหวัดจันทบุรี พวกนี้เป็นเชื้อสายของพวกญวน นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งอพยพหลบภัยทางการเมืองมาจากบ้านเมืองของตนเมื่อประมาณ ๑๐๐ กว่าปีมานี้ ญวนพวกนี้ตั้งหลักแหล่งอยู่ต่างหาก แต่งกายแบบญวนคือกางเกงสีดำและเสื้อยาวครอบมิดกางเกง พวกนี้พูดไทยได้ แต่นิยมพูดภาษาของตนเองด้วย

ทางเหนือของประเทศไทย มีหมู่บ้านของชาวญวนอยู่หลายแห่งด้วยกัน เช่นที่จังหวัดหนองคาย จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครพนม จังหวัดสกลนคร และมีอยู่อีกบ้างตามริมฝั่งแม่น้ำโขง รวมจำนวนพวกญวนทั้งสิ้นก็มีหลายพันคนด้วยกัน บริเวณที่ราบตามลุ่ม

แม่น้ำโขงมีพวกญวนอพยพมาอยู่มากมาย และพวกนั้นมักจะขยันขันแข็ง
กว่าพวกลาวที่ค่อนข้างเกียจคร้าน

๕. ตระกูลเบต-พม่า

มุเซอร์

กลุ่มชนตระกูลเบต-พม่า มีอยู่ในเมืองไทยไม่มากนัก เช่น
พวกก่อหรือที่เรียกว่า พวกอะก้า พวกนี้เดิมมีถิ่นฐานบ้านช่องอยู่
บริเวณใกล้ ๆ พรหมแดนแคว้นฉานทางตะวันตกของอำเภอแม่จัน
ต่อมาได้อพยพเข้ามาอยู่ทางเขาแถวจังหวัดแพร่ อยู่กันเป็นหมู่บ้าน
ใหญ่ พวกก่อนเป็นตระกูลเดียวกับพวกมุเซอร์ และเรียกตัวเองว่าละหุ

ในบรรดาหมู่บ้านที่พยายามจะอพยพลงสู่ที่ ๆ สะดวกแก่การ
ทำมาหากิน เท่าที่เราเรียนรู้มา พวกมุเซอร์เป็นพวกหนึ่งที่ยังคงมี
นิสัยเช่นนั้นอยู่ กล่าวคือพยายามจะอพยพเลื่อนลงสู่ภาคใต้เรื่อย ๆ พวก
นี้อาศัยอยู่มากทางขุนเขาสูง ๆ ทางเหนือของประเทศไทย และเรียง
รายลงมาทางทิศใต้ตามลำดับจนถึงเส้นแฉกที่ ๑๗ ๓๐ คือที่บริเวณ
ภูเขาทางตะวันตกของลำน้ำแม่ปิงในเขตจังหวัดเชียงใหม่

พวกก่อที่อยู่ในเขตประเทศไทย มีชื่อเรียกว่าพวกมุเซอร์ลา
หรือมุเซอร์ดำ อีกพวกหนึ่งเรียกมุเซอร์เลหรือมุเซอร์แดง มุเซอร์
ทั้งสองพวกนี้ถือว่าเป็นคนละพวกได้จากเครื่องแต่งกายสตรี กล่าวคือ
หญิงมุเซอร์ดำสวมกางเกงสีดำ มีแถบสีแดงที่ข้างหลัง ส่วนหญิง
มุเซอร์แดงนุ่งผ้าซิ่นมีเชิงสีแดง การแต่งกายของพวกมุเซอร์ทั้งหญิง

และชาย^๕จึกว่าคล้ายพวกเข้^๕มาก ต่างแต่ว่าเสื้อยาวของหญิงชาว
มูเซอร์ไม่มีผ่าข้าง ๆ ขึ้นไปเหมือนพวกเข้^๕ แต่ประดับด้วยแถบสีแดง
ที่ชายแขนและรอบ ๆ ตัวเสื้อ ส่วนพวกเข้^๕นั้นไม่ใช่แถบ แต่ใช้
ระบายจีบฟู ๆ สีแดงแทน หญิงมูเซอร์ใช้เข็มกลัดที่ทำเป็นห่วงเงิน
กลม ๆ ติดที่เสื้อ พวกผู้หญิงเหล่านั้นชอบสวมห่วงคอทำด้วยเงินได้
โดยไม่รำคาญ

กะเหรี่ยง

ภูมิลำเนาเดิมของพวกกะเหรี่ยงอยู่นอกราชอาณาจักรไทย แถว
รัฐนานทางภาคใต้ และอยู่ทางใต้ของพม่าอีกพวกหนึ่ง แต่มีพวก
กะเหรี่ยงอีกมากที่อยู่เรียงรายตามชายแดนไทย ตั้งแต่จังหวัดแม่ฮ่อง
สอน จังหวัดเชียงใหม่ลงไปจนถึงจังหวัดเพชรบุรี และที่จังหวัดลำพูน
ก็มีพวกกะเหรี่ยงอยู่ด้วย

การที่พวกกะเหรี่ยงตั้งกระจายรวมอยู่กับชนหมู่อื่นใน
แหลมอินโดจีน^๕ เป็นปัญหาของนักมานุษยวิทยามานานแล้ว ว่าทำ
ไมจึงเป็นเช่นนั้น พวกกะเหรี่ยง^๕ถ้าดูรูปร่างลักษณะหรือภาษาที่พูดแล้ว
น่าจะเป็นพวกตระกูลทิเบต—พม่า ถ้าเป็นพวกกะเหรี่ยงชาวสาขาสา Sgaw
และ Pwo แล้วข้อสันนิษฐาน^๕นี้ก็จริง แต่พวกกะเหรี่ยงแดงสาขา
Bghai แล้วภาษาของพวก^๕จึกเข้าอยู่ในตระกูลทิเบต—พม่า ได้จริง แต่
รูปร่างหน้าตาเข้ากับพวกตระกูล^๕นี้ไม่ได้เลย พวกกะเหรี่ยงแดงมีผิวคล้ำ
รูปร่างแบบบางและหน้าตาขี้ขี้ ลักษณะเช่น^๕นี้ทำให้พวกนักมานุษย-
วิทยาสงสัยว่าอาจจะเป็นพวกว่าฮ้าย (wild was) ก็เป็นไปได้ แต่ส่วนพวก

กะเหรี่ยงขวั้นั้น มักจะมีขนาดสูงปานกลาง รูปร่างได้สัดส่วน มีจมูกโค้งเป็นสันและมีใบหน้าแบนตาวาวเรียวเป็นเส้นตรง และมีผิวขาวอมเหลือง ดังนั้นในหมู่หญิงสาวชาวกะเหรี่ยงขาวซึ่งมีผิวขาวนี้ จึงมีที่หน้าตาดี ๆ มาก ด้วยเหตุที่พวกนี้มีผิวที่ขาวและรูปร่างละม้ายไปทางพวกตระกูลคอเคเซียน (พวกยุโรปส่วนใหญ่) จึงมีบางคนเรียกพวกนี้ว่า พวกยุโรป (Europoid) แต่อย่างไรก็ดี ก็ยังจัดพวกกะเหรี่ยงขวั้นไว้ในตระกูลธิเบต—พม่า

นอกจากกะเหรี่ยงสามสาขา (Sgaw, Pwo) และ Bghai แล้ว ยังมีกะเหรี่ยงอยู่อีกบ้าง อาศัยอยู่ตามเขาทางใต้ของจังหวัดเพชรบุรี พวกนี้เรียกว่า พวกกะหร่าง เรื่องราวของพวกนี้ เรายังไม่ได้สืบค้นกันมากนัก ดังนั้นจึงยังจัดไม่ดีกว่าจะจัดให้อยู่ในสาขาใดใน ๓ สาขานั้น

กะเหรี่ยงเป็นชนตระกูลธิเบต—พม่า ซึ่งอพยพมาจากทางเหนือสู่ดินแดนพม่าและทางภาคตะวันตกของประเทศไทย กำหนดเวลาที่พวกนี้อพยพมานั้นไม่ทราบแน่นอน แต่ต้องภายหลังการอพยพของชนตระกูลมอญ—เขมรแน่ และอาจจะก่อนที่ไทยจะอพยพมาจากทางเหนือ มีนักค้นคว้าบางคนให้ความเห็นว่า พวกไทยนั้นอพยพมาก่อนพวกพม่า บางทีก็อาจจะเป็นไปได้

พวกกะเหรี่ยงแดง (หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่ายางแดง) มีไม่มากนัก อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้ชายชาวกะเหรี่ยงแดงสวมกางเกงขาสั้นสีแดง และเสื้อแดง นิยมสักรูปพระอาทิตย์ที่หลัง ผู้หญิงนุ่งซิ่นสีแดง ปลอยน่อง

เปล่าเปลือยจนถึงหัวเข่า มีผ้าห้อยขาชาวสีก่านิยมใช้ห่มไม้ทาสีดำ
รัดขาตั้งแต่ใต้เข่าลงไป ศีรษะโพกผ้า

กะเหรี่ยงบางพวก หญิงสาวโสดและเด็กหญิงสวมผ้าห้อยหน้า
คล้าย ๆ ผ้านั้นเบอน (เอี่ยม) สีขาวยาวคลุมไปถึงตาตุ่ม หญิงที่มี
สามีแล้วสวมผ้านั้นเบอนนั้นเหมือนกันแต่สีดำและสั้นกว่า คลุมแค่ตะโพก
ปักด้วยลูกเต๋อยสีขาว ส่วนชั้นสีแดงมีลายพาดเป็นทาง ๆ สีน้ำเงิน
ขาวและเหลือง ผู้ชายสวมผ้านั้นเบอนสั้นสีขาวมีแถบแดง สวมกางเกง
สีขาวหรือสวมผ้าโสร่ง กล่าวกันว่าเมื่อก่อนพวกผู้ชายนั้นสวมผ้านั้นเบอน
สีขาวคลุมมาถึงเข่าเท่านั้นและไม่ใส่อะไรอีก ผู้หญิงชอบเครื่องประดับ
ที่ทำด้วยเงินมาก เช่นกำไลเท้า กำไลมือ ที่ห้อยคอ ล้วนติดเหรียญ
เงินรูปร่างไปหมด

กะเหรี่ยงที่อยู่ในเมืองไทยไม่นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด บางคน
ก็ถือศาสนาคริสต์นิกาย และมอญมากที่ถือผีสงฆ์ นิยมฆ่าเป็ดไก่เช่นผี
เป็นจำนวนมาก ๆ ถ้าเดินทางเข้าไปใกล้หมู่บ้านกะเหรี่ยง ของชินตา
ที่จะพบก็คือตะกร้าไม้ไผ่สานรูปร่างแปลก ๆ ทาด้วยเลือดเป็ดไก่และ
ประดับด้วยขนเป็ด ขนไก่ วางไว้ข้าง ๆ ทาง ตะกร้านี้คือเครื่องเช่น
เพื่อไม่ให้ผีเข้ามาลักลอบและทำอันตรายแก่คนในหมู่บ้าน เวลาที่มี
คนตายเกิดขึ้น เมื่อเผาศพเรียบร้อยแล้ว ชายหนุ่มและหญิงสาวที่ยังไม่
ได้แต่งงานจะต้องทำพิธีเต้นระบำเคารพศพ เป็นพิธีที่แปลกน่าดูมาก

พวกกะเหรี่ยงมีวัฒนธรรมในการเลือกคู่ครองสูงมาก และถือ
ลัทธิผีเวียงเมียเดียว การเลือกคู่ครอง นิยมหาจากคนในหมู่บ้านเดียวกัน

เพราะพวกนี้จะไม่ยอมทิ้งบ้านช่องไปหาที่อยู่ใหม่เลย มีอยู่บ้างเหมือนกันที่หนุ่มสาวลาวจะมาแต่งงานกับหญิงกะเหรี่ยง ซึ่งมักมีรูปร่างหน้าตาดี ๆ อยู่มาก ถ้าในกรณีเช่นนั้น หนุ่มลาวก็ต้องเป็นฝ่ายละพวกพ้องมาอยู่กับพวกกะเหรี่ยง หญิงกะเหรี่ยงจะไม่ทิ้งบ้านไปเลยเป็นอันขาด

กะเหรี่ยงส่วนมากอยู่ตามแถบเขาและหาเลี้ยงชีพด้วยการไถ่นาป่าลงทำไร่นา แต่บางพวกก็ยกไปอยู่ที่หุบเขา ซึ่งสามารถจะทำไร่นาเป็นการถาวรได้ นาของพวกกะเหรี่ยงมีแปลกกว่านาของชาวเขาพวกอื่น คือพวกนี้มักจะนิยมประดับประดาหน้าข้าวของตนด้วยไม้ดอกที่มีสีสันทงาม เช่นพวกดอกหงอนไก่และดอกดาวเรือง เป็นต้น

ในบันทึกการเดินทางของมาร์โคโปโล ได้กล่าวถึงกลุ่มหนึ่งเรียกพวกการายนัน ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางใต้ของมณฑลยูนนาน กล่าวว่า เป็นชนที่รักสงบ อาชีพทำไร่ไถนาและเลี้ยงสัตว์ ผู้สนใจในมานุษยวิทยาบางคนสงสัยว่า พวกนี้จะเป็นพวกกะเหรี่ยงนั่นเอง การค้นคว้าต่อมาดูเหมือนจะยุติข้อสงสัยทั้งปวง และมีนิยายปรัมปราเล่าสืบต่อกันมาว่าพวกกะเหรี่ยงนี้ เดิมมีอาณาจักรใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงในดินแดนซึ่งปัจจุบันนี้เป็นทางเหนือของประเทศไทย และเป็นมณฑลฉาน ถ้าเป็นจริงเช่นนั้น ก็คงเป็นพวกไทยที่อพยพมาจากน่านเจ้า^๕เอง ที่ทำให้อาณาจักรของพวกกะเหรี่ยงนี้แตกทำลายลง

ละว้าเมืองกาญจนบุรี

ที่จังหวัดกาญจนบุรีในตอนเหนือ ๆ มีหมู่บ้านชนพวกหนึ่ง ที่กระจัดกระจายเป็นหย่อม ๆ มีชื่อว่า พวกละว้า แต่ที่พวกนี้ได้

กลายเป็นพวกชาวบ้านแถบนั้นเสียมากแล้ว จะคงเหลือให้เห็นก็แต่
ชนบทรรมนิยมประเพณีและเครื่องแต่งกายเท่านั้น

พวกนี้ยังมีอยู่อีกไม่น้อยที่พูดภาษาของตนเอง ภาษานี้ฟังไม่
เหมือนภาษาของพวกกะลาที่อยู่ที่เชียงใหม่ และก็เหมือนภาษาของ
พวกชาวนาซึ่งบางคนเรียกผิดว่าเป็นละว้า อย่างไรก็ตามก็แสดงว่าภาษา
ชาวละว้าเมืองกาญจน์มีลักษณะใกล้เคียงภาษาริเบต—พม่า แต่บัดนี้เรารู้
เรื่องราวเกี่ยวแก่พวกนี้ไม่มากพอที่จะจัดให้อยู่ในพวกใดพวกหนึ่งของ
กลุ่มริเบต—พม่า แต่ก็ขอจัดไว้ในตระกูลนี้ชั่วคราวก่อน

กล่าวกันว่ายังมีหมู่บ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกหลายแห่งตามริมฝั่ง
แม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำแควน้อย ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกที่สืบเชื้อสาย
จากพวกกะลา ถึงแม้เดี๋ยวนี้จะไม่แตกต่างจากพวกไทยก็ตามที่

๖. ชาวไทย

ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ดินเดิมของชาวไทยอาจอยู่ทางเหนือ
ของประเทศจีน และยังมีชนชาติที่พูดภาษาไทยเหลืออยู่ในตอนใต้ของ
ประเทศที่กล่าวนี้ นอกนี้ยังปรากฏว่ามีชาวไทยอยู่ไปไกลทางตะวัน-
ออก คือที่แคว้นตังเกี๋ยและในเกาะไหหลำ และไกลไปทางตะวันตกก็มี
ไทยในแคว้นอัสสัมซึ่งเรียกชื่อว่า ไทยอะหม แต่ถูกกลืนชาติเป็นชาว
ฮินดูไปเกือบหมดแล้ว แม้ภาษาเดิมของตนก็เหลือมีผู้พูดได้แต่พวก
นักบวชเท่านั้น มีลางท่านเห็นว่าจีนวางกึ่งก็เป็นเชื้อสายไทย ถึงแม้ว่า
ปัจจุบันนี้จะกลายเป็นจีนเต็มตัวไปแล้วก็ตาม พวกไทยนี้ไม่ว่าจะตกไปอยู่

ที่แห่งใดก็ตาม ได้ชื่อว่าเป็นชาติรักษาราชการของตนไว้ได้เป็นอย่างดี
กล่าวกันว่า แม้เดี๋ยวนี้คนไทยจากกรุงเทพฯ ก็สามารถจะเข้าใจภาษา
ของคนไทยทางลุ่มน้ำยางซีเกียงได้อย่างไม่ลำบากลำบากเท่าใดนัก

ตามที่ได้อ้างแล้วข้างต้นทั้งหมด จะเห็นว่าชาวไทยเป็นชาติ
ที่ใหญ่และแผ่กระจายกระจายไปไกล ไม่ใช่มีอยู่แต่ในประเทศไทยใน
ปัจจุบัน ๑๗ ล้านคนเท่านั้น ยังมีไทยอีกหลายล้านคนที่ในประเทศจีน
อินโดจีนและในแคว้นไทยใหญ่

ไทยโคราช

พวกไทยโคราชมายังคงไทยที่อยู่ในโคราชหรือจังหวัดนครราชสีมา
ทั้งหมด พวกนี้พูดภาษาไทยด้วยสำเนียงที่แปลกและเหนือ ๆ พวกไทย
โคราชนั้นสืบเชื้อสายจากและกล่าวหาว่า คงจะเป็นนิสัยที่ถ่ายทอดจากบรร
บุรุษซึ่งเป็นนักรบในสมัยพระรามาธิบดีที่ ๑ กลางพุทธศตวรรษ ๑๘
กับเชื้อชวาเขมรทางมารดา ในรัชสมัยนั้นไทยก็ได้บริเวณที่ราบสูง
ทางด้านตะวันตกของเมืองโคราชจากเขมร

ลาวหรือไทยทางเหนือและทางอีสาน

ลาวเป็นชาติที่เหมือนไทยกลางมากที่สุด และมีสิ่งที่แตกต่าง
กันระหว่างหมู่ชน ๒ จำพวกนี้เพียงเล็กน้อย ดูเหมือนว่าข้อแตกต่างนั้น
จะเป็นที่ทั่วไปเรียกพวกนี้ว่า ลาว (ซึ่งปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนไปเรียก
ไทยแล้วทั้งสิ้น) ที่มีชื่อว่าลาวนี้ ก็เป็นเพราะพวกนี้เข้าไปอยู่ในดินแดน
ที่เคยเป็นถิ่นของพวกละว้ามาก่อน พวกไทยทางเหนือของประเทศไทย

ไม่มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า ยวน ภาษาของไทยเหนือ^{๕๗} เป็นภาษาท้องถิ่น
 ของไทยกลาง มีภาษาบาลี สันสกฤต เข้าไปปนน้อยกว่าไทยภาคกลาง
 ลาวในประเทศไทยนี้^{๕๘} แรกก่อนแบ่งเป็น ๒ พวก คือลาวพุงดำซึ่งอยู่
 ทางเหนือ และลาวพุงขาวอยู่ทางตะวันออก พวกลาวพุงดำได้ชื่อดังนี้^{๕๙}
 เพราะนิยมสักพุงตั้งแต่เอวลงมาถึงข้อเท้าด้วยหมึกสีดำ แต่ลาวพุงขาว
 ไม่สักร่างกาย ธรรมเนียมสักพุงของลาวพุงดำบัดนี้เลิกแล้ว ไทยทาง
 เหนือหรือไทยยวน^{๖๐} นี้ มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือของประเทศมาจนถึง
 จังหวัดตากและจังหวัดนครสวรรค์ ส่วนลาวทางตะวันออกนั้นตั้ง
 ถิ่นฐานอยู่ทางที่ราบสูงโคราช และทางทิศตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำโขง
 ลาวพวกนี้อาจแบ่งได้เป็น ๒ พวก ตามภาษาที่พูด คือลาวเวียงจันทน์^{๖๑} ๑
 และลาวกาว^{๖๒} ๑ ภาษาลาวเวียงจันทน์พูดกันมากในจังหวัดอุตร หนองคาย
 เลย ขอนแก่น ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม
 รวมทั้งจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ นครราชสีมาด้วย ส่วนพวก
 ลาวกาว^{๖๓} นี้ พลเมืองในจังหวัดอุบลราชธานีเกือบทั้งหมดเป็นพวก
 ลาวกาว และยังมีในจังหวัดร้อยเอ็ดอีกมาก นอกจากนี้ พลเมืองใน
 จังหวัดปราจีนบุรี (รวมทั้งอำเภอกบินทร์บุรี) ก็มีเชื้อสายของพวก
 ลาวเวียงจันทน์ ซึ่งอพยพมาตั้งหลักแหล่งอยู่ ณ ที่นี้ ประมาณเมื่อ
 ๑๒๐ ปีมานี้^{๖๔} ลาวทั้งสองพวกนี้ยังมีอีกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ อยู่กระจัด
 กระจายทั่วไปในจังหวัดสระบุรี ราชบุรี และเพชรบุรี ภาษาพูด
 ของลาวเวียงจันทน์และลาวกาว^{๖๕} นี้ไม่ต่างกันมาก แต่ถ้าช่างสังเกต
 ก็จะเห็นว่าต่างกันเหมือนกัน

ในจังหวัดอุตร มีลาวพวกหนึ่งมาตั้งหลักแหล่งอยู่บ้าง ลาวพวกนี้คือลาวพวน เป็นเชื้อสายคนไทย มีถิ่นฐานอยู่บนที่ราบสูงของเมืองเชียงขวาง ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองเวียงจันทน์อีกทีหนึ่ง ในสมัยโบราณ ลาวพวนมีประเทศเป็นอิสระและมีความเจริญ พวกนี้พูดภาษาไทยถิ่นแตกต่างไปจากพวกลาวเวียงจันทน์เล็กน้อย และภาษาพูดเหมือนจะยุ่ง ๆ กว่าด้วยรูปร่างลักษณะสูงกว่าพวกไทยได้ และผิวก็ขาวกว่า ถ้าไปเทียบกับพวกไทยยวนแล้ว พวกนี้ก็สูงกว่าและขาวกว่าเช่นกัน

ผู้ไทย

พวกผู้ไทย อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง มีจำนวนมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ คน นับว่ามากอยู่ ถิ่นกำเนิดของพวกนี้ยังคงอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง แต่ก่อนนั้นเคยมีบ้านเมืองใหญ่และมีเจ้าผู้ครองของตนเอง ในหมู่พวกผู้ไทยเองก็ยังแบ่งอีกเป็นหลายสาขา ต่างพูดภาษาสำเนียงแตกต่างกันออกไป ภาษาของพวกผู้ไทยนี้ก็เข้าแบบภาษาไทยทั่วไป แต่ดู ๆ จะมีภาษาของพวกลื้อและภาษาของพวกลาวทางตะวันออกปนด้วย หมู่บ้านของพวกผู้ไทยอยู่กันเป็นหมู่ใหญ่ทั่วไปในจังหวัดนครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ และอุบลราชธานี การแต่งกายของพวกนี้แตกต่างไปจากพวกไทยหรือพวกลาวซึ่งอยู่ด้วยกัน คือหญิงผู้ไทยมักจะมีผ้าโพกศีรษะ มีใบหน้าสวยและมีผิวขาวสะอาด พวกนี้นับถือศาสนาพุทธ แต่ยังมีนับถือผีบูยาตายาย

(ลัทธิบูชาบรรพบุรุษ) และลัทธิเช่นสังเวฬุสางเทวดาอยู่มาก และมี
พิธีแต่งงานที่แปลกประหลาด กล่าวคือจะต้องมีพิธีเช่นสังเว
บรรพบุรุษทุกระยะไปเป็นเวลาถึง ๔๘ ปี นับแต่แต่งงานแล้ว ฝ่ายหญิง
จึงจะตัดขาดจากสกุลทางฝ่ายของตนได้ อย่างไรก็ดี พวกผู้ไทยเป็นคนที่
น่าคบหาสมาคม เมื่อเทียบกับหมู่ชนพวกอื่น ๆ ที่หย่อนวัฒนธรรมกว่า
พวกที่อยู่ในจังหวัดพิจิตร นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี เรื่อยลงไป
ถึงชุมพร มีชื่อล่าวทรงคำ (คือลาวที่แต่งกายด้วยสีดำ) พวกนี้
มาจากที่ราบสูงทางทิศตะวันออกของเมืองหลวงพระบาง และถูก
กวาดครัวมาอยู่ในบริเวณที่กล่าวแล้วประมาณ ๑๐๐ ปีกว่ามานี้ อาชีพ
ของพวกนี้คือทำนาและเลี้ยงสัตว์ มีนิสัยขยันขันแข็งมาก พวกผู้หญิง
มักจะหน้าตาสวย ๆ นุ่งผ้าชิ้นมีเชิงสีขาว สวมเสื้อแขนกระบอกย้อมสี
หม่น ๆ และมีกระตุ่มเงิน ภาษาพูดก็เหมือนพวกผู้ไทย แตกต่างไป
บ้างเล็กน้อย

พวกยอ

ไทยอีกเผ่าหนึ่งซึ่งอยู่ในประเทศไทยก็คือพวกยอ พวกนี้
อาศัยอยู่รอบ ๆ จังหวัดสกลนคร และทางเหนือของจังหวัดนครพนม
ถิ่นกำเนิดของพวกยออยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง พวกนี้แต่งกาย
เหมือนพวกลาวและพูดภาษาคำยสำเนียงห้าว ๆ

พวกโย้ย

พวกโย้ยเป็นไทยอีกเผ่าหนึ่ง ซึ่งถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง พวกนี้แต่งกายเหมือนพวกลาว แต่พูดภาษาคำวยสำเนียงสูงต่ำที่ฟังดูแปลก ๆ หญิงชาวโย้ยมีชื่อเสียงว่าชำนาญในการเย็บปักถักร้อยมาก พวกโย้ยมีอยู่มากในอำเภออากาศอำนวย ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดนครพนม

พวกล่อ

ถิ่นฐานของพวกล่อส่วนใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง แต่ก็มีอยู่มากที่อพยพมาอยู่ทางฝั่งไทย โดยเฉพาะในจังหวัดลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ และน่าน

ภาษาและขนบประเพณีของพวกนี้คล้ายพวกไทยเหนือไปเสียแล้ว แม้ว่าแต่ก่อนพวกนี้จะแต่งกายแบบของตนเอง เครื่องแต่งกายที่พวกนี้แต่งในปัจจุบันนี้ คือผู้หญิงสวมเสื้อในสีแดงและมีเสื้อยาวสีดำ สวมทับ และนุ่งผ้าซิ่นเป็นลายสีแดง ขาว และดำ ผู้ชายนุ่งกางเกงตัวกว้าง ๆ สีกกรมท่า และสวมเสื้อสั้น ๆ

พวกไทยใหญ่

เราเรียกพวกไทยใหญ่ที่อยู่ในรัฐฉานว่าพวกเงี้ยว พวกนี้อาศัยอยู่ทางชายแดน ด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสาละวิน

พวกเงี้ยวเรียกตัวเองว่าไทยใหญ่ คู่กับไทยน้อย ภาษาพูดของพวกนี้คล้าย ๆ พวกไทยเหนือ

หญิงชาวเงี้ยวแต่งกายคล้ายไทยเหนือ พวกผู้ชายนิยมสวมกางเกงสีดำขำบาน ๆ และเสื้อสีขาว ตัวหลวม ๆ และโพกศรีษะ ถ้าเป็นเวลาเดินทางก็สวมหมวกปีกกว้าง ๆ กรอบบนผ้าโพกอีกทีหนึ่ง ทั้งผู้หญิงและผู้ชายชอบไว้ผมยาว พวกเงี้ยวมีอาชีพเป็นพ่อค้าเร่ นิยมไปขายสินค้าในที่ต่าง ๆ

พวกขัมขัม

พวกนี้มีเพียงเล็กน้อย เห็นได้ชัดว่าเป็นเชื้อสายผสมระหว่างไทยและมลายู อาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันตกของประเทศไทยตอนใต้ และนับถือศาสนาอิสลาม

๗. เติ๋น

จีน

จำนวนชาวจีนในประเทศไทยนั้นมีไม่น้อย ส่วนมากอาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ตามหมู่บ้านท่าปาริมฝั่งทะเล และตามตำบลที่มีเหมืองแร่มาก ๆ

การอพยพของพวกจีนมาสู่ประเทศไทยนี้ เริ่มต้นขึ้นเมื่อหลายศตวรรษมาแล้ว และเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้วมานี้ ชาวจีนยังนิยมมาเมืองไทยโดยเดียว ๆ และต่อมาก็มาแต่งงานกับหญิงไทย และมีลูกหลานเป็นลูกผสมมากมาย ซึ่งก็แทรกซึมสายเลือดในหมู่คนไทยทั่วไป แต่ในปัจจุบันนี้ชาวจีนนิยมพาภริยาของตนมาจากเมืองจีนด้วย หรือมี

ฉะนันก็กลับไปหาภริยาที่เมืองจีน นับว่าชาวจีนพยายามจะติดต่อกับ
ประเทศบ้านเกิดของตนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น

แม้ว

แม้วเป็นชนชาวเขากลุ่มหนึ่ง ซึ่งชาวจีนเรียกว่า เมี้ยวจือ แต่
เรียกตนเองว่า มง แม้วเป็นชื่อที่เรียกกันในประเทศไทย

พวกนี้อาศัยอยู่ทั่วไปบนภูเขาแถบทางเหนือของประเทศไทย
เรื่อยลงมาทางใต้จนถึงเส้นเส้นตติยภูมิ ๑๗ คือ ในบริเวณทิวเขาทาง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดเพชรบูรณ์ และมีพวกแม้วอาศัย
อยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีนด้วย

นักมานุษยวิทยาบางพวกจัดพวกแม้วไว้กับพวกมอญ แต่อาจ
จะเป็นการจัดไว้ชั่วคราวก่อนก็เป็นได้ บางพวกก็เชื่อว่าพวกแม้วมี
เลือดมองโกลอย่างแท้จริง โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าภาษาของพวกนี้
คล้ายกันมากกับภาษากลางของภาษาจีน หลักฐานทางประวัติศาสตร์
บ่งชี้ว่า พวกแม้วนี้ เมื่อหลายศตวรรษที่แล้วมานี้ เคยมีประเทศ
มีอำนาจในดินแดนที่เป็นมณฑลไกวเจาในขณะนั้น เท่าที่พวกนี้อพยพ
ลงมาทางใต้ ก็เพราะถูกพวกจีนเบียดเบียน

พวกแม้วแบ่งออกเป็นหลายสาขา แต่ละสาขาคูแตกต่างกันโดย
สังเกตเครื่องแต่งกายของสตรี สาขาที่พบมาในประเทศไทยมี ๒ สาขา
คือพวกแม้วขาวและพวกแม้วลาย ผู้ชายแม้วทั้ง ๒ สาขา แต่งกาย
เหมือนกัน กล่าวคือนุ่งกางเกงขากว้างสีน้ำเงิน สวมเสื้อสั้น ๆ สี
เดียวกัน โปกผ้าหรือมีฉะนันก็สวมหมวกกลม ๆ ติดหัว สีกางผ้า

โพกและหมวก ถ้าเป็นผ้าโพกก็มักจะตกแต่งประดับประดาด้วยฟู่สีแดง ถ้าเป็นหมวกก็มักจะตกแต่ง ตกแต่ง กางเกงมีแถบผ้าคาดที่เอว บัก ด้วยสีแดง

ผู้หญิงชาวแม้วชาวแตงกายแปลกและแตกต่างกับพวกอื่นมาก คือนุ่งกระโปรงจีบเป็นเกล็ด ๆ สั้น ๆ แค่วัเข้า เสื้อด้านหน้ามักจะ ทำเป็นหางยาวซึ่งมักจะอ้อมไปพันรอบ ๆ เอว กระโปรงมีผ้าห้อย ข้างหน้าคล้าย ๆ ผากันเบือน เครื่องสวมหัวนั้นเมื่อแต่งกายเต็มยศ ใช้โพกด้วยผ้าผืนใหญ่สีเทาหรือสีเงิน

ทั้งผู้หญิงและผู้ชายชอบสวมห่วงคอทำด้วยเงิน ซึ่งจารึกตัว หนังสือภาษาจีน พวกแม้วเหล่านี้ แม้ที่อยู่ในเมืองไทย อ่านตัวหนังสือจีนเหล่านี้ไม่ออก เมื่อจะทำอันใหม่ขึ้นจึงต้องนั่งประจงลอกตัว หนังสือจากอันเก่าอย่างละเอียดลออ ผู้หญิงชาวแม้วบางคนสวมต่างหู ห่วงเงิน แต่ใช้เย็บติดกับผ้าโพกศีรษะและห้อยลงมาข้าง ๆ หู

ผู้หญิงชาวแม้วลายแตกต่างกับพวกอื่น คือชอบนุ่งขึ้นยาว ๆ และแถบ ๆ มีลายเป็นทางสีดำและแดง ไม่นุ่งกระโปรงจีบฟู ๆ เหมือน แม้วพวกอื่น

พวกชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่ในประเทศไทยนั้น มักจะนิยมทำ กินทำให้ในหมู่พวกของตนเอง แต่ก็มีบางอย่างที่ต้องการ เช่น เกลือ ซึ่งจะต้องได้จากที่อื่น พวกแม้วก็เช่นเดียวกับชาวเขาเหล่านี้เช่นกัน ดังนั้นผู้เขียนจึงขอให้เข้าใจว่า อะไรที่กล่าวสำหรับชาวเขาพวกหนึ่งก็ เหมือนกับชาวเขาพวกอื่น ๆ เว้นไว้แต่ที่ผิดแผกก็จะกล่าวไว้ต่างหาก

ชาวแม้วสร้างเรือนโดยเอาต้นไม้ทั้งต้นมาผ่าซีกปักตงพินอยู่กับ
ดินข้างมุมหนึ่งของลาน ยกเป็นแคร่สำหรับนอน หลังคามุงด้วยใบ
ปาล์ม ไม่นิยมล้อมรั้วรอบหมู่บ้านหรือรอบเรือนแต่ละหลัง

ชาวเขาทั่วไป ยกเว้นแต่พวกที่เป็นพวกป่าเถื่อนจริง ๆ มัก
นิยมไถ่นาปลูกเพื่อปลูกข้าว ชาวแม้วก็เช่นกัน นอกจากจะปลูกข้าว
แล้วยังปลูกมันเทศ ผักพวงน้ำเต้า พัก แฝง แตรง่วน พริก ผัก-
กาด บาน บานนี้พวกแม้วนิยมเอามาทำเป็นผ้าหยาบ ๆ และย้อมสีแก่
ด้วยพืชที่ปลูกไว้เองอีกอย่างหนึ่งเรียก *Strobilanthes Flacidifolius*
ปลูกใบยา และบางที่ก็ปลูกฝิ่นด้วย

ในระยะทุก ๆ ปี พวกแม้วจะต้องย้ายที่ไปไถ่นาในที่ใหม่
ฉะนั้น ในราว ๑๒ ถึง ๑๕ ปี ป่าที่อยู่ใกล้ ๆ บริเวณหมู่บ้านก็จะหมด
เมื่อนั้นพวกแม้วก็ต้องย้ายหมู่บ้านไปหาทำเลที่อื่นอีก การอพยพนี้
มักจะอพยพให้ห่างออกไปจากที่เก่าเป็นระยะทางไกล ๆ และโดยเหตุ
ที่พวกนี้ต้องขนเครื่องไม้เครื่องมือ สัตว์เลี้ยงมี หมู หมา เป็ด ไก่ วัว
และม้า พร้อมทั้งเด็ก ๆ ทุกวัยเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นการ
อพยพจึงดำเนินไปอย่างช้ามาก อาจจะกินเวลาตั้งแต่ ๒ ถึง ๓ เดือน
ในระหว่างที่เดินทางไปนี้ จะมีผู้เดินทางล่วงหน้าไปตั้ง ๘๐ กิโลเมตร
เพื่อสำรวจว่าเขาลูกใดเหมาะที่จะตั้งแหล่งใหม่ได้

พวกเฮ้า

ถิ่นเดิมของพวกเฮ้าอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน โดย
เฉพาะในมณฑลกว๋างสี

ในประเทศไทย พวกเขานักจะอาศัยอยู่กันมากที่ภูเขาในจังหวัด
น่าน มีความเป็นอยู่และทำเลที่ตั้งหมู่บ้านเช่นเดียวกับพวกมั่ว และ
ที่เหมือนกับพวกมั่วอีกประการหนึ่ง คือพวกเขานักแบ่งออกเป็นหลาย
สาขาด้วยกัน

ทั้งผู้หญิงและผู้ชายชาวเข่าแต่งกายสีดำ เสื้อผ้าของชายเหมือน
กับของพวกมั่วที่กล่าวแล้ว ผู้หญิงสวมเสื้อสั้นและนุ่งกางเกง กางเกง
มักจะนิยมปักด้วยด้ายสีแดง บางคนก็สวมเสื้อยาวผ่าข้างขึ้นไปถึงเอว
และที่ชายเสื้อด้านหน้าปักด้วยไหมทำเป็นพู่ระบาย การแต่งกายเต็มที่
นิยมสวมสายสร้อยทำด้วยเงินแผ่นสเหลี่ยมห้อยยาวจนถึงเอว โปกผ้า
ทำเป็นปมสีแดง

พวกผู้หญิงนิยมใช้เวลานั่งดักเสื่อผ้า เวลาเดินไปไหนมา
ไหนในหมู่บ้าน ก็ถือผ้าขึ้นดักไปด้วย เมื่อหยุดพักทักทายกับใครก็ดักไป
โดยไม่หยุด ลายที่ปักบนกางเกงของผู้หญิงสาวเขานั้นแปลกที่มีลาย
คล้ายเครื่องหมายสวัสดิกะ

๘. ผดองเหลืองหรือยมบรี

ขณะนี้เรามีความรู้น้อยมากเกี่ยวกับเรื่องราวของชนที่กล่าวน
ซึ่งมีนิสัยขลาด ชอบหลบหลีกไม่ให้พบกับใคร พวกเขามักจะซ่อนตัว
อยู่ใจกลางของป่าสูงๆ จะออกมาให้ชาวบ้านหรือพวกมั่วเห็นก็ชั่ว
ระยะเวลาเล็กน้อย พวกผดองเหลืองนี้แทบจะเป็นคนลึกลับในนิยาย
ไป จนถึงมีผู้คนสงสัยว่าจะมีตัวจริงอยู่หรือไม่ เมื่อประมาณ ๒๕ ปี
มานี้ นักสำรวจป่าชาวสวีเดนคนหนึ่ง ได้พบพวกผดองเหลืองนี้บ้าง

และเมื่อสักสิบปีมานี้ นักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลีย พร้อมด้วยภรรยา
ที่กล้าหาญของเขา ได้ประสบความสำเร็จในการที่ค้นค้นเข้าไปในป่า
ในคอนเหือของลำน้ำม ณฑล ที่นี้ เขาเล่าว่าได้พบมนุษย์พวกหนึ่ง
อยู่กันเป็นหมู่บ้าน มีทั้งหญิงชายและเด็ก สามภรรยาคนก็ได้หยุดอยู่
เพื่อศึกษาความเป็นอยู่ รูปร่างหน้าตาและจิตใจของชาวป่าพวกนี้

พวกผีทองเหลืองเป็นคนป่าเถื่อนอย่างแท้จริง คำว่า ผี หมายถึง
ถึงลักษณะความเป็นอยู่ของพวกนี้ที่มักจะย้ายไปย้ายมาอยู่เรื่อยๆเหมือน
กับคนพเนจรในป่า หาอาหารด้วยการล่าสัตว์ และเก็บผลไม้กิน ทอง
เหลืองหมายถึงที่อยู่ของพวกนี้ ใช้กิ่งไม้มีใบขนาดใหญ่ปักลงกับพื้นดิน
เมื่อใบเหลืองก็ย้ายไปอยู่ที่อื่นต่อไปอีก พวกนี้เรียกตัวเองว่ายุมบริ ซึ่ง
แปลว่าชาวป่า พวกยุมบริต้องเที่ยวอยู่ทั่วไปในบริเวณภูเขาทางต้น
แม่น้ำป่าสัก และในบริเวณป่าดงในจังหวัดน่านและแพร่ พวกนี้มักมี
วิธีการแปลกๆเมื่อต้องการจะติดต่อกับโลกภายนอก เช่นในบริเวณ
ระหว่างอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิและจังหวัดเพชรบูรณ์ต่อกัน มีวิธี
ที่เรียกว่า แลกเปลี่ยนของกันอย่างเงียบๆ กับชาวบ้านที่อยู่ในที่ราบ
เพื่อจะได้ของที่ต้องการ วิธีนี้คือกำหนดสถานที่ไว้แห่งหนึ่ง ซึ่ง
เป็นที่รู้หมายกัน แล้วพวกยุมบริก็นำของป่าออกมา เช่น นอแรด
หนังสัตว์ ขมิ้น น้าผึ้ง มาวางไว้แล้วก็หายตัวไป ผู้ค้าชาวไทยเมื่อ
พบของเช่นนั้น ก็เอาของไป และนำสิ่งแลกเปลี่ยนมาวางไว้แทนที่ สิ่ง
แลกเปลี่ยนนี้มี เช่นเกลือ ยาสูบ ผ้า และเหล็ก เมื่อผู้ค้าไปแล้ว
พวกยุมบริก็ออกมาจากที่ซ่อนและหยิบของออกที่วางไว้ให้ไป ที่แถว

จังหวัดแพร่และน่าน พวกยุมบริเคยออกมาแลกเปลี่ยนสิ่งของกับพวก
 แม้ว้อย ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนรวงผึ้ง ชผึ้ง เสือดำด้วยหวาย และ
 กระบุง ตะกร้า กับเสื้อผ้าเก่า ๆ หอก ทาบ ยาสูบ และเนื้อหมูเล็ก ๆ
 น้อย ๆ นักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลียผู้นั้นกล่าวว่า ชาวป่าเถื่อนที่
 ไม่คุ้นกับคนเช่นพวกยุมบรินี้ อาจเป็นปัญหาอันใหญ่ที่จะต้องค้นคว้า
 เพราะพวกยุมบริอาจจะเป็นเชื้อสายของมนุษย์ในสมัยก่อนยุคหิน
 ใหม่ (Pro-neolithic) หรืออาจจะก่อนยุคหินเก่า (Pro-palaeolithic)
 ขึ้นไปเสียอีกก็ได้ เพราะดู ๆ เหมือนว่าพวกยุมบริไม่รู้จักใช้หินเป็น
 เครื่องมือเลย ไม่ว่าจะเป็นหินโกลนทำอย่างหยาบ ๆ หรือหินขัดให้
 เกลี้ยงเกลาแล้ว และจะไม่รู้จักใช้เครื่องมือที่ทำด้วยกระดูกสัตว์ด้วย
 จึงดูเหมือนว่าพวกยุมบริจะเป็นคนโบราณเด็กด่าบรรพ์ที่สุดเท่าที่ได้พบ
 เป็นกลุ่มชนพวกหนึ่งซึ่งไม่เหมือนกับพวกไท่น ๆ เลย ถ้าจะไม่คิด
 ลักษณะของดวงตาที่ทางคาเซ็ค ที่มีปานและลักษณะดำซึ่งเป็นลักษณะ
 ของผู้ที่เรียกกันว่ามัลเลอิมองโกล ทั้งปรากฏเห็นได้ทั้งที่แก่เด็ก ๆ และ
 ทารกแล้ว พวกยุมบริก็ไม่มีลักษณะอื่น ๆ ที่บ่งว่ามีมัลเลอิมองโกลปนอยู่

ว่าถึงใบหน้าของพวกนี้แล้ว ก็ไม่มีลักษณะที่บ่งว่าเป็นคน
 ป่าเถื่อนชั่วร้ายเลย ตรงกันข้ามที่เป็นหญิงสาวรุ่นบางคนก็มี ใบหน้าสวย
 เหมือนกัน จึงรู้สึกลำบากใจที่จะจัดประเภทพวกนี้เข้าไว้ในประเภท
 คนครึ่งสัตว์ป่า มีข้อที่ชวนให้คิดซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่า พวกนี้อาจ
 จะเป็นเชื้อสายของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งมี
 สภาพตกต่ำลงเพราะถูกพวกอื่นเข้าแย่งที่ทำกินและถูกขับออกไป แต่

นี่ก็น่าเป็นไปได้อีก เพราะถ้าว่าไปแล้ว พวกยุมบริไม่เห็นมีธรรมเนียมประเพณีอะไรที่เป็นปรมิปราคติของตนสืบต่อกันมา ทั้งนิยำนิตานที่เป็นของตนเองก็ไม่มีทั้งสิ้น

พวกยุมบริมีร่างกายที่ไม่เตี้ยแคระจนเกินไปนัก ผู้ชายสูงโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๕๘ ซม. ผู้หญิงก็ประมาณ ๑๕๔ ซม. รูปร่างแบบบาง มีมือเล็ก แต่เท้าใหญ่ ผิวกายสีชาอมเหลือง ผมหยิกน้อย ๆ สีดำ ใบหน้าของพวกนี้มีลักษณะเป็นรูปรี ค่อนข้างสามเหลี่ยม มีหน้าผากสูง ทาใหญ่เป็นประกาย แต่ค่อนข้างจะอิดโรย ถึงแม้พวกนี้จะมีปากที่ใหญ่ แต่ริมฝีปากก็ไม่หนา จมูกได้รูปเรียวเล็กและโค้งเป็นสัน การแต่งกายดูเหมือนจะห่อหุ้มน้อยชิ้นมาก การเดินของพวกนี้ประหลาดทีเดียว เหมือนจะกระโดดมากกว่าเดิน ดูกริ่งว้างกริ่งกระโดดพร้อมด้วยศีรษะที่พุ่งไปข้างหน้า แขนแกว่งและหัวเข่าอยู่ตลอดเวลา คล้าย ๆ กับจะหนีอันตรายที่น่ากลัวบางประการที่ตนไม่รู้ ลักษณะซึ่งแสดงออกทางร่างกายนี้ ทำให้เห็นว่าพวกนี้คงจะหนีภัยไม่เจริญไปตามวัย คืออยู่ในสภาวะเป็นเด็กตลอดเวลา พวกยุมบรินี้อายุไม่เกิน อย่างมากมีอายุได้ ๔๐-๕๐ ปีก็ตาย

เนื่องจากมีอาชีพเที่ยวหาผลหมากรากไม้ที่ขึ้นเองในป่า และเที่ยวล่าหาสัตว์กินเป็นอาหาร พวกยุมบริจึงไม่รู้จักการเพาะปลูกและสะสมอาหารไว้กิน อาหารของพวกนี้มีอยู่บ้างก็แต่เห็ด ซึ่งได้มาจากการแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านชาวเขา พวกชาวบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กับพวกยุมบริ ดูเหมือนไม่ใคร่อยากคบหาสมาคมกับพวกยุมบริด้วยเลย

พวกยุมบริถือการมีคู่ชนิกผู้ตัวเดียวอย่างเคร่งครัด และไม่ค่อยจะเป็นชาติที่ยิ่งในกามคุณเท่าใดนัก ด้วยเหตุที่อัตราการตายของเด็ก ๆ สูงมากถึง ๘๐% และท้องตราเกิดกันน้อย จึงทำให้มีผู้เชื่อว่าพวกยุมบริอาจสูญพันธุ์ไปในไม่ช้า และนอกจากนี้ยังจะต้องเสียชีวิตไปเพราะถูกเสือ หมี และงูพิษกัดตาย โดยเฉพาะงูจงอางที่ดุร้าย ปล่อยให้ชีวิตพวกมันไปก็มาก

จำนวนพวกยุมบริแม้จะมีอยู่ไม่มาก แต่ก็ไม่ใช่ที่ทราบแน่ชัดว่ามีอยู่เท่าไร หมู่หนึ่ง ๆ มีเพียง ๓ ถึง ๑๑ คน แต่อย่าลืมว่าการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพวกมันได้แก่หมู่เดียวเท่านั้น พวกยุมบริมีฉายาว่า ผี ซึ่งดูไม่เหมาะสมเลย เพราะพวกมันมักจะฉลาดและไม่ดุร้ายเลย และเป็นมนุษย์มีศีลธรรม ไม่รู้จักเห็นระบอบ แต่ก็ชอบดนตรี เครื่องดนตรีทำด้วยไม้ไผ่เป็นทำนองขลุ่ย และบางทีก็มีที่ใช้ดีด ว่าถึงการถือศาสนา พวกยุมบริเห็นจะถือผีสงฆ์เทศาแน่นอน เพราะมีการเซ่นสังเวยผีซึ่งเชื่อกันว่าสิงอยู่บนต้นไม้ใหญ่ ๆ และเชื่อกติเรื่องคนมีวิญญาณด้วย เมื่อมีใครตายก็เบนแต่เอาใบไม้และกิ่งไม้ไปสุมไว้บนศพเท่านั้น แสดงอาการโศกเศร้ากันพอสมควรแล้ว ก็รีบย้ายที่อยู่ไปหาที่ใหม่ต่อไป

ภาษาของพวกยุมบริเป็นที่ทราบกันน้อย จึงไม่สามารถจัดแยกประเภทเข้าไว้ในภาษาพวกใดได้ กล่าวกันว่าพวกยุมบริไม่มีการตั้งชื่อบุคคล เป็นแต่เรียกชื่อเอาตามฐานะญาติ เช่น เรียกพ่อ แม่ ลูกชาย ลูกสาว พี่ชาย พี่สาว น้องชาย น้องสาว ปู่ และตา เป็นต้น จนครบจำนวนคนในหมู่ของตนเท่านั้น.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ดำรงธรรม วงเวียนเล็ก ถนนสมเด็จพระเจ้าอยุธยา นครหลวงกรุงเทพธนบุรี
ไอ ท ร. 6 3 8 7 1
น.ส. กาญจนา อารมย์สุข ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2515

